

Economische impact plattelandsproject 'De bossen van Merode en Omgeving'

Leidraad instrument

Aangeboden aan:

VLAAMSE LANDMAATSCHAPPIJ
DE ZORG VOOR DE OPEN RUIMTE IN VLAANDEREN

Vlaamse Landmaatschappij Antwerpen
België

Auteurs:

ir. Anneke van Mispelaar
drs. Joost Hagens
dr. Janine Caalders
ir. Jeroen Laro

BUITEN, Bureau voor Economie & Omgeving
Postbus 5036
3502 JA Utrecht, Nederland
info@bureaubuiten.nl
www.bureaubuiten.nl
0031 (0)30 231 89 45

Projectnummer: 2006-160
Utrecht, 25 januari 2007

Alle rechten voorbehouden. Niets uit dit rapport mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van VLM.

Samenvatting

De Vlaamse Landmaatschappij (VLM) heeft BUITEN, Bureau voor Economie & Omgeving gevraagd een instrument te ontwerpen dat de economische impact kan meten van projecten en maatregelen in het kader van plattelandproject 'De bossen van Merode en omgeving' ook wel 'De Merode' genoemd.

Aanvullende informatie over het plattelandproject kunt u terugvinden op www.demerodeonline.be.

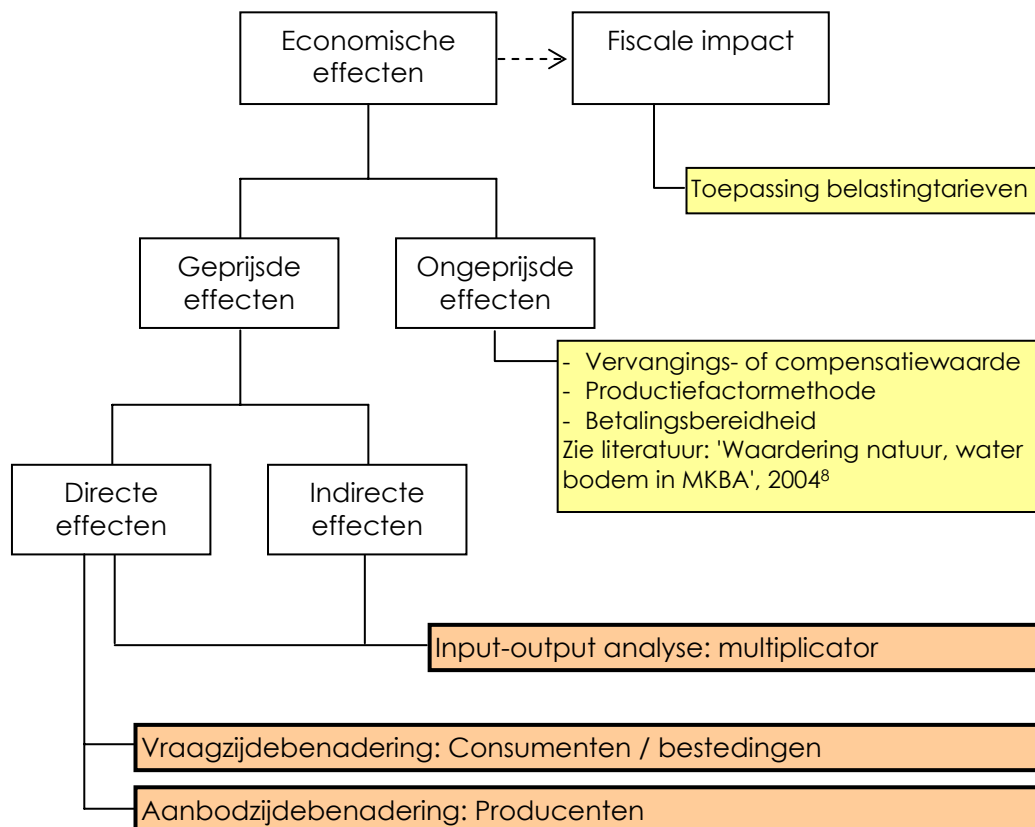
Dit instrument bestaat uit voorliggende leidraad (toelichting) en een serie excelwerkbladen. Ook maakte een literatuurstudie deel uit van dit onderzoek. Deze samenvatting behandelt de mogelijkheden en beperkingen van het instrument en gaat in op de opzet en inhoud van het instrument.

Literatuurstudie

Het literatuuronderzoek behandelt drie onderzoeksvragen. Als eerste wordt ingegaan op de indeling van economische effecten van ruimtelijke ingrepen, en als tweede wordt ingegaan op de methoden die bekend zijn om deze economische effecten te berekenen. Ten slotte wordt onderzocht welke van deze methoden bruikbaar zijn voor toepassing in dit project.

Figuur 0.1 geeft een schematische weergave van een indeling van economische effecten en methoderichtingen voor het verkrijgen van inzichten in die effecten. Niet alle mogelijke berekeningsmethoden zijn geschikt en toepasbaar in een instrument voor het meten van het economisch effect van een plattelandproject. In de literatuurstudie komen alle methoden uit onderstaand schema aan bod. De methoden die toegepast worden in het instrument zijn oranje gemarkeerd.

Figuur 0.1 Schematisch overzicht indeling economische effecten en berekeningsmethoden

De kenmerken van het instrument zijn:

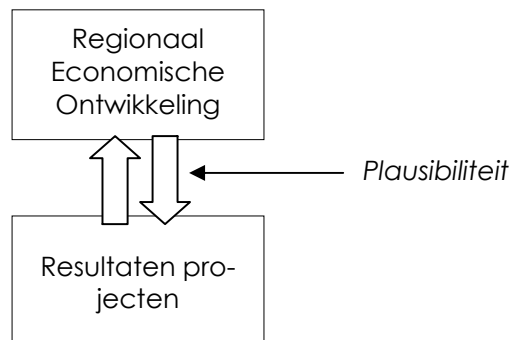
- het instrument is geschikt te zijn voor zowel toepassing vooraf (ex ante) als achteraf (ex post);
- het instrument is breder toepasbaar dan alleen voor het project 'De Merode' of het studiegebied;
- het instrument richt zich op de economische effecten in de regio en is nadrukkelijk geen maatschappelijke kosten-baten-analyse. Ongeprijsde effecten (bijvoorbeeld positieve effecten op de biodiversiteit) en vermeden kosten (bijvoorbeeld lagere maatschappelijke kosten door toegenomen verkeersveiligheid) maken geen deel uit van deze methodiek. Deze effecten worden wel genoemd, maar niet gekwantificeerd.

Opzet van de methode

Voor het bepalen van de economische impact van het plattelandproject wordt een combinatie toegepast van een analyse van onderop (*bottom up*) en van bovenaf (*top down*) en een koppeling tussen beiden op basis van plausibiliteit:

1. Benadering van onderaf door de **resultaten van de verschillende deelprojecten** en maatregelen te bepalen en op te tellen.
2. Benadering van bovenaf door een analyse te maken van de **regionale economische ontwikkeling**, en te kijken hoe de ontwikkeling in het projectgebied zich verhoudt ten opzichte van de ontwikkeling in Vlaanderen of België;
3. Analyseren van de **relatie tussen de resultaten van het plattelandproject en de economische ontwikkeling in de streek**. Wat is de impact geweest van het plattelandproject als geheel op de regionaal economische ontwikkeling van de streek?

Figuur 0.2 'Top down'- en 'Bottom up'-analyse en koppeling op basis plausibiliteit

Bottom up-analyse

De benadering van onderop, de *bottom up*-analyse, richt zich op het in beeld brengen van de economische impact van het plattelandproject door de afzonderlijke resultaten van de verschillende deelprojecten te bepalen en – voor zover mogelijk – op te tellen. Omdat het plattelandproject bestaat uit diverse deelprojecten en maatregelen in verschillende sectoren (van natuurinrichting tot landbouw-, educatieve en toeristische projecten) en met uiteenlopende resultaten, zijn er meerdere rekenmethoden nodig om de economische impact in beeld te brengen.

De verschillende typen mogelijke maatregelen zijn ondergebracht in een maatregeltypologie: een veralgemeend overzicht van maatregelen die binnen het plattelandproject kunnen worden uitgevoerd (zie tabel 0.1 op de volgende pagina). Aan de maatregeltypologie zijn de verschillende rekenmethoden gekoppeld. In het excel-bestand is voor elke rekenmethode een apart werkblad (en eventueel een hulpblad) opgesteld. Het hiernavolgende schema geeft een overzicht van de maatregeltypen, het resultaat, de gehanteerde rekenmethoden en de bijbehorende werkbladen.

Tabel 0.1 Overzicht van de maatregeltypen, het resultaat, de gehanteerde rekenmethoden en de bijbehorende werkbladen

Maatregeltipe	Resultaat	Methode	Werkblad
Stimuleren productie / bekendheid streekproducten	Stijging productievolume streekproducten, grotere product-differentiatie, streekproducten bekender bij verschillende doelgroepen. Kostprijsverlaging, verbeterd bedrijfsrendement Extra omzet a.g.v. nieuwe tak. Extra toegevoegde waarde agrarische producten / extra omzet en tewerkstelling Lagere kostprijs per eenheid, hogere marges / betere concurrentiepositie.	Benadering bedrijfsniveau	Impact 1
Maatregelen verbetering agrarische milieuefficiëntie			
Verbeteren bedrijfsvoering agrarisch (bijv. kavelruil)			
Stimuleren toeristisch-recreatieve bedrijvigheid			
Stimuleren kleinschalige zorgplaatsen			
Stimuleren hoeveuwinkels			
Verbeteren bedrijfsvoering T&R			
Ontwikkelen van toeristische arrangementen			
Stimuleren ondernemersschap KMO's			
Energieproductie o.b.v. nieuwe bronnen			
Natuurbouw / bosaanplant	Aantrekkelijkheid omgeving / openbare ruimte vergroot, meer recreatiemogelijkheden: aantrekkelijker voor recreanten en toeristen, vergroting naamsbekendheid streek bij toeristen.	T&R vraagzijdebenadering A	Impact 2
Landschapsherstel			
Herstel cultuurhistorische elementen			
Kunstprojecten			
Recreatieve infrastructuur			
Streekpromotie / opmaak toeristische brochure			
Culturele evenementen / tentoonstellingen	Aantal bezoekers evenement Meer overnachtingen Omzet verblijf t.b.v. klassen	T&R vraagzijdebenadering B	Impact 3
stimuleren toeristisch-recreatieve bedrijvigheid			
Stimuleren uitbreiding logies capaciteit			
Educatie, bijv plattelandsklassen			
Samenwerkingsverbanden / netwerkvorming in de regio	Grotere ketenafzet, productinnovaties, imports substitutie productiviteitsverbetering	Bedrijfsgerichte benadering overig	Impact 4
Scholing			
Natuurbouw / bosaanplant	Meer / minder opbrengst gronden a.g.v. functieverandering	Functieverandering gronden	Impact 5
Natuurbouw / bosaanplant	Opbrengst a.g.v. agrarisch natuurbeheer en/of natuurbeheer door agrariërs	Natuurbeheer	Impact 6
Alle maatregelen met investeringen	Tijdelijke tewerkstelling, bestedingen en toegev. waarde	Tijdelijke effecten	Impact 7
Alle maatregelen met geprijsde effecten	Diverse indirecte economische effecten	Indirecte effecten	Impact 8
Maatregelen verbetering agrarische milieuefficiëntie	Afname milieubelasting Realisatie natuurdoelen Realisatie landschapsdoelen Behoud cultuurhistorie Minder verdroging, meer waterberging, betere waterkwaliteit Vergroting verkeersveiligheid Verbetering voorzieningenniveau platteland / leefbaarheid Grotere betrokkenheid bevolking versterking streekidentiteit Versterkte identiteit streek Bewustzijn natuur en cultuur Merodegebied	Ongeprijsd effect, geen methode	Impact 9
Natuurbouw / bosaanplant			
Landschapsherstel			
Herstel cultuurhistorische elementen			
Verduurzaming watersysteem			
Verkeersmaatregelen			
Verbeteren voorzieningenniveau platteland			
Kunstprojecten			
Culturele evenementen / tentoonstellingen			
Streekpromotie / opmaak toeristische brochure			
Educatie, bijv plattelandsklassen			

In dit document (de leidraad) is bij elk van de werkbladen een stapsgewijze toelichting opgenomen. In bijlagen 1 en 2 is het instrument toegepast op twee cases: natuurinrichting Averbode bos en hei, en plattelandsklassen in combinatie met een fietsverhuurproject.

In het excel-bestand is tevens een werkblad opgenomen waarin de totalen per werkblad overzichtelijk zijn weergegeven.

Uitvoering bottom up-analyse

Voor de uitvoering van de *bottom up*-analyse is een instrument ontworpen bestaande uit een excelbestand met 15 werkbladen.

Overzicht werkbladen:

- Start: Maatregeltypologie en actualiseren kentallen (inflatiecorrectie)
- Impact 1: benadering bedrijfsniveau
- Hulpblad impact 1
- Impact 2: toerisme en recreatie vraagzijdebenadering A
- Impact 3: toerisme en recreatie vraagzijdebenadering B
- Impact 2&3: toerisme en recreatie vraagzijdebenadering Vervolg
- Impact 4: bedrijfsgerichte benadering overig
- Hulpblad impact 4
- Impact 5: functieverandering gronden
- Impact 6: natuurbeheer
- impact 7: tijdelijke effecten
- Impact 8: indirecte effecten
- Impact 9: ongeprijsde effecten
- Totale impact
- Bronnen

Top Down-analyse

In de benadering van bovenaf, of *Top Down*-analyse, wordt het verschil beschreven in regionaal-economische termen tussen de uitgangspositie van de regio en de situatie in een later meetjaar, beide vergeleken met de ontwikkeling van Vlaanderen of België. In de leidraad is uiteengezet hoe een model met de uitgangspositie en de prognose van de regionaal-economische ontwikkeling opgezet kan worden. In bijlage drie is een dergelijke analyse opgenomen voor het studiegebied.

Plausibiliteit

In de plausibiliteitsanalyse worden de resultaten van de *top down*-analyse en de *bottom up*-analyse met elkaar vergeleken en zo mogelijk van een kwalitatieve verklaring voorzien. In tabel 2 geven we een overzicht van de mogelijke uitkomsten van zowel de analyse van bovenaf als die van onderop en de conclusie die hieruit getrokken kan worden over de effectiviteit van het beleid.

Tabel 0.2 Koppeling analyse van onderop en van bovenaf: oordeel over effectiviteit

Top down	Negatief	Positief	Negatief	Positief	Negatief	Positief
Bottom up	Negatief	Negatief	Neutraal	Neutraal	Positief	Positief
Oordeel effectiviteit	Negatief, hangt van verhouding af of dit meer aan conjunctuur dan wel aan beleid is toe te schrijven	Negatief	Gering resultaat projecten bij negatieve conjuncturele ontwikkeling	Negatief	Gematigd positief, maar niet voldoende voor trendbreuk	Positief, hangt van verhouding af of dit meer aan conjunctuur dan wel aan beleid is toe te schrijven

We verwachten natuurlijk ten minste positieve resultaten op deelprojectniveau, maar zeker is dat niet. Negatieve resultaten op deelprojectniveau, zullen vermoedelijk niet leiden tot een positief oordeel over het Merodeproject als geheel, tenzij duidelijk is dat de omgevingsfactoren (conjunctuur of sectoraal) dusdanig negatief waren, dat de resultaten nog alleszins meevallen. Ook leent de plausibiliteitsanalyse zich goed voor een nadere beschouwing over het wel of niet aanwezig zijn van economische synergie tussen projecten en de mate waarin die synergie zichtbaar wordt in de analyses van bovenaf en onderop.

Mogelijkheden en beperkingen

Het instrument is geschikt om de economische effecten te bepalen van zeer uiteenlopende activiteiten. Om tot een enigszins overzichtelijk instrument (rekenchema) te komen, zijn vereenvoudigingen noodzakelijk. Dat is ook nodig om de toegankelijkheid van de methode te optimaliseren. Zoals elk model is ook dit instrument daarom een vereenvoudiging van de werkelijkheid, dat brengt uiteraard beperkingen met zich. Bij toepassing van de methode moet rekening gehouden worden met de volgende effecten:

- Geografische schaal en wegleffecten: het deel van de indirecte omzet / toegevoegde waarde dat buiten het onderzoeksgebied wordt besteed.
- Verdringing: Stel dat door maatregelen uit het plattelandproject meer toeristische bestedingen plaatsvinden. Het kan zijn dat dit leidt tot meer bezoek aan café 1, maar minder aan café 2 binnen het gebied. Dat effect noemen we verdringing ofwel substitutie. Door te rekenen met extra bestedingen en extra omzet, trachten we dit probleem buiten de deur te houden, echter enige vorm van verdringing kan altijd plaatsvinden.
- Substitutie: betreft economische effecten in het studiegebied die ten koste gaan van omzet, toegevoegde waarde en tewerkstelling (net) buiten het studiegebied.
- 'Dead weight': het waargenomen economisch effect zou sowieso zijn opgetreden, ook zonder de maatregelen die voortkomen uit het plattelandproject.
- Aggregatieprobleem: Het instrument houdt geen rekening met versterkende of elkaar afzwakkende effecten van de ene maatregel / deelproject op de andere. Het optellen van de uitkomsten van de methode voor verschillende maatregelen die gelijktijdig in hetzelfde gebied worden gerealiseerd is hierdoor niet zondermeer mogelijk. Er wordt natuurlijk gestreefd naar maatregelen die elkaar versterken, bijvoorbeeld promotie van streekproducten en realiseren van toeristische attracties, maar maatregelen die elkaars effect afzwakken zijn ook denkbaar. Met beide effecten moet rekening worden gehouden.

Om de methode zo eenvoudig mogelijk te houden, is ervoor gekozen om deze effecten binnen de methode niet allemaal te corrigeren. Hierdoor is het belangrijk dat de gebruiker deze effecten goed begrijpt en als kwalitatieve aspecten wel meeneemt bij de presentatie van de eindresultaten.

Besluit

Ondanks de beperkingen zijn we erin geslaagd om een duidelijk beeld te krijgen van de potentiële economische betekenis van maatregelen en deelprojecten de deel uit maken van een integraal plattelandproject. Dit wordt geïllustreerd met de twee cases die met behulp van het instrument zijn doorgerekend (bijlage 1 en 2). We rekenen erop dat het instrument behulpzaam zal zijn bij het inschatten van de economische impact van het plattelandproject 'De bossen van Merode en omgeving' en gelijksoortige projecten.

Inhoudsopgave

	Pagina
Samenvatting	3
1 Inleiding	11
1.1 Achtergrond	11
1.2 Kader en gevolgde aanpak	12
1.3 Resultaten literatuuronderzoek	13
1.4 Leeswijzer	14
2 Model voor impactmeting	15
2.1 Geschiktheid en gebruik	15
2.2 Opzet van het model	16
2.3 Benadering van onderaf	17
2.4 Benadering van bovenaf	25
2.5 Plausibiliteitanalyse	26
3 Toelichting bij het instrument	29
3.1 Opzet van het instrument	29
3.2 Impact 1: benadering bedrijfsniveau	30
3.3 Impact 2: T&R vraagzijdebenadering A	32
3.4 Impact 3: T&R vraagzijdebenadering B	37
3.5 Impact 2&3: T&R vraagzijdebenadering vervolg	39
3.6 Impact 4: bedrijfsgerichte benadering overig	39
3.7 Impact 5: Functieverandering gronden	42
3.8 Impact 6: Natuurbeheer	43
3.9 Impact 7: Tijdelijke effecten	44
3.10 Impact 8: Indirecte effecten	44
3.11 Impact 9: Ongeprijsde effecten	46
3.12 Totaal overzicht en bronnen	46
4 Besluit	47
Literatuurlijst	49
Bijlagen	55
Bijlage 1 Economische effecten natuurinrichting Averbode Bos en Heide	57
A Beschrijving van de casus Natuurinrichting Averbode Bos en Heide	57
B. Berekening economische impact	58
Bijlage 2 Economische effecten plattelands-klassen in combinatie met fietsverhuur	73
A Beschrijving Case 2: plattelandsklassen in combinatie met fietsverhuur	73
B. Berekening economische impact	75
Bijlage 3 Top-down analyse: prognose tewerkstelling Merode- gemeenten tot 2011	87
Bijlage 4 Afbakening Merodegebied	97
Résumé	99
Summary	105
Zusammenfassung	111

1 Inleiding

1.1 Achtergrond

Deze leidraad hoort bij het instrument om de economische impact van het plattelandsproject 'De bossen van Merode en omgeving' te meten. Het instrument vormt een methodiek voor het meten van de economische impact van projecten en maatregelen van het plattelandsproject. Het instrument is ontwikkeld in opdracht van de Vlaamse Landmaatschappij (VLM). Aanvullende informatie over het plattelandsproject leest u in de onderstaande tekstbox en kunt u terugvinden op www.demerodeonline.be.

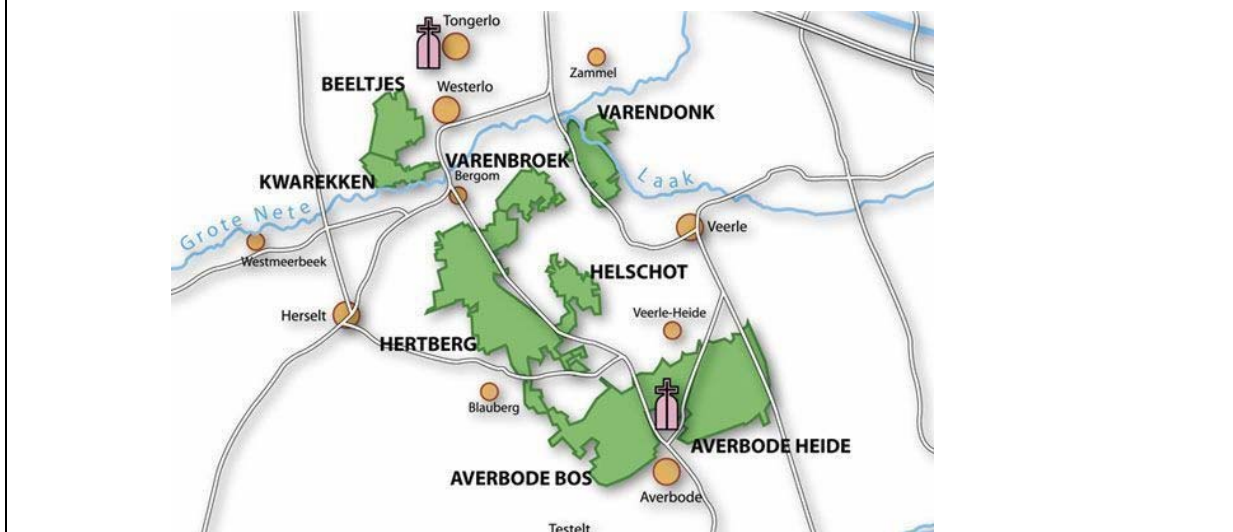
Plattelandsproject 'De bossen van Merode en omgeving'

De Vlaamse Landmaatschappij kocht begin 2004 domein De Merode om door te verkopen aan lokale partners. De doorverkoop vormt het kantelmoment voor de opstart van het regionaal plattelandsproject 'De bossen van Merode en omgeving' dat door de VLM en verschillende lokale partners wordt uitgevoerd.

- Plattelandsproject 'De bossen van Merode en omgeving' is een pilotproject binnen het Vlaamse plattelandsbeleid.
- Het project zal bestaan uit maatregelen en projecten ter verhoging van de leefbaarheid en de kwaliteiten van het gebied.
- Het project kent een integrale aanpak: aandacht voor zowel natuur en landschap, recreatie en economische ontwikkeling. De centraal gelegen bossen en natuurgebieden zullen de motor zijn voor een duurzame economische en recreatieve ontwikkeling van de streek.
- De identiteit en de authenticiteit van de regio staan centraal.
- Het plattelandsproject wordt van onderop vormgegeven, er wordt steun gezocht bij lokale besturen, partijen uit het middenveld en de plaatselijke bevolking, om samen de leefbaarheid en de kwaliteiten van het gebied te verhogen.

De Bossen van Merode en omgeving (zie onderstaande kaart) betreft het gebied op de overgang van de Kempen en het Hageland. Het ligt in de provincies Antwerpen, Limburg en Vlaams-Brabant.

Figuur 1.1 Kaart 'De bossen van Merode en omgeving' (Bron: VLM)

Het opstellen van het instrument voor het berekenen van de economische impact is tevens onderdeel van het Europese Interreg IIIB NWE project LIFESCAPE – Your landscape. De doelstelling van LIFESCAPE is het zoeken naar een methodiek om nieuwe impulsen te genereren voor regionale economie door het opwaarderen van natuur, landschap en cultuurhistorie. Een instrument dat de economische impact van voorgestelde maatregelen en projecten vooraf kan schatten speelt hierin een belangrijke rol. Het is een hulpmiddel om de beschikbare middelen zo effectief mogelijk in te zetten.

De VLM heeft aan BUITEN, Bureau voor Economie & Omgeving, gevraagd het instrument voor het berekenen van de economische impact van plattelandprojecten te ontwikkelen. Het instrument zelf – het model of de berekeningswijze – is opgenomen in een afzonderlijk 'Excel'-file, die in het bezit is van de VLM. Dit document, de Leidraad, geeft achtergrond en uitleg daarbij. Daarnaast is er een literatuurstudie gedaan ten behoeve van de ontwikkeling van dit instrument, waarover een afzonderlijk rapport is verschenen.

1.2 Kader en gevolgde aanpak

Aan de opdracht zijn de volgende randvoorwaarden verbonden:

- het instrument moet breder toepasbaar zijn dan alleen voor het Merode-gebied/Merode-project;
- het instrument dient zowel geschikt te zijn voor toepassing vooraf (ex ante) als achteraf (ex post);
- het instrument dient bij voorkeur relatief eenvoudig te zijn;
- de focus ligt op de economische effecten, het gaat niet om een maatschappelijke kosten-baten-analyse.

Het onderzoek is uitgevoerd in verschillende fasen. **Fase 1** van het onderzoek bestond uit een literatuuronderzoek, waarin aandacht is besteed aan de verschillende methoden voor economische effectmeting en waarin verkennend onderzoek is gedaan naar de beschikbaarheid van gegevens. De uitgebreide resultaten van het literatuuronderzoek zijn opgenomen in een afzonderlijke rapportage. In de hiernavolgende paragraaf wordt een zeer verkorte weergave hiervan gegeven. **Fase 2** betrof het opstellen van een voorlopig instrument. Met behulp van dit voorlopig instrument is in **fase 3** van het project de werkwijze getoetst aan de hand van twee (complexe of meervoudige) casussen. Op basis van deze toetsing is het instrument bijgesteld.

Gelet op de diversiteit van de potentiële projecten hebben wij een instrument ontwikkeld dat niet uit één methode, maar uit een combinatie van instrumenten, methoden en (reken)technieken bestaat. Daarbij hebben wij rekening gehouden met de volgende aspecten:

- De impact van een combinatie van kleinschalige projecten kan door onderlinge synergie groter zijn dan de effecten van een individueel project (het omgekeerde kan overigens ook: er kan sprake zijn van onderlinge concurrentie).
- Het is lastig, zo niet vrijwel onmogelijk, om de effecten van het plattelandproject te isoleren van ander beleid en autonome ontwikkelingen, maar het is de ambitie om dat – voor zover mogelijk – toch te proberen.

Deze twee punten raken aan de twee grote standaardproblemen bij het in beeld brengen van economische effecten van beleid: het aggregatieprobleem en het causaliteitsprobleem. Het aggregatieprobleem komt voort uit de grote verscheidenheid van projecten. Output en resultaat van verschillende projecten luiden veelvuldig in ongelijksoortige eenheden, die niet bij elkaar kunnen worden opgeteld. Bijvoorbeeld: de realisatie van 20 ha natuur en het houden van vier workshops met telkens 20 toeristische ondernemers, valt niet op één gelijksoortige basis te brengen. Pas op het niveau van de impact van projecten is aggregatie (soms) wel mogelijk; bij economische effecten gaat het dan om effecten op factoren als

omzet/bestedingen, de toegevoegde waarde of de tewerkstelling (werkgelegenheid). Maar op projectniveau valt de impact vaak lastig vast te stellen.

Het causaliteitsprobleem betekent dat de relatie tussen impact en het gevoerde beleid moeilijk valt vast te stellen. In de eerste plaats omdat de impact van projecten afzonderlijk vaak lastig is vast te stellen, in de tweede plaats omdat regionaal-economische veranderingen niet alleen het gevolg zijn van de te analyseren beleidsprojecten, maar evenzo van andere factoren (ander beleid, autonome ontwikkeling, overige beïnvloeding van buitenaf).

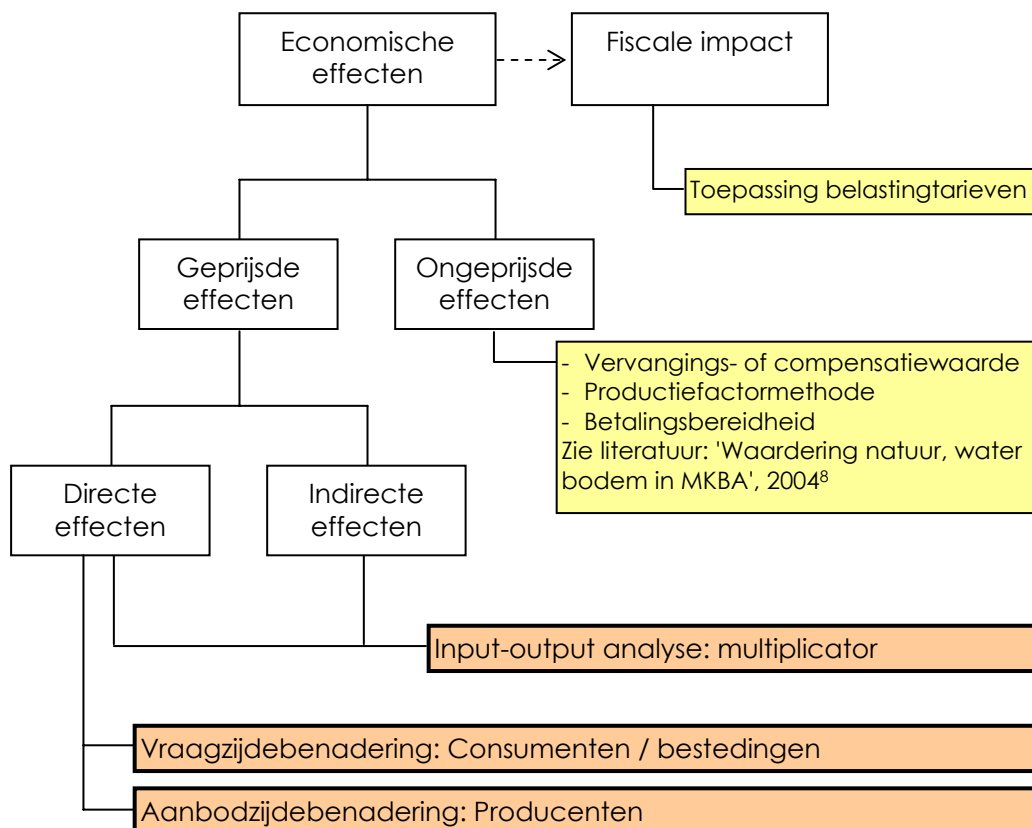
Beide problemen zijn aan de orde en ook niet voor 100% oplosbaar. In onze aanpak doen wij een voorstel waarmee op pragmatische wijze een zo goed mogelijk inzicht in de economische effecten van het plattelandproject Merode kan worden verkregen.

1.3 Resultaten literatuuronderzoek

Het literatuuronderzoek behandelt drie onderzoeksvragen. Als eerste de wordt ingegaan op de indeling van economische effecten van ruimtelijke ingrepen, en als tweede wordt ingegaan op de methoden die bekend zijn om deze economische effecten te berekenen. Ten slotte wordt onderzocht welke van deze methoden bruikbaar zijn voor toepassing in dit project.

Figuur 1.2 geeft een schematische weergave van een indeling van economische effecten en methoderichtingen voor het verkrijgen van inzichten in die effecten. Niet alle mogelijke berekeningsmethoden zijn geschikt en toepasbaar in een instrument voor het meten van het economisch effect van een plattelandproject. In de literatuurstudie komen alle methoden uit onderstaand schema aan bod. De methoden die toegepast worden in het instrument zijn oranje gemarkeerd.

Figuur 1.2 Schematisch overzicht indeling economische effecten en berekeningsmethoden

1.4 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 beschrijven we ons model om tot een impactmeting van de economische effecten van plattelandsontwikkelingsprojecten te komen. Het instrument bestaat uit een excelbestand (apart bijgevoegd), waarin voor verschillende soorten impact is aangegeven op welke manier deze kunnen worden berekend. In hoofdstuk 3 treft u een uitleg aan bij dit excelbestand. De beide case-study berekeningen en toelichting bij de top-down analyse zijn opgenomen in de bijlage.

Zoals gezegd is dit onderzoek uitgevoerd in verschillende fasen. De resultaten van fasen twee en drie zijn opgenomen in deze publicatie, de resultaten van fase 1, de literatuurstudie, komen in een afzonderlijke publicatie aan de orde¹.

¹ De literatuurstudie is naar aanleiding van de eindrapportage in december 2006 nog enigszins aangepast en opnieuw uitgebracht.

2 Model voor impactmeting

2.1 Geschiktheid en gebruik

In deze paragraaf gaan we in op de mogelijkheden en beperkingen van het instrument, en de eisen die het stelt aan de gebruiker. Het instrument moet geschikt zijn om de economische effecten te bepalen van zeer uiteenlopende activiteiten. Om tot een enigszins overzichtelijk model (rekenschema) te komen, zijn vereenvoudigingen noodzakelijk. Dat is ook nodig om de toegankelijkheid van de methode te optimaliseren. Zoals elk model is ook dit instrument daarom een vereenvoudiging van de werkelijkheid. Dat brengt uiteraard beperkingen met zich. Dat is niet erg, maar de gebruiker dient zich daar wel bewust van te zijn.

Het gebruik

- Het instrument is geschikt voor het vooraf en achteraf ramen van de economische impact van plattelandsmaatregelen.
- Toepassing van het instrument vergt enige kennis op het gebied van economische impactmeting.
- Toepassing van het instrument vergt kennis van het gebruik van Excel.

De toepassing

Het is belangrijk om vooraf vast te stellen dat het instrument alleen ingaat op de geprijsde effecten. Ongeprijsde effecten, bijvoorbeeld effecten op de biodiversiteit, worden uitdrukkelijk niet in het instrument betrokken. Het kwantificeren van dergelijke belangrijke effecten is wel mogelijk, maar daarvoor zou het instrument uitgebreid moeten worden tot een maatschappelijke kosten-baten analyse (MKBA). In een MKBA worden alle mogelijke maatschappelijke kosten en baten van een maatregel of een pakket maatregelen naast elkaar gezet en gekwantificeerd. Bij het opstellen van het instrument is bewust gekozen om alleen te focussen op de geprijsde effecten, de ongeprijsde effecten worden wel genoemd, maar niet gekwantificeerd.

Het aspect 'vermeden kosten' maakt eveneens geen deel uit van deze methodiek. Vermeden kosten hebben bijvoorbeeld betrekking op minder kosten voor waterzuivering als gevolg van geringere toepassing van bestrijdingsmiddelen, of lagere maatschappelijke kosten (zorguitgaven, minder arbeidsverzuim) door toegenomen verkeersveiligheid als gevolg van herinrichting van wegen. Dergelijke effecten vallen buiten de vraagstelling van de VLM, welke zich richt op de economische effecten van projecten. Die economische effecten komen uiteindelijk tot uitdrukking in termen van toegevoegde waarde en tewerkstelling.

Bij toepassing van de methode moet rekening gehouden worden met de (on-) mogelijkheden ervan. Hieronder gaan wij kort in op weglekeffecten, substitutie, 'dead weight' en het aggregatieprobleem. Om de methode zo eenvoudig mogelijk te houden, is ervoor gekozen om deze effecten binnen de methode niet te corrigeren. Hierdoor is het belangrijk dat de gebruiker deze effecten goed begrijpt en als kwalitatieve aspecten meeneemt bij de presentatie van de eindresultaten.

Geografische schaal en weglekeffecten

Weglekeffecten betreft het deel van de indirecte omzet / toegevoegde waarde dat buiten het onderzoeksgebied wordt besteed. Er komen bijvoorbeeld wel meer bezoekers naar het onderzoeksgebied, maar ze overnachten bijvoorbeeld net buiten het onderzoeksgebied. Bij projecteffecten, maar in het bijzonder bij de bepaling van de indirecte effecten, speelt de vraag naar het geografisch schaalniveau waarop de analyse plaatsvindt een belangrijke rol. Wordt dit beperkt tot het studiegebied 'de bossen van Merode en omgeving', tot de drie provincies, Vlaanderen of België? Vanzelfsprekend zijn de weglekeffecten groter naarmate het studiegebied voor de indirecte effecten kleiner wordt gedefinieerd.

Substitutie/verdringing en 'dead weight'

Stel dat in het kader van het plattelandproject een recreatieve voorziening wordt gerealiseerd, die leidt tot meer bezoek binnen het studiegebied (en dus tot meer bestedingen et cetera). Het kan zijn dat dit leidt tot meer bezoek aan café 1, maar minder aan café 2 binnen het gebied. Dat effect noemen we verdringing. Het is ook mogelijk dat het (deels) ten koste blijkt te gaan van bezoek aan een gebied net buiten Merode. Dat noemen we substitutie.

Het is ook mogelijk dat het waargenomen effect (meer bezoekers in café 1) sowieso zou zijn opgetreden, ook zonder de betere recreatieve voorziening. Stel dat in Vlaanderen het bezoek aan de horeca een structurele trend naar boven laat zien, dan is het netto-effect van het plattelandproject dus kleiner. We noemen dat het corrigeren voor 'dead weight': effecten die ook zonder het project zouden zijn opgetreden.

Aggregatieprobleem

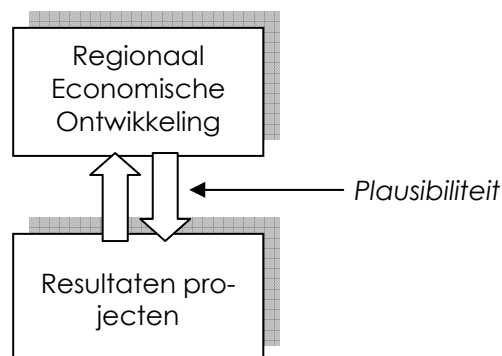
Het optellen van de uitkomsten van de methode voor verschillende maatregelen die gelijktijdig in hetzelfde gebied worden of zijn gerealiseerd is niet zondermeer mogelijk. Door toepassing van de methode kan per maatregel een inschatting gemaakt worden van de economische impact, echter het instrument houdt geen rekening met versterkende of elkaar afzwakkende effecten van de ene maatregel op de andere. Er wordt natuurlijk gestreefd naar maatregelen die elkaar versterken, bijvoorbeeld promotie van streekproducten en realiseren van toeristische attracties, maar maatregelen die elkaars effect afzwakken zijn ook denkbaar. Met beide effecten moet rekening worden gehouden.

2.2 Opzet van het model

Voor het bepalen van de economische impact van het plattelandproject wordt een combinatie toegepast van een analyse van onderop (*bottom up*) en van bovenaf (*top down*) en een koppeling tussen beiden op basis van plausibiliteit:

1. Benadering van onderaf door de **resultaten van de verschillende deelprojecten** en maatregelen te bepalen en op te tellen.
2. Benadering van bovenaf door een analyse te maken van de **regionale economische ontwikkeling**, en te kijken hoe de ontwikkeling in het projectgebied zich verhoudt ten opzichte van de ontwikkeling in Vlaanderen of België;
3. Analyseren van **relatie tussen de resultaten van het plattelandproject en de economische ontwikkeling in de streek**. Wat is de impact geweest van het plattelandproject als geheel op de regionaal economische ontwikkeling van de streek?

Figuur 2.1 'Top down'- en 'Bottom up'-analyse en koppeling op basis plausibiliteit

2.3 Benadering van onderaf

De benadering van onderaf ofwel de 'bottom up'-analyse richt zich op het in beeld brengen van de economische impact van het plattelandproject door de afzonderlijke resultaten van de verschillende deelprojecten te bepalen en – voor zover mogelijk – op te tellen.

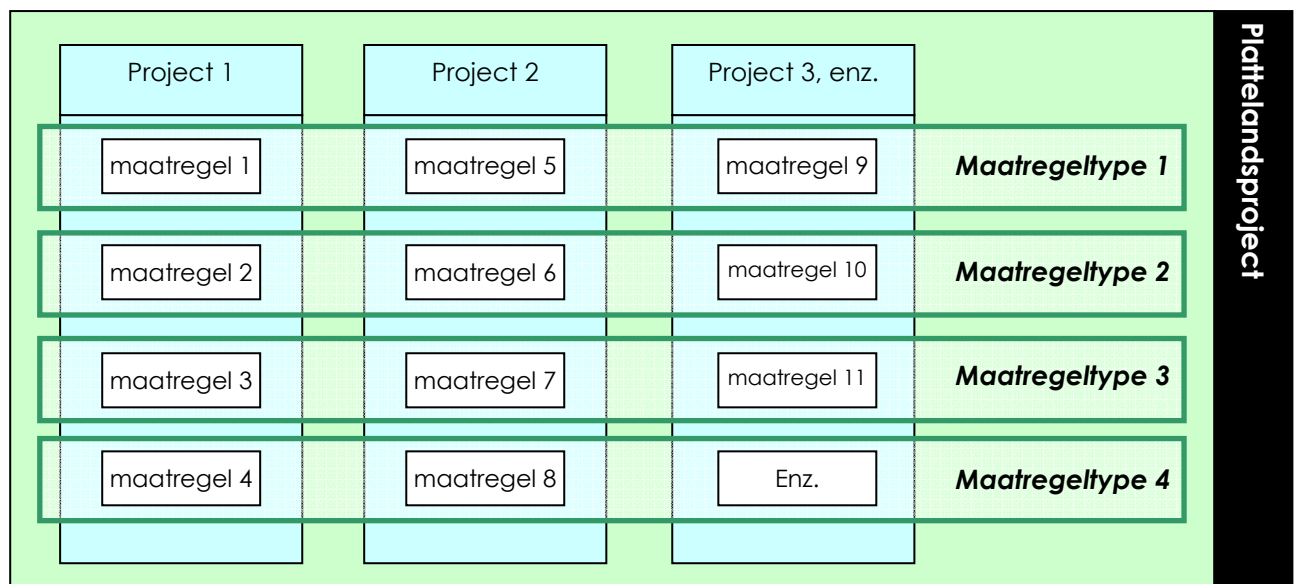
Opbouw van een plattelandproject

Alvorens de aanpak van deze benadering kan worden toegelicht, moet onderscheid worden gemaakt in drie verschillende niveaus van een plattelandproject. Te weten:

- Niveau 1: Individuele maatregelen
- Niveau 2 horizontaal: Maatregeltypen
- Niveau 2 vertikaal: Projecten
- Niveau 3: Plattelandproject als geheel

Het plattelandproject (niveau 3) is opgebouwd uit verschillende deelprojecten (niveau 2 vertikaal) die we ook wel projecten noemen. Een voorbeeld hiervan is de natuurinrichting Averbode Bos en Heide (een groot project) of de ontwikkeling van plattelandsklassen (kleinschaliger project). In het onderstaande schema zijn deze projecten aangeduid als project 1, project 2, project 3, enz. Een dergelijk groot- of kleinschalig project is opgebouwd uit verschillende maatregelen (niveau 1). Binnen de mogelijke verschillende maatregelen onderscheiden we maatregeltypen met een overeenkomstig resultaat (niveau 2). Het resultaat is het directe voordeel dat de maatregelen hebben opgeleverd aan de projectbegunstigden (zie ook verder). Figuur 2.2 geeft hiervan een schematisch overzicht.

Figuur 2.2 Schematische opbouw van het plattelandproject

Aanpak van de 'bottom up'-analyse

Met de voorgaande toelichting op de opbouw van een plattelandproject kan de aanpak van de 'bottom up'-analyse worden beschreven. De aanpak bestaat uit de volgende stappen:

- A. Maatregelen bepalen die deel uitmaken van het project
- B. Output bepalen
- C. Mogelijke resultaten bepalen
- D. Clusters maken van verschillende projecten / maatregeltypen (op basis van het type resultaat)
- E. Keuze van methode(n)
- F. Uitvoeren methode(n) met behulp van excelwerkbladen (zie verder hoofdstuk 3).

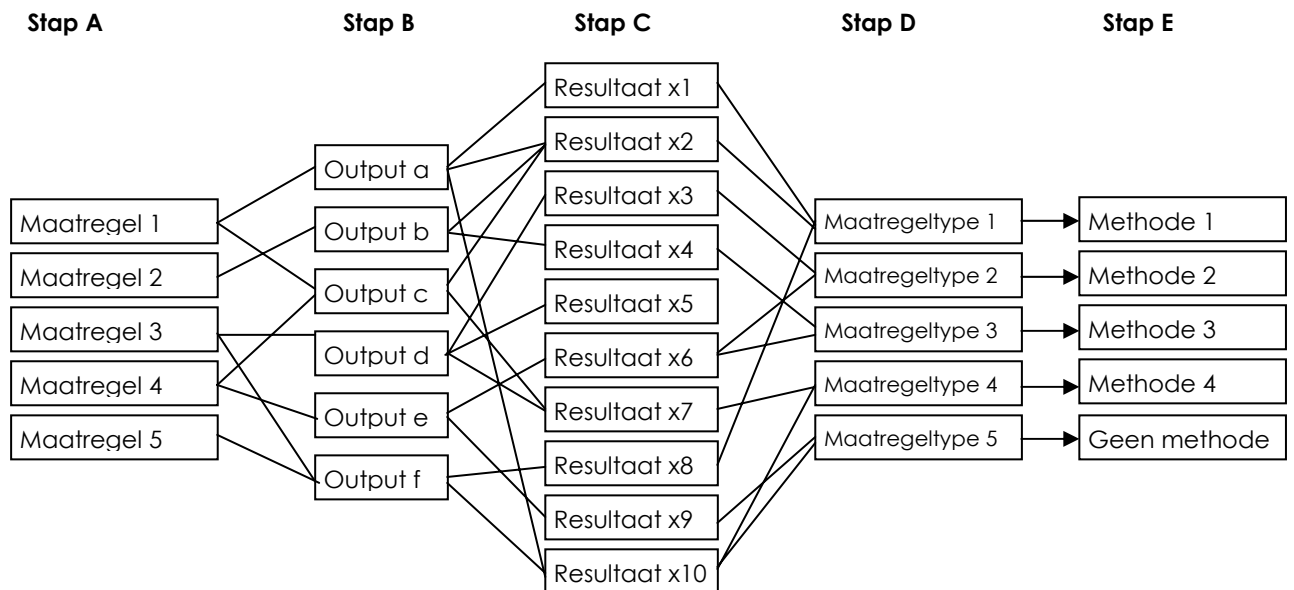
Hieronder volgt een korte toelichting op de stappen A. tot en met E. In figuur 2.3 is de aanpak schematisch weergegeven.

In de eerste stap worden de individuele maatregelen uitgewerkt waar het project uit is opgebouwd. Een voorbeeld is het aanleggen van fietspaden in de regio. In stap B wordt vervolgens de output bepaald van de verschillende maatregelen. Dit is hetgeen concreet gerealiseerd wordt. In het geval van het aanleggen van fietspaden: het concrete aantal kilometer fietspad dat wordt aangelegd. In stap C worden de mogelijke resultaten, het directe voordeel voor de projectbegunstigden, bepaald van alle outputs. Zo bestaat het resultaat van aanleg van de fietspaden bijvoorbeeld uit meer recreatiemogelijkheden (en dus een aantrekkelijker gebied voor recreanten en toeristen). In stap D worden vervolgens de resultaten overzichtelijk worden geclusterd naar maatregeltypen.

Voorbeeld

Een voorbeeld is de aanleg van extra fietspaden en een toename van het aantal bewegwijzerde fietsroutes. De *output* van de eerste maatregel is meer km fietspad, de *output* van de tweede maatregel is meer km bewegwijzerde route. Beide maatregelen hebben als *resultaat* een toename van aantal recreatiemogelijkheden. Deze maatregelen kunnen daarom worden geclusterd tot *maatregeltipe* 'verbetering recreatieve infrastructuur'. Aan dit *maatregeltipe* is vervolgens een *methode* gekoppeld op basis waarvan de economische impact wordt berekend. Hierbij gaat het om de bijdrage van de maatregelen aan de economische ontwikkeling van het gebied. In ons voorbeeld betekent de verbetering van de recreatieve infrastructuur een (mogelijke) toename van het aantal recreanten en toeristen en daarmee extra bestedingen in het gebied.

Figuur 2.3 Schematische opbouw van de aanpak

Relatie maatregel en output, resultaat en impact

Per maatregel onderscheiden we de output, het resultaat en de impact. Figuur 2.4 geeft een schematisch overzicht van de mogelijkheid om op het niveau van de individuele maatregel, het projecttype en het plattelandsproject als geheel iets te kunnen zeggen over de output, het resultaat en de impact.

Figuur 2.4 Overzicht in hoeverre op het niveau maatregel / project / plattelandsproject iets gezegd kan worden over de impact. Het resultaat en de output

	Maatregelen	Project / maatregeltype	Plattelandsproject
Output	+++	+++	(+++)
Resultaat	+	+(+)	++
Impact	-	+	+(+)

Voor het plattelandsproject 'De bossen van Merode en omgeving' zijn we geïnteresseerd in het uiteindelijke economische effect, oftewel de impact in de vorm van extra tewerkstelling en toegevoegde waarde. Figuur 2.4 maakt duidelijk dat het op het niveau van de individuele maatregelen moeilijk is iets te zeggen over de impact. Met andere woorden: enkel het aanleggen van een x-aantal kilometer fietspad kan niet direct vertaald worden naar economische groei in de regio.

Wel valt op projectniveau de output (bijvoorbeeld toename van het aantal producenten, aantal hectares verbeterd natuurgebied, etc.) goed in beeld te brengen en kan het projectresultaat (bijvoorbeeld een aantrekkelijker gebied, hogere omzet, behoud cultuurhistorie) in het algemeen redelijk worden beschreven.

Op het niveau van het plattelandsproject als geheel kan de output als een lange lijst van de – voor zover mogelijk – gesommeerde output van de individuele projecten worden weergegeven. Dat is echter weinig inzichtelijk. Wel kan er een redelijk goed beeld worden geschetst van de resultaten en is het mogelijk om een eerste inzicht te bieden in de impact op programmaniveau.

Mogelijke maatregelen en projecten van het plattelandsproject

Aan de hand van de thema's die genoemd zijn in het procesplan van het plattelandsproject 'Bosgebied de Merode en omgeving'² hebben we een lijst van mogelijke typen maatregelen en projecten geformuleerd die binnen het plattelandsproject kunnen worden uitgevoerd. De inventarisatie van mogelijke maatregelen en projecten is nodig om de output en het resultaat te bepalen. Tabel 2.1 geeft een overzicht van de thema's en de maatregeltypen die voor kunnen komen in het plattelandsproject 'De Merode'.

² Vlaamse Landmaatschappij, oktober 2005

Output en resultaat

Tabel 2.2 geeft per projecttype een uitwerking naar te verwachten output en resultaat. De kleuren in de meest rechtse kolom corresponderen met de clustering van de resultaten op basis waarvan methoden voor meting impact gekozen zijn (zie ook tabel 2.3).

Tabel 2.2 Output en resultaat per projecttype

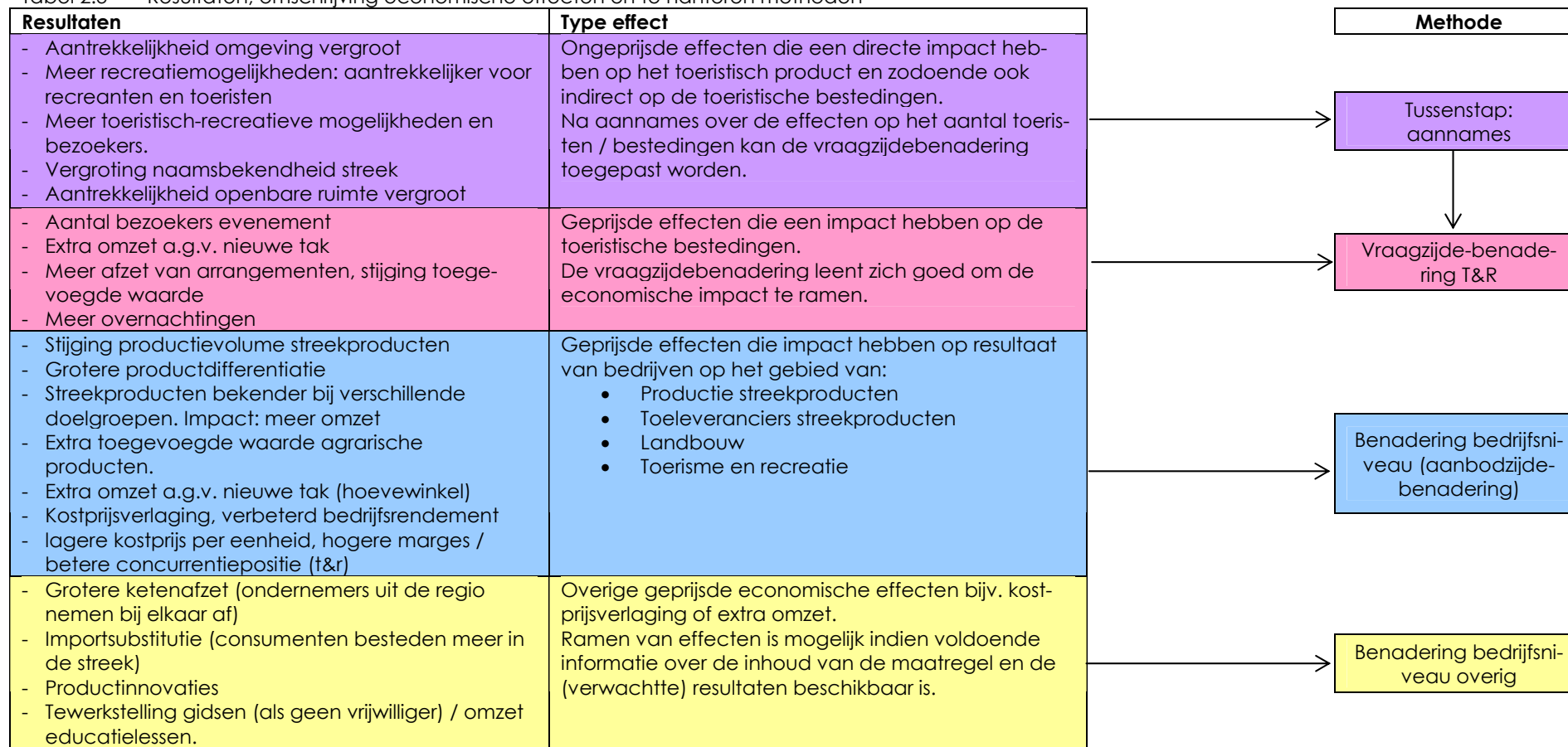
Type maatregel	Output	Resultaat
Stimuleren productie streekproducten	Toename aantal producenten streekproducten	Stijging productievolume streekproducten
	Toename aantal soorten streekproducten	Grotere productdifferentiatie
Stimuleren bekendheid streekproducten.	Promotiecampagne streekproducten (bijv. website, brochure, etc.)	Streekproducten bekender bij verschillende doelgroepen. Impact: meet omzet.
Maatregelen voor verbeteren agrarische milieuefficiëntie	Minder verspilling van grondstoffen, mineralen, energie, etc.	Afname milieubelasting Kostprijsverlaging, verbeterd bedrijfsrendement (agrarisch)
Verbeteren bedrijfsvoering agrarisch (bijv. kavelruil)	Aantal maatregelen ter verbetering bedrijfsvoering	Kostprijsverlaging, verbeterd bedrijfsrendement (agrarisch)
Natuurbouw / bosaanplant	Aantal ha bos / natuur	Aantrekkelijkheid omgeving vergroot
		Meer / minder opbrengst gronden a.g.v. functieverandering
		Realisatie natuurdoelen
Toepassen agrarisch natuurbeheer en/of in beheer nemen van natuur door agrariërs	Aantal ha agrarisch natuurbeheer / natuurgebieden beheerd door agrariërs	Opbrengsten agrar. natuurbeheer en/of beheer natuurgebieden door agrariërs
		Realisatie natuurdoelen
Landschapsherstel	Aantal ha / km2 landschapselementen hersteld	Aantrekkelijkheid omgeving vergroot Realisatie landschapsdoelen
Herstel cultuurhistorische elementen	Aantal cultuurhistorische elementen hersteld	Aantrekkelijkheid omgeving vergroot Behoud cultuurhistorie
Verduurzaming watersysteem	Aantal waterbeheermaatregelen uitgevoerd (bijv. natuurvriendelijke oevers)	Minder verdroging, meer waterberging, betere waterkwaliteit
Verkeersmaatregelen	Aantal veiligere verkeerssituaties	Vergroting verkeersveiligheid
Verbeteren voorzieningenniveau platteland	Behoud en realisatie aantal plattelandsvoorzieningen	Verbetering voorzieningenniveau platteland en leefbaarheid
Kunstprojecten	Aantal kunstwerken in de publieke ruimte	Grotere betrokkenheid bevolking
		Aantrekkelijkheid openbare ruimte vergroot
		Versterkte identiteit streek
Culturele evenementen / tentoonstellingen	Aantal evenementen en tentoonstellingen	Versterkte identiteit streek
		Aantal bezoekers evenement
Recreatieve infrastructuur (fietspaden, ruiterspaden, etc.)	Aantal km pad Aantal km bewegwijzerde routes	Meer recreatiemogelijkheden: aantrekkelijker voor recreanten en toeristen
Verbreden / vernieuwen landbouw- of voedingssector: - toeristisch	Aantal toeristische voorzieningen op boerderijen. Bijv. boerengolf, paintbal, speeltuin, zoekhoeve, overnachtingsmogelijkheden, etc.	Meer toeristisch-recreatieve mogelijkheden en bezoekers.
		Extra omzet a.g.v. nieuwe tak
Verbreden / vernieuwen landbouw- of voedingssector: - zorg	Aantal zorgplaatsen op boerderijen	Extra omzet a.g.v. nieuwe tak

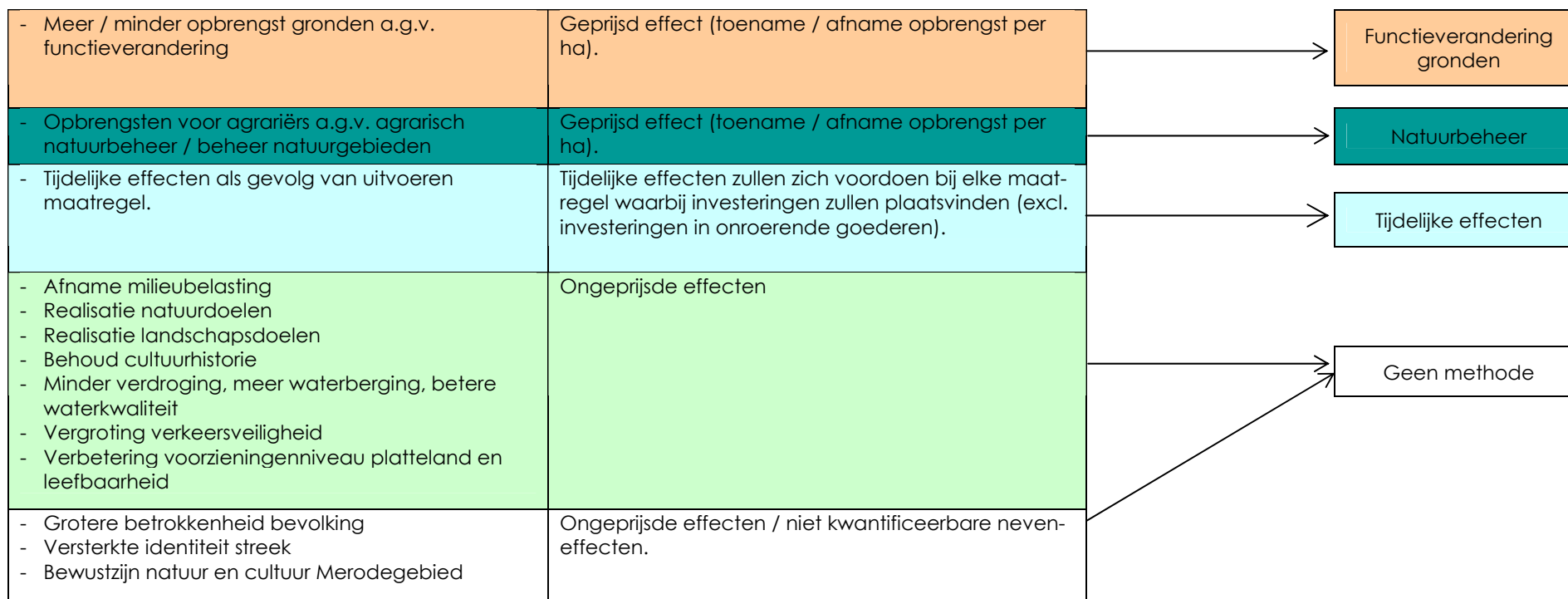
Type maatregel	Output	Resultaat
Verbreden / vernieuwen landbouw- of voedingssector: - horeca	Aantal horecavoorzieningen op boerderijen: theetuin, café, vergaderaccommodatie, enz.	Meer toeristisch-recreatieve mogelijkheden en bezoekers.
		Extra omzet a.g.v. nieuwe tak
Verbreden / vernieuwen landbouw- of voedingssector: - hoevewinkels	Aantal boerderijen dat huisverkoop doet / hoevewinkels uitbaat.	Extra toegevoegde waarde agrarische producten.
		Extra omzet a.g.v. nieuwe tak
Streekpromotie / opmaak toeristische brochure	Promotie campagne (brochure, website, beurzen, etc.)	Vergroting naamsbekendheid streek Versterkte identiteit streek
Verbeteren bedrijfsvoering T&R	Training maatregelen ter verbetering bedrijfsvoering	Lagere kostprijs per eenheid, hogere marges / betere concurrentiepositie
Ontwikkelen van toeristische arrangementen	Aantal arrangementen	Meer afzet van arrangementen, stijging toegevoegde waarde
Stimuleren uitbreiding logies capaciteit	Toename logiescapaciteit	Meer overnachtingen
Samenwerkingsverbanden / netwerkvorming in de regio	Aantal samenwerkingsverbanden binnen de streek	Grotere ketenafzet
		Productinnovaties
		Imports substitutie
Educatie en schoolkampen	Aantal deelnemers schoolkampen	Bewustzijn natuur en cultuur Merodegebied
		Tewerkstelling gidsen (als geen vrijwilliger) / omzet educatielessen.

Clustering op basis van verwacht resultaat

Om iets te kunnen zeggen over de regionaal economische impact van het plattelandspolclusteren we afzonderlijke deelprojecten op basis van de verwachte resultaten. Voor de (deel-)projecten of maatregelen afzonderlijk kan weinig gezegd worden over de impact (zie ook figuur 2.4 eerder in dit rapport).

Tabel 2.3 Resultaten, omschrijving economische effecten en te hanteren methoden

Ongeprijsde effecten

In tabel 2.3 onderscheiden we, naast de geprijsde effecten, drie typen ongeprijsde effecten:

- Ongeprijsde effecten in de vorm van positieve ontwikkeling van natuur, milieu en omgeving. Het gaat hier om de intrinsieke waarde van bijvoorbeeld ecologische leefgemeenschappen, ongeschonden landschap of cultuurhistorische waarden. Dit type effecten houden wij bij het opstellen van een instrument voor het meten van de economische impact van het plattelandproject 'De bossen van Merode' verder buiten beschouwing. Er zijn methoden ontwikkeld waarmee deze effecten in euro's uitgedrukt kunnen worden. Deze worden vooral toegepast bij maatschappelijke kosten-baten analyses.
- Een andere categorie ongeprijsde effecten zijn de effecten die een directe invloed hebben op het toeristisch product. Investerings in natuur en cultuur hebben als effect dat natuurwaarden beschermd worden (behoud van beschermde diersoorten bijvoorbeeld), waarbij ook de omgeving aantrekkelijker en interessanter wordt voor zowel bewoners, recreanten en toeristen.
Een aantrekkelijker omgeving is voorwaarden-scheppend voor de ontwikkeling van toerisme en dit kan wel degelijk economische impact veroorzaken als gevolg van toegenomen toeristische bestedingen. Voor dit type ongeprijsde effecten kan met een tussenstap een inschatting gegeven worden van de impact. Met de tussenstap moeten enkele aannames worden gedaan, waarmee we de toename van de bestedingen in beeld kunnen brengen. Hierbij moet echter wel in ogenschouw worden genomen dat deze maatregelen voorwaardenscheppend zijn; er zal alleen een positief effect van uitgaan in samenhang met de uitvoering van andere maatregelen.
- Tot slot is er een categorie van ongeprijsde effecten die wel degelijk van belang is, maar zeer moeilijk in euro's is uit te drukken. Het gaat dan om een hoger bewustzijn van de schoonheid van de regio bij de bewoners, een versterkte streekidentiteit en een grotere betrokkenheid van de bevolking. Deze positieve effecten moeten zoveel mogelijk kwalitatief beschreven worden. Ook dit type effecten houden we verder buiten beschouwing.

2.4 Benadering van bovenaf

In de benadering van bovenaf, of 'Top Down'-analyse, wordt het verschil beschreven in regionaal-economische termen tussen de uitgangspositie van de regio en de situatie in een later meetjaar.

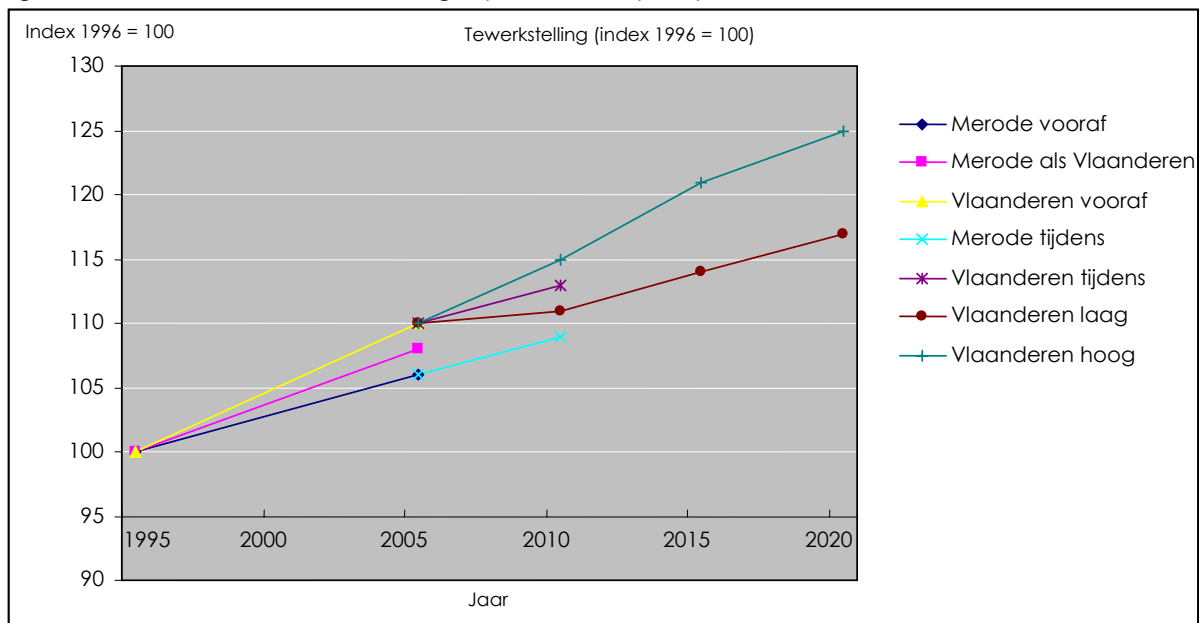
Concreet stellen wij het volgende voor:

- Beschrijf de regionaal-economische ontwikkeling voor het Merode-gebied (waar mogelijk op gemeentelijk niveau) voor het recente verleden, te weten de periode 1996-2005. Aan de orde komen:
 - Totale tewerkstelling;
 - Bruto regionaal product;
 - Licht specifieke doelsectoren van het Merode-project, met name de (verbrede) landbouw en het toerisme (met onder meer horeca) eruit in termen van tewerkstelling en eventueel aantal vestigingen/capaciteit.
- Beschrijf voor de overeenkomstige periode tevens de ontwikkeling voor geheel Vlaanderen.
- Geef de relatieve ontwikkeling van de economie voor het Merode-gebied en Vlaanderen weer in de vorm van indices 1996 = 100. Analyseer het verschil en leg dit uiteen in een structureel effect (de groei van Merode als de lokale economie dezelfde economische structuur zou hebben gehad als Vlaanderen) en een differentieel effect of 'shift'.

Pas de aldus bepaalde 'shift' toe op de vooruitblik. Bij deze laatste stap van de analyse moet een onderscheid worden gemaakt tussen de analyse achteraf (ex post) en vooraf (ex ante).

Achteraf kan de analyse, met uitzondering van de laatste stap, op dezelfde manier plaatsvinden, waarbij onderscheid wordt gemaakt naar de periode van na het Merodeproject en de periode daarvoor. Bij het vooruit kijken, kan het beste gebruik worden gemaakt van middellangetermijnsscenario's voor Vlaanderen (zie bijvoorbeeld: Economische Vooruitzichten 2006-2011, Federaal Planbureau³), waarvan een 'autonome' ontwikkeling voor het Merodegebied wordt afgeleid door toepassing van de (absolute of relatieve) shift over de voorafgaande periode. Dat is dan de benadering voor een 'beleid uit'-variant (*policy off*). Dergelijke vooruitblikken zijn op zijn best mogelijk voor de totale tewerkstelling; voor (sub)sectoraal niveau – de uitsplitsing naar landbouw en toerisme – is dit vermoedelijk niet haalbaar. Gezien deze beperking en de complexiteit en onzekerheden van het werken met scenario's is de 'top-down'-analyse met name geschikt voor benadering achteraf.

Figuur 2.5 Schematische voorstelling Top Down analyse op fictieve data

Als er sprake is van onderlinge synergie tussen de verschillende deelprojecten, terwijl die deelprojecten elk voor zich geen duidelijk herleidbare impact hebben (zoals mogelijk het geval is bij verschillende voorwaardenscheppende investeringen in natuur, recreatie, water), dan is de verwachting dat een eventuele economische impact op een hoger schaalniveau (dat van het Merodegebied) wel tot uitdrukking komt.

De beoogde werkwijze voorziet er tevens in dat in bedrijfstakken met een neerwaartse ontwikkeling een relatief langzamere daling (mede) als gevolg van het Merodeproject als een positief resultaat (impact) wordt gezien.

2.5 Plausibiliteitanalyse

De plausibiliteitanalyse is een gemengd kwalitatief / kwantitatieve analyse waarbij overeenkomsten en verschillen tussen de analyse van onderop en die van bovenaf worden beschreven en zo mogelijk van een kwalitatieve verklaring worden voorzien.

We verwachten natuurlijk ten minste positieve resultaten op deelprojectniveau, maar zeker is dat niet. Negatieve resultaten op deelprojectniveau, zullen vermoedelijk niet leiden tot een

³ Deze data zijn alleen op federaal niveau (België) beschikbaar.

positief oordeel over het Merodeproject als geheel, tenzij duidelijk is dat de omgevingsfactoren (conjunctuur of sectoraal) dusdanig negatief waren, dat de resultaten nog alleszins meevallen. Ook leent de plausibiliteitsanalyse zich goed voor een nadere beschouwing over het wel of niet aanwezig zijn van economische synergie tussen projecten en de mate waarin die synergie zichtbaar wordt in de analyses van bovenaf en onderop. In tabel 2.4 geven we (in sterk samengevatte vorm) een overzicht van de mogelijke uitkomsten van zowel de analyse van bovenaf als die van onderop en de wijze waarop daaruit gevolgtrekkingen over de effectiviteit van het beleid kunnen worden gemaakt.

Tabel 2.4 Koppeling analyse van onderop en van bovenaf: oordeel over effectiviteit beleid

Top down	Negatief	Positief	Negatief	Positief	Negatief	Positief
Bottom up	Negatief	Negatief	Neutraal	Neutraal	Positief	Positief
Oordeel effectiviteit	Negatief, hangt van verhouding af of dit meer aan conjunctuur dan wel aan beleid is toe te schrijven	Negatief	Gering resultaat projecten bij negatieve conjuncturele ontwikkeling	Negatief	Gematigd positief, maar niet voldoende voor trendbreuk	Positief, hangt van verhouding af of dit meer aan conjunctuur dan wel aan beleid is toe te schrijven

3 Toelichting bij het instrument

De systematiek die in het vorige hoofdstuk is beschreven, is uitgewerkt tot een model of renschema: het eigenlijke 'instrument' voor het berekenen van de economische impact van plattelandsprojecten. Het instrument bestaat uit een 'Excel'-bestand dat in dit hoofdstuk uitvoerig wordt toegelicht.

3.1 Opzet van het instrument

Het Excelbestand bestaat uit vijftien werkbladen:

- Start: Maatregeltypologie en actualiseren kentallen (inflatiecorrectie)
- Impact 1: benadering bedrijfsniveau
- Hulpblad impact 1
- Impact 2: toerisme en recreatie vraagzijdebenadering A
- Impact 3: toerisme en recreatie vraagzijdebenadering B
- Impact 2&3: toerisme en recreatie vraagzijdebenadering Vervolg
- Impact 4: bedrijfsgerichte benadering overig
- Hulpblad impact 4
- Impact 5: functieverandering gronden
- Impact 6: natuurbeheer
- impact 7: tijdelijke effecten
- Impact 8: indirecte effecten
- Impact 9: ongeprijsde effecten
- Totale impact
- Bronnen

De werkbladen 2 tot en met 11 bevatten elk een bepaalde methode om (een deel van) de impact van een plattelandsmaatregel te schatten. In de volgende paragrafen geven we steeds per werkblad een toelichting op te nemen stappen, de gehanteerde kentallen en aannames.

Werkwijze

Vertrekpunt voor de methode is het eerste werkblad 'Start' met de maatregeltypologie en het actualiseren van de kentallen. De maatregeltypologie komt overeen met het overzicht zoals dat is weergegeven in tabel 2.2 van dit document. Bij het evalueren van uw maatregel start u met de maatregeltypologie. U brengt uw maatregel onder bij één van de 26 typen maatregelen. Als u te maken heeft met een omvangrijke en complexe maatregel, kunt u de maatregel ook opsplitsen in meerdere (deel-) maatregelen.

Na een keuze voor een bepaalde maatregeltipe blijkt welke methode(n) u moet gebruiken voor de berekening van de impact en welk werkblad hierbij hoort. U gaat in de werkbladen aan de slag die van toepassing zijn op uw maatregel.

Ten aanzien van het werken in de werkbladen zijn twee opmerkingen op zijn plaats. Ten eerste geven de groen gemarkeerde cellen in de Excel-werkbladen steeds aan waar u de gegevens die betrekking hebben op uw maatregel moet invullen. Ten tweede moet u voor een aantal ramingen zowel een lage als een hoge inschatting maken. Op deze manier ontstaat een bandbreedte van de economische impact, wat realistischer is dan wanneer een enkele inschatting wordt gegeven.

In de volgende paragrafen gaan wij in op de werkbladen 2 tot en met 14. Per werkblad wordt uitgelegd welke stappen daarin worden gezet en welke bronnen en aannames zijn gehanteerd. Werkblad "Bronnen" geeft een overzicht van de gehanteerde bronnen. Die zijn voor de overzichtelijkheid van de werkbladen 2 tot en met 14 in een afzonderlijk werkblad gezet.

Prijzen van nu

De economie staat niet stil en de gehanteerde economische kentallen kunnen niet jaar in jaar uit ongewijzigd worden gehanteerd. De economische kentallen zoals die in het excelbestand staan, zijn omgerekend naar prijzen van 2006. Bij het gebruik van het instrument in 2007 en later moeten deze kentallen opnieuw worden aangepast aan de hand van de inflatiecijfers. Hiervoor is op het eerste werkblad (start) een tabel gemaakt waar u het huidige jaartal en de gemiddelde inflatie van de afgelopen jaren invult. Om het u gemakkelijker te maken hebben wij voor de inflatie al de gemiddelde inflatie in België in de periode 2001-2005 ingevuld, welke u zelf eventueel kunt vervangen door het actuele inflatiegetal⁴. Op basis van de inflatie en het door u ingevulde jaartal wordt automatisch een omrekenfactor berekend, waarmee vervolgens alle gebruikte economische kentallen in het gehele bestand worden geactualiseerd naar de prijzen van dat moment.

3.2 Impact 1: benadering bedrijfsniveau

Impact 1 is een berekening die geprijste effecten berekent van maatregelen die gericht zijn op bedrijven. Bijvoorbeeld maatregelen gericht op het stimuleren van de productie en verkoop van streekproducten, het ondersteunen van nieuwe hoeveuwinkels of maatregelen voor nieuwe bedrijfsactiviteiten op plattelandsbedrijven.

Te doorlopen stappen

Omdat dit allemaal bedrijfsgerichte maatregelen zijn, is het bedrijfsniveau vertrekpunt voor het ramen van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid.

De te doorlopen stappen zijn:

1. U bepaalt op welke sector de maatregel gericht is / effect zal hebben. U kunt kiezen uit: landbouw, horeca, detailhandel, hoeve- en streekproducten, energieproductie en overig. In het werkblad staan de toegevoegde waarde als percentage van de omzet en per arbeidsjaar vermeld per sector. Deze zullen voor de berekeningen in stap 2 worden gebruikt. Indien een maatregel niet past binnen deze omschreven sectoren, kunt u deze scharen onder overig. U dient dan zelf wel een inschatting te maken van de toegevoegde waarde als percentage van de omzet en per arbeidsjaar en deze in te vullen in de groene velden. Indien deze categorie niet van toepassing is, dient u om reden van automatische doorrekening de waarde '1' (cel E10) ingevuld te laten.
2. U maakt een schatting van de extra omzet die de bedrijven zullen hebben als gevolg van de maatregelen. Hiertoe kunt u gebruik maken van 3 hulpstappen (A, B en C). Het startpunt van hulpstap A is het bedrijfsniveau. Wanneer u echter rekening wilt houden met productdifferentiatie (binnen een sector) kunt u gebruik maken van hulpstappen B en C, waarbij B eenvoudiger van opzet is dan hulpstap C. Hulpstap A vindt u in dit werkblad. Hulpstappen B en C vindt u in het extra werkblad 'hulpblad impact 1'.
Let op: u dient slechts één van de drie hulpstappen in te vullen.

⁴ Bron: Nationale Bank van België, economische indicatoren voor België.
<http://www.nbb.be/doc/dq/N/dq3/INE.pdf>

Hulpstap A, benadering bedrijfsniveau:

In hulpstap A maakt u achtereenvolgens een inschatting van:

- het aantal bedrijven / nieuwe bedrijfsactiviteiten
- de gemiddelde verkoopprijs per eenheid
- de gemiddelde extra afzet per bedrijf (in eenheden); een lage en een hoge inschatting

Deze inschattingen vult u in in de groene velden in het werkblad.

De term 'eenheid' vergt hier enige toelichting. Deze eenheid dient u zelf te bepalen, afhankelijk van de sector en type maatregel dat genomen wordt. Zo kan het bijvoorbeeld logisch zijn dat u in de horeca de eenheid 'klant' hanteert en in de landbouw een bepaalde hoeveelheid (bijv. in tonnen) melk. Uitgangspunt is wel dat u van deze eenheid zowel een inschatting kan maken van het de toekomstige afzet als van de verkoopprijs.

Hulpstap B, benadering bedrijfsniveau:

In hulpstap B houdt u bij de berekening van de extra omzet rekening met productdifferentiatie binnen de sector. Daartoe bepaalt u eerst op welke producten de maatregel(en) effect heeft/hebben. De producten vult u in in de kolom 'soort product' in het werkblad 'hulpblad impact 1'. Vervolgens maakt u een schatting van de extra omzet per product per sector. Hier kunt u wederom zowel een lage als een hoge inschatting maken. U vult deze inschattingen in in de groene velden. Vervolgens vindt u de resultaten van deze inschatting terug in het werkblad 'impact 1'.

Hulpstap C, benadering bedrijfsniveau:

Net als in hulpstap B wordt in deze hulpstap rekening gehouden met productdifferentiatie binnen de sector. Deze hulpstap is uitgebreider van opzet, waarbij uzelf de mogelijkheid heeft om meer (gedetailleerde) gegevens moet invullen. Hieraan voorafgaand bepaalt u eerst op welke producten de maatregel(en) effect heeft/hebben. Deze producten vult u in in de kolom 'soort product' in het werkblad 'hulpblad impact 1'. Vervolgens maakt u achtereenvolgens per sector een inschatting van:

- het aantal bedrijven dat het product verkoopt
- de huidige gemiddelde afzet per product per bedrijf
- de toekomstige gemiddelde afzet per product per bedrijf; een lage en een hoge inschatting
- de (toekomstige) prijs per product⁵

Wanneer deze gegevens zijn ingevuld, wordt de extra omzet per sector berekend.

Bij het schatten van de extra afzet per bedrijf (hulpstap A en C) kunt u gebruik maken van een bandbreedte (een lage en een hoge inschatting). Om ervoor te zorgen dat hierdoor de uitkomsten niet te ver uit elkaar gaan liggen, adviseren wij om het verschil tussen de laagste en hoogste afzet niet groter te maken dan 25%.

Wanneer u één van de drie hulpstappen heeft doorlopen, wordt met behulp van de kentallen die in het werkblad zijn ingevuld, de economische impact van de maatregel(en) berekend in termen van extra omzet, extra toegevoegde waarde en tewerkstelling.

Bronnen en aannames

De kentallen voor de toegevoegde waarde als percentage van de omzet en de toegevoegde waarde per arbeidseenheid zijn ontleend aan de nationale rekening van de Natio-

⁵ Met de tijd kan de prijs per product veranderen. U dient hier te rekenen met de prijs per product op het moment dat de maatregelen effect hebben. Indien u geen prijsverandering verwacht, dan hanteert u hier de huidige prijs per product.

nale Bank van België. Voor de gegevens van de landbouwsector is gebruik gemaakt van het Vlaamse landbouwrapport 2005.

De zorgsector in relatie tot plattelandsprojecten is met reden niet opgenomen in de methode. We bedoelen hier zogenaamde zorgboerderijen: het verlenen van zorg binnen een agrarisch bedrijf. Er blijkt hier een groot verschil te zijn tussen de praktijk in Nederland en Vlaanderen; vergeleken met Nederland is de opzet in Vlaanderen kleinschaliger. Op een groot aantal (ongeveer 150 op de 220) zorgboerderijen in Vlaanderen is de verhouding begeleider – cliënt één op één⁶. Dit betekent dat de agrariër geen extra arbeidskrachten hoeft aan te trekken voor de begeleiding van de cliënt. Een maatregel gericht op het stimuleren van zorgboerderijen leidt hiermee tot een verwaarloosbare toename in de tewerkstelling. Wanneer overeenkomstig de Nederlandse situatie, ook grotere zorgboerderijen worden ontwikkeld (meer dan 6 cliënten), moet rekening gehouden worden met één extra arbeidsplaats per 6 à 7 zorgplaatsen⁷.

Hoewe- en streekproducten en hoewewinkels zijn economische activiteiten op het platteland die niet als sector in de gangbare sectorindelingen en coderingen terug te vinden zijn. Voor plattelandsprojecten is dit wel een belangrijke economische activiteit, echter er zijn geen gegevens bekend over de toegevoegde waarde en de daarmee samenhangende arbeidsinzet. Hierdoor hebben we aannames moeten maken. We zijn er vanuit gegaan dat de toegevoegde waarde bij het vervaardigen van streekproducten hoger is dan bij detailhandel en lager dan bij landbouw. Ook voor wat betreft de toegevoegde waarde per arbeidseenheid nemen we voor streekproducten aan dat die ongeveer in het midden ligt van die voor de detailhandel en de landbouw. Voor beide kentallen hebben wij daarom voor de hoeven streekproducten het gemiddelde berekend. Economisch onderzoek naar dit type 'verbrede' agrarische activiteiten door het LEI in Nederland⁸ biedt wel aanvullende inzichten. De bedrijven die meer dan €1.000 opbrengst genereren uit huisverkoop halen zo 3,5% van de totale bedrijfsopbrengst binnen. Gemiddeld gaat het om een bedrag van €11.000. De spreiding in deze groep is groot: één derde behaalt meer dan €50.000, terwijl de helft beneden de €5.000 blijft. Deze omzetten zijn zodanig laag, dat het effect op de tewerkstelling binnen de bestaande bezetting van het bedrijf kan worden opgevangen. Pas bij een omzet boven de ca. €100.000 zal het aantrekken van extra personeel aan de orde zijn. Wel is het zo dat ook lagere inkomsten belangrijk kunnen zijn als aanvulling op het gezinsinkomen van het bedrijf.

3.3 Impact 2: T&R vraagzijdebenadering A

Impact 2 behandelt de ongeprijsde effecten die van invloed zijn op de aantrekkelijkheid van het toeristisch product. Met behulp van een tussenstap wordt de vergrote aantrekkelijkheid van het toeristisch-recreatief product gekwantificeerd naar toename van bezoekersaantallen en vervolgens bestedingen. Hierna wordt in werkblad 'Impact 2&3' verder gegaan met het ramen van de extra tewerkstelling. In dit werkblad ramen we het effect van de maatregel op het aantal toeristen en recreanten en berekenen we daarna welke bestedingseffecten dit met zich meebrengt.

⁶ Bron: Steunpunt Groene Zorg Vlaanderen, telefonisch contact 11 december 2006. www.groenezorg.be

⁷ Bron: Landbouw Economisch Instituut. Verbreding onder de Loep. Monitoring economische positie van agrarische bedrijven met verbreding in recreatie, huisverkoop en zorg. G. Venema, J. Jager, B. Doorneweert, A. van der Klooster. Den Haag, maart 2006. Geverifieerd bij de heer G. Venema van het LEI.

⁸ Landbouw Economisch Instituut. Verbreding onder de Loep. Monitoring economische positie van agrarische bedrijven met verbreding in recreatie, huisverkoop en zorg. G. Venema, J. Jager, B. Doorneweert, A. van der Klooster. Den Haag, maart 2006.

Te doorlopen stappen

De volgende stappen moeten worden doorlopen:

1. Bepaal op welke type recreatie of toerisme de maatregel effect heeft. Indien de maatregel kleinschalig is (minder dan 10ha / 100.000 m²) dan kunt u verblijfsrecreatie uitsluiten.
2. Ramen van de toename van het aantal overnachtingen van verblijfstoeristen. We hebben hierbij een vuistregel dat de toename zich in 90% van de gevallen bevindt tussen de 0 en 10%. Alleen bij grote majeure ingrepen (zoals natuurinrichting Averbode bos en heide) verwachten we een hogere toename dan 10%. Als hulpmiddel voor het schatten van het effect zijn de volgende vragen geformuleerd:
 - Schat het belang van de ingreep in.
 - Welke schaal heeft de ingreep: klein of groot (indicatoren hiervoor zijn de omvang van de investeringen, relatieve omvang t.o.v. huidig aanbod)
 - Wat voor type ingreep: realisatie van meer van hetzelfde of nieuwe toevoegingen aan het huidig aanbod (natuur, cultuur, recreatievoorzieningen, etc).Aan de hand van tabellen 3.1 en 3.2 kunt u een onderbouwde schatting maken van de toename van het aantal toeristen (zie toelichting hierna). Uw schatting vult u in de groen gemarkeerde cellen. De schatting levert een bandbreedte op. Het hoogste en het laatste percentage vult u in in de groen gemarkeerde cellen.
3. In stap 3 en 4 doorloopt u dezelfde gang van zaken voor het ramen van de toename van het aantal dagtoeristen (stap 3) en het aantal recreanten (stap 4).
5. Bij stap 5 berekent u wat de toename van het aantal recreanten, toeristen en dagtoeristen betekent voor de bestedingen.

Schatting toename aantal toeristen en recreanten

Zowel bij stap 2 als stap 3 moet u zelf een inschatting maken van het effect dat de maatregel zou hebben op het aantal toeristen of recreanten dat de regio zal bezoeken. Voor de onderbouwing van deze schatting is geen empirisch materiaal voorhanden, waardoor we werken met een bandbreedte.

Bij de schatting dient u rekening te houden met twee belangrijke kenmerken van uw maatregel. Ten eerste bepaalt u de schaal en de omvang van uw maatregel. Een majeure ingreep (vergelijkbaar met Averbode Natuurinrichting) of juist klein van opzet? Ten tweede kijkt u of de ingreep nieuwe aspecten aan het toeristisch product toevoegt (nieuwe vormen van natuur), of dat het om meer van hetzelfde gaat. Met de onderstaande tabellen kunt u aan de hand van de voorgenoemde factoren een schatting maken van de toename van het aantal overnachtingen en recreanten. Onderstaande tabellen zijn ook opgenomen in het excelbestand.

Tabel 3.1 Raming toename aantal overnachtingen en aantal dagtoeristen

		Omvang en schaal	
		klein	groot
Toevoeging t&r product	Meer van hetzelfde	0-5%	5-10%
	Nieuwe attracties en dimensies	5-10%	10-20%

Tabel 3.2 Raming toename aantal recreanten

		Omvang en schaal	
		klein	groot
Toevoeging t&r product	Meer van hetzelfde	0-4%	4-7%
	Nieuwe attracties en dimensies	4-7%	7-15%

In toerisme kunnen van jaar tot jaar relatief grote verschillen bestaan in bezoekersaantallen. Een voorbeeld ter referentie: tijdens de Mond- en klauwzèercrisis in 2001 was de toeristisch-recreatieve omzet in de maanden april en mei in de getroffen gebieden (in Nederland) 25-40% lager (afhankelijk van het betreffende gebied)⁹. Grote positieve schommelingen in het aantal overnachtingen zijn vaak het effect van grootschalige evenementen vergelijkbaar met de Gentse Feesten of het EK voetbal (Euro 2000). Voor een grootschalige ingreep die een nieuwe dimensie aan de attractiviteit van de regio toevoegt, hanteren wij een maximale toename van het aantal overnachtingen van 20%.

Ook in het aantal recreanten kunnen verschuivingen optreden, echter minder hevig dan in het aantal toeristische overnachtingen. Naast aanbod en beschikbaarheid, laten recreanten zich leiden door nabijheid. Een recreatiegebied ligt altijd dicht bij huis. Het aantal recreanten in een gebied is meer afhankelijk van het aantal inwoners van een regio. Vandaar dat de gehanteerde schattingen hiervoor minder ver uit elkaar liggen.

Bronnen en aannames

Hieronder wordt puntsgewijs ingegaan op de bronnen van de gegevens die zijn gebruikt als input voor de methode.

- Aantal overnachtingen in huidige situatie. Deze gegevens zijn afkomstig van Statbel (2005). In onderstaande tabel vindt u een overzicht met het aantal aankomsten, het aantal overnachtingen en het gemiddeld aantal overnachtingen per persoon.

Tabel 3.3 Aankomsten en overnachtingen - per gemeente (2005)

Gemeente	Aankomsten totaal	Overnachtingen	Overnachtingen per persoon
Herselt	2.170	11.448	5,28
Hulshout	1.505	8.385	5,57
Westerlo	30.726	83.171	2,71
Laakdal	n.b.	n.b.	n.b.
Aarschot	7.027	27.789	3,95
Diest	10.338	16.897	1,63
Scherpenheuvel-Zichem	5.640	19.233	3,41
Tessenderlo	3.168	12.207	3,85
Ham	2.041	7.988	3,91
Totaal Lifescape gebied	71.772	227.743	3,17
Totaal Vlaams gewest	6.323.858	17.036.561	2,69

Bron: Statbel 2005

- Aantal dagtoeristen huidige situatie. Dagtoeristen zijn bezoekers van buiten de regio met een toeristisch motief die niet blijven overnachten.

⁹ Huirne R.B.M., M. Mourits, F. Tomassen, J.J. de Vlieger, T.A. Vogelzang, MKZ: Verleden, Heden en Toekomst, Over de preventie en bestrijding van MKZ. Rapport 6.02.14, LEI, Den Haag, november 2002.

Voor het aantal dagtoeristen dat op dit moment het Merodegebied bezoekt, zijn geen gegevens op gemeentelijk niveau beschikbaar uit een gangbaar statistisch bestand. We hebben daarom een aanname gemaakt die is gebaseerd op verschillende bronnen.

Als eerste is gebruik gemaakt van de bezoercijfers van een aantal toeristische attracties in het gebied (zie tabel 3.4). Een deel van de mensen dat deze attracties bezoekt zal afkomstig zijn uit het Merode-gebied zelf, en kan derhalve niet als dagtoerist worden gekarakteriseerd. Uit onderzoek van de KU Leuven¹⁰ blijkt dat in de provincie Limburg 26% van de bezoekers van dagattracties uit de eigen regio komt, in de provincie Vlaams Brabant is dat 29%. Op basis hiervan nemen wij aan dat in het Merodegebied driekwart van de bezoekers aan dagattracties niet uit de eigen regio komt en dus is te karakteriseren als dagtoerist.

De tweede bron om het aantal dagtoeristen in het Merodegebied te benaderen, is het eerder genoemde onderzoek van de KU Leuven naar dagattracties. In dit onderzoek zijn 140 grote en kleine dagattracties door heel Vlaanderen geënquêteerd, dit is ca. 50% van het totaal aantal attracties in Vlaanderen. De Vlaamse attracties werden in 2003 bezocht door ruim 13 miljoen dagtoeristen. Exclusief de zeer grootschalige attracties (zoo's en attractieparken) gaat het om 8,9 miljoen dagtoeristen. Het aandeel van het Merodegebied in heel Vlaanderen bedraagt qua oppervlakte ca. 4%. Als we dit toepassen op het aantal dagtoeristen dan komen er ruim 351.000 bezoekers naar dagattracties in het Merodegebied. Hiervan komt naar schatting 25% uit het Merodegebied zelf, waarna er ca. 263.000 dagtoeristen overblijven (zie tabel 3.4, nr. 2). Aangezien het aantal attracties in het Merodegebied (nog) niet heel groot is, is het aantal van 263.000 dagtoeristen aan de hoge kant.

Het aantal bezoekers van de genoemde attracties in het gebied (zie tabel 3.4) is waarschijnlijk aan de lage kant, omdat het overzicht attracties niet compleet is en niet alle dagtoeristen worden geteld. De aanname die wij doen voor het huidig aantal dagtoeristen in het gebied ligt daarom tussen de beide getallen in en bedraagt ca. 200.000 dagtoeristen.

Tabel 3.4 Schatting aantal dagtoeristen in het Merodegebied

Bron	Aantal bezoekers
1. Diverse dagattracties en vormingsactiviteiten in het Merodegebied (2005) ¹¹ <ul style="list-style-type: none"> • Huize Ernst Claes • Provinciedomein Halve Maan • toeristische rondleidingen Hageland • stedelijk museum Aarschot • Stedelijk Museum Diest • Abdij Averbode (vorming) 	213.097
2. Aantal dagtoeristen (bezoekers afkomstig van buiten het Merodegebied) = 75%	159.823
3. Aantal dagtoeristen (van binnen en buiten de regio) dat attractie bezoekt, afgeleid van Vlaanderen totaal, exclusief attractieparken en dierentuinen	351.612
4. Aantal dagtoeristen (van buiten de regio) dat attractie bezoekt, afgeleid van Vlaanderen totaal, exclusief attractieparken en dierentuinen	263.709
Schatting: aantal dagtoeristen in het Merodegebied	200.000

¹⁰ Toeristische attracties in Vlaanderen, het aanbod 2003 doorgelicht. KU Leuven, 2004

¹¹ Bron: VLM, vanwege privacyredenen is het aantal bezoekers per attractie niet uitgesplitst.

- Aantal recreanten huidige situatie. Recreanten zijn inwoners van het Merodegebied en nabije omgeving die hun dagelijkse vrije tijd doorbrengen in de woonomgeving. Uitgangspunt om het aantal recreanten te bepalen is het huidige aantal inwoners van de 10 Merodegemeenten (zie bijlage 4). In totaal wonen er in de Merodegemeenten 194.340 inwoners. Deze inwoners wandelen en fietsen in hun vrije tijd. Uit tijdbestedingsonderzoek van de Vrije Universiteit Brussel¹² blijkt dat 44,42% van de bevolking een fietstocht of wandeling maakt in natuur in een gemiddelde week. Dit keer 52 weken per jaar brengt het aantal fiets- en wandeltochten van bewoners op bijna 4,5 miljoen. Niet al deze tochten vinden plaats binnen de eigen regio. Uit onderzoek van Toerisme Provincie Antwerpen¹³ blijkt dat 78% van de fietstochten plaats vind in de regio. Op basis hiervan kunnen we concluderen dat er jaarlijks ruim 3,5 miljoen recreatieve fiets- en wandeltochtjes in het Merodegebied plaatsvinden. De onderbouwing van deze schatting is stapsgewijs ook weergegeven in de onderstaande tabel.

Tabel 3.5 Schatting aantal recreatieve fiets- en wandeltochten in het Merodegebied

Aspect	Waarde
Aantal inwoners	194.340
Percentage bevolking dat fietstocht / wandeling maakt in natuur in een gemiddelde week	44,42%
Aantal weken per jaar	52
Aantal fiets- en wandeltochtjes per jaar	4.488.943
Aandeel dat plaatsvindt binnen regio	78,00%
Schatting: aantal recreatieve fiets- en wandeltochten in het Merodegebied	3.501.376

- De toeristische en recreatieve bestedingen. Voor dit onderzoek hebben we verschillende bronnen geraadpleegd die iets zeggen over de gemiddelde bestedingen per persoon door recreanten en toeristen. De bestedingen van verblijftoeristen (toeristen die in de regio overnachten) hebben we gebaseerd op betrouwbare cijfers van Toerisme Vlaanderen¹⁴. Het betreft de uitgaven aan logies, maaltijden, drank en voeding, attracties en ontspanning, shopping, verplaatsingen en andere uitgaven van de recreatieve verblijftoerist in Vlaanderen. Het onderzoek maakt onderscheid tussen toeristen die verblijven aan de kust, in de Vlaamse kunststeden of in de Vlaamse regio's. Voor de methode hebben wij ons gebaseerd op de gegevens voor de Vlaamse regio's.

Voor de bestedingen van dagtoeristen hebben wij ons gebaseerd op het eerder genoemde onderzoek van KU Leuven naar toeristische dagattracties in Vlaanderen¹⁵. Voor de bestedingen van recreanten hebben wij ons gebaseerd op onderzoek van Toerisme Provincie Antwerpen dat betrekking heeft op fietstoerisme (eveneens op basis van enquêtes). Wij hebben hierbij de aanname gedaan dat er geen verschil bestaat tussen de bestedingen van recreatieve fietsers en recreatieve wandelaars.

De gebruikte kentallen zijn opgenomen in tabel 3.6. Het betreft hier de cijfers zoals deze in de literatuur zijn terug te vinden. In het instrument zijn ze gecorrigeerd voor inflatie en uitgedrukt in prijzen van 2006.

¹² Glorieux, I. J. Minnen, J. Vandeweyer Tijdsbesteding in Vlaanderen 2004, VUB, data beschikbaar gesteld door I. Glorieux, de publicatie volgt in 2007.

¹³ Laureyssen, I. De economische impact van het fietstoerisme in de provincie Antwerpen, TPA 2002

¹⁴ Nijs, Vincent en Raf de Bruyn, Toerisme Vlaanderen, 2002. Toerisme cahiers, De Vlaanderen-vakantieganger, pagina 38.

¹⁵ Toeristische attracties in Vlaanderen, het aanbod 2003 doorgelicht. KU Leuven, 2004. Tabel 15, pagina 89.

Tabel 3.6 Overzicht toeristische / recreatieve bestedingen per persoon per dag

Type recreant / toerist	Bestedingen	Bron
Verblijftoeristen	€ 32,50	Toerisme cahiers, De Vlaanderen-vakantieganger, 2002
Dagtoeristen	€ 21,18	KU Leuven, 2004
Recreanten	€ 8,87	TPA, 2002

3.4 Impact 3: T&R vraagzijdebenadering B

In dit werkblad berekent u het effect van maatregelen die rechtstreeks gericht zijn op het vergroten van het aantal toeristen, recreanten of dagtoeristen. Bijvoorbeeld door het realiseren van extra verblijfcapaciteit of toeristische attracties. Het zijn geprijsde effecten die direct invloed hebben op de toeristische bestedingen.

Hierna wordt in werkblad 'impact 2&3' berekend welk effect dit heeft op de werkgelegenheid.

Te doorlopen stappen:

De stappen die moeten worden doorlopen zijn:

1. Bepaal of de maatregel effect heeft op het aantal slaapplekken (verblijftoeristen, overnachtingen), attracties en/of evenementen (dagtoeristen).
2. Raming van de toename van het aantal verblijftoeristen
 - Schatten hoeveel nieuwe overnachtingcapaciteit wordt gerealiseerd voor verschillende typen voorzieningen (kampeerplaatsen, gastenkamers, hotelkamers, vakantiewoningen). Vul deze gegevens in in de groene cellen.
 - Aan de hand van kentallen wordt dan berekend op hoeveel extra overnachtingen er gerekend kan worden.
3. Raming van de toename van het aantal dagtoeristen
 - Welke attractie/evenement/arrangement wordt extra gerealiseerd? Welk type?
 - Hoeveel bezoekers worden verwacht per attractie/arrangement/evenement per jaar? Vul deze gegevens in in de groene cellen.
 - Indien onbekend: ga uit van het gemiddelde aantal bezoekers per type attractie Vlaanderen (zie tabel 3.7).
4. Berekening van het effect op de bestedingen aan de hand van kentallen.

Bronnen en aannames

- Bedbezetting hotels. Hoe vaak zijn de hotelkamers bezet? De gemiddelde bedbezetting van hotels in Vlaanderen is gebaseerd op gegevens van het Steunpunt Toerisme en Recreatie van de KU Leuven¹⁶. Hieruit blijkt dat de gemiddelde bedbezetting in de Vlaamse regio's in het eerste kwartaal van 2006 46,9% is. Uit de monitoring van de bezettingsgraad van hotels in de Vlaamse regio's door KU Leuven komt naar voren dat het jaargemiddelde varieert tussen de 45-50%. Omdat gasten- en hotelkamers op het platteland een lagere bezettingsgraad hebben (tussen de 30 en 35% voor kamers en 40 en 45% voor vakantiewoningen)¹⁷ hebben we 45% als gemiddelde bezettingsgraad gekozen.
- Bezetting toeristische kampeerplaatsen. De bezettingsgraad van kampeerplaatsen is natuurlijk niet vergelijkbaar met die van hotels en vakantiewoningen. In de zomerperiode zal er een piek te zien zijn, terwijl in de winter de bezettingsgraad juist daalt tot (bij-

¹⁶ KU Leuven, Steunpunt Toerisme en Recreatie. Nieuwsbrief april 2006 hotelbarometer, Hotelprestaties eerste kwartaal 2006 normaal. KU Leuven, 2006

¹⁷ Bron: Vlaamse federatie voor hoeve- en plattelandstoerisme. In: Interbestuurlijk plattelandsoverleg Vlaanderen, Advies inzake logiesbedrijven op het platteland. Advies voor het Bestuurlijk overleg van 30 januari 2006.

na) nul. Navraag bij de Nederlandse vereniging voor recreatieondernemers (RECRON) leert dat een gemiddelde bezettingsgraad van kampeerplaatsen moeilijk te geven is, omdat die sterk afhangt van de faciliteiten op de camping en natuurlijk het weer. Over het algemeen: hoe luxer de camping, hoe hoger de bezettingsgraad. Hierbij is een bezetting van 40% de top van de markt. Een bezettingsgraad van 10% wordt gezien als een minimum. Voor toeristische kampeerplaatsen in het Merodegebied zijn wij uit gegaan van een bezettingsgraad van 25%.

- Raming aantal bezoekers attractie. Mogelijke maatregelen binnen het plattelandsproject betreffen het organiseren van evenementen of het stimuleren ervan, of het stimuleren van de ontwikkeling van toeristische attracties in de regio. Om ook hiervan de economische impact te kunnen berekenen is het nodig om een inschatting te kunnen maken van het aantal bezoekers aan een evenement of dagattractie.

Het aantal bezoekers aan een attractie is natuurlijk afhankelijk van het type attractie. Een modeltuin trekt minder bezoekers per jaar dan een zoo. Om deze inschatting gemakkelijker te maken hebben wij hieronder een overzicht opgenomen van een groot aantal typen attracties, en het gemiddeld aantal bezoekers per attractie per jaar. Deze gegevens zijn ontleend van het eerder genoemde onderzoek van de KU Leuven naar dagattracties in Vlaanderen¹⁸. De gegevens voor de landelijke, regionale en lokale musea zijn ontleend aan gegevens van de administratie Cultuur van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap¹⁹.

U kunt deze gemiddelden hanteren bij schatten van het aantal bezoekers dat betrekking heeft op uw maatregel.

Tabel 3.7 Overzicht bezoekersaantallen dagattracties

Attractie	Bezoekers per jaar	Bron
Zoos en dierentuinen	78.377	KU Leuven, 2004
Waterplezier en recreatieparken	78.721	KU Leuven, 2004
Attractieparken	80.125	KU Leuven, 2004
Tuinen, parken en natuurreservaten	11.396	KU Leuven, 2004
Kastelen en burchten	8.722	KU Leuven, 2004
Historische verblijfplaatsen en monumenten	20.169	KU Leuven, 2004
Sightseeing per bus/trein/tram/koets/boot/...	28.990	KU Leuven, 2004
Museum landelijk	105.619	Administratie Cultuur, 2006
Museum regionaal	39.142	Administratie Cultuur, 2006
Museum basis	18.179	Administratie Cultuur, 2006

- Raming aantal bezoekers evenement. Het aantal bezoekers van een evenement is afhankelijk van de opzet en de schaal van het evenement. Omdat hierin veel variaties mogelijk zijn, is geen schatting te geven van het gemiddeld aantal bezoekers per evenement. Een evenement kan 100 mensen trekken of honderdduizenden zoals de Gentse Feesten. Zie ook onderdeel F van bijlage 1.
- Bestedingen. Voor toelichting bij de hier gehanteerde kentallen voor de bestedingen verwijzen wij naar paragraaf 3.3.

¹⁸ Toeristische attracties in Vlaanderen, het aanbod 2003 doorgelicht. KU Leuven, 2004.

¹⁹ Vlaamse Gemeenschap, administratie Cultuur, Bezoekcijfers erkende musea 2004, WVC, administratie Cultuur, 2006 (<http://aps.vlaanderen.be/sgml/largereeksen/636.htm>).

3.5 Impact 2&3: T&R vraagzijdebenadering vervolg

Dit werkblad is het vervolg op de werkbladen 'impact 2' en 'impact 3'. Hier wordt aan de hand van de toeristische bestedingen de extra toegevoegde waarde en de tewerkstelling berekend.

Te doorlopen stappen

De volgende stappen moeten worden doorlopen:

1. Bij stap 1 worden op basis van de voorgaande werkbladen de bestedingen ingevuld (het werkblad is gekoppeld en wordt automatisch doorgerekend; u hoeft niets in te vullen).
2. Bij stap 2 wordt op basis van kentallen de extra toegevoegde waarde en extra tewerkstelling berekend.

Bronnen en aannames

We geven een extra toelichting bij de aanname die we gemaakt hebben voor de omzet per arbeidsplaats.

Meer toeristische bestedingen hebben natuurlijk een positief effect op de tewerkstelling in de toeristisch-recreatieve sector. Er zijn hierbij verschillende cijfers in omloop (zie tabel 3.8). In het onderzoek van Toerisme provincie Antwerpen (TPA) uit 2000 wordt gerekend met 56.000 euro per werknemer. In vergelijkbaar onderzoek uit 2002 wordt echter gerekend met ruim 83.000 euro per werknemer. In de literatuur wordt aangegeven dat deze kentallen zijn afgeleid van het Belgische input-outputmodel. Er wordt echter niet uiteengezet hoe dat is gedaan.

In een publicatie van de provincie Noord-Holland wordt gerekend met 75.000 euro omzet per werknemer²⁰. In een onderzoek dat is gedaan in Drenthe door Ecorys-NEI wordt 56.447 euro per werknemer toegepast. Tot slot kan uit gegevens van de Nationale Bank van België (2000) een omzet per arbeidseenheid worden afgeleid van 54.046 euro. Gezien de spreiding in de kentallen en de wens om de Vlaamse situatie zo dicht mogelijk te naderen, wordt in dit instrument uitgegaan van een omzet per job van 55.000 euro.

Tabel 3.8 Verhouding bestedingen en werkgelegenheid in toerisme

Referentiegebied/bron	Betreft	Bestedingen
Drenthe ²¹	Omzet per job	€ 56.447
Antwerpen ²²	Omzet per job	€ 56.818
Antwerpen – fietstoerisme ²³	Omzet per job	€ 83.333
Noord-Holland	Omzet per arbeidsplaats	€ 75.000
Nationale Bank België	Omzet per arbeidseenheid	€ 54.046

3.6 Impact 4: bedrijfsgerichte benadering overig

In dit werkblad berekent u, in aanvulling op Impact 1, het effect van overige maatregelen die gericht zijn op bedrijven. Deze maatregelen zijn gericht op óf extra omzet óf kostprijsverlaging. In tegenstelling tot de uitkomsten van de berekening van impact 1, zijn de in dit werkblad berekende uitkomsten meer onzeker. Voorbeelden van maatregelen zijn het stimuleren van een grotere ketenafzet, productinnovaties, imports substituties en productiviteitsverbetering.

²⁰ bron: Openlucht recreatie en toerisme Noord-Holland 2003, provincie Noord-Holland, afdeling onderzoek.

²¹ bron: Ecorys-NEI, Toerisme in Drenthe, meer dan plezier alleen. De economische betekenis van toerisme en recreatie in de provincie Drenthe, 2002.

²² bron: De economische betekenis van toerisme en recreatie in de provincie Antwerpen, TPA, 2000

²³ bron: De economische impact van het fietstoerisme in de provincie Antwerpen, TPA, 2002.

Te doorlopen stappen

Omdat dit allemaal bedrijfsgerichte maatregelen zijn, is het bedrijfsniveau het vertrekpunt voor het ramen van de toegevoegde waarde en de werkgelegenheid.

De te doorlopen stappen zijn:

1. U bepaalt op welke sector de maatregel gericht is / effect zal hebben. U kunt kiezen uit: landbouw, horeca, detailhandel, hoeve- en streekproducten, energieproductie en overig. In het werkblad staan de toegevoegde waarde als percentage van de omzet en per arbeidsjaar vermeld per sector. Deze zullen voor de berekeningen in stap 2 worden gebruikt. Indien een maatregel niet past binnen deze omschreven sectoren, kunt u deze scharen onder overig. U dient dan zelf wel een inschatting te maken van de toegevoegde waarde als percentage van de omzet en per arbeidsjaar en deze in te vullen in de groene velden. Indien deze categorie niet van toepassing is, dient u om reden van automatische doorrekening de waarde '1' (cel E10) ingevuld te laten.
2. In deze stap maakt u een raming van de extra omzet óf de kostprijsverlaging als gevolg van de maatregel. U kunt hierbij (overeenkomstig de berekening bij impact 1) gebruik maken van twee hulpstappen (A en B), waarbij in hulpstap B rekening wordt gehouden met productdifferentiatie per sector. Hulpstap A vindt u op het werkblad 'impact 4', hulpstap B op het werkblad 'hulpblad impact 4'.
Let op: u dient slechts één van de twee hulpstappen in te vullen.

Hulpstap A: Extra opbrengst (1)

Wanneer de maatregel is gericht op extra omzet bepaalt u of maakt u een inschatting van:

- het aantal bedrijven per sector waarop de maatregel is gericht / effect zal hebben
 - de huidige gemiddelde omzet per bedrijf
 - toekomstige gemiddelde omzet per bedrijf; een lage en een hoge inschatting.
- Deze gegevens vult u in, in de groen gemarkeerde velden in het werkblad.

Voor de gemiddelde omzet per bedrijf zijn geen algemene richtgetallen te geven. Per project zal van te voren het aantal bedrijven en hun de bedrijfseconomische uitgangspositie onderzocht moeten worden. Om u zich toch een goed beeld te kunnen vormen van economische kerncijfers per sector in België kunt u terecht bij de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie en hun website "Statbel"²⁴. Met behulp van de "Trends top 100.000" kunt u van de 100.000 grootste bedrijven in België per bedrijf en gesorteerd per sector de financieel-economische cijfers inzien (omzet, de nettowinst, de afschrijvingen, de toegevoegde waarde, personeel, etc)²⁵.

Hulpstap A: Kostprijsverlaging (2)

Wanneer de maatregel is gericht op kostprijsverlaging bepaalt u of maakt u achtereenvolgens een inschatting van:

- het aantal bedrijven per sector waarop de maatregel is gericht / effect zal hebben
- de gemiddelde afzet per bedrijf (in eenheden)
- de huidige gemiddelde kostprijs per eenheid
- de toekomstige gemiddelde kostprijs per eenheid; een lage en een hoge inschatting

Deze gegevens vult u in in de groen gemarkeerde velden in het werkblad.

De term 'eenheid' vergt hier enige toelichting. Deze eenheid dient u zelf te bepalen, afhankelijk van de sector en type maatregel dat genomen wordt. Zo kan het bijvoorbeeld logisch zijn dat u in de horeca de eenheid 'klant' hanteert en in de landbouw

²⁴ www.statbel.fgov.be. Kies: Statistieken; Economie & Financien; ondernemingen

²⁵ www.trendstop.be. de website biedt een beperkt, doch bruikbaar inzicht in de gegevens van ruim 30.000 bedrijven. De publicatie en cd-rom biedt een uitgebreid overzicht van alle 100.000 bedrijven.

een bepaalde hoeveelheid (bijv. in tonnen) melk. Uitgangspunt is wel dat u van deze eenheid zowel een inschatting kan maken van het de toekomstige afzet als van de kostprijs.

Hulpstap B: Extra omzet (1)

Wanneer de maatregel is gericht op extra opbrengst én u wilt rekening houden met productdifferentiatie binnen de sector, bepaalt u eerst op welke producten de maatregel(en) effect heeft/hebben. Deze producten vult u in in de kolom 'soort product' in het werkblad 'hulpblad impact 4' onder 'Raming extra opbrengst'. Vervolgens bepaalt of maakt u een inschatting van:

- het aantal bedrijven dat het product verkoopt
- de huidige gemiddelde afzet per product per bedrijf
- de toekomstige gemiddelde afzet per product per bedrijf; een lage en een hoge inschatting
- de (toekomstige) prijs per product²⁶

Wanneer deze gegevens zijn ingevuld, wordt de extra omzet per sector berekend.

Hulpstap B: Kostprijsverlaging (2)

Wanneer de maatregel is gericht op kostprijsverlaging én u wilt rekening houden met productdifferentiatie binnen de sector, bepaalt u eerst op welke producten de maatregel(en) effect heeft/hebben. Deze producten vult u in in de kolom 'soort product' in het werkblad 'hulpblad impact 4' onder 'Raming kostprijsverlaging'. Vervolgens bepaalt of maakt u een inschatting van:

- het aantal bedrijven dat het product verkoopt
- de huidige gemiddelde afzet per product per bedrijf
- de huidige gemiddelde kostprijs per product
- de toekomstige gemiddelde kostprijs per product; een lage en een hoge inschatting

Wanneer deze gegevens zijn ingevuld, wordt de totale kostprijsverlaging per product en per sector berekend.

Wanneer u één van de twee hulpstappen heeft doorlopen, wordt met behulp van de kentallen die in het werkblad zijn ingevuld, de economische impact van de maatregel(en) berekend in termen van extra omzet of totale kostprijsverlaging, extra toegevoegde waarde en tewerkstelling.

Bronnen en aannames

De kentallen voor de toegevoegde waarde als percentage van de omzet en de toegevoegde waarde per arbeidseenheid zijn ontleend aan de nationale rekening van de Nationale Bank van België. Voor de gegevens van de landbouwsector is gebruik gemaakt van het Vlaamse landbouwrapport 2005.

Bij de berekening van kostprijsverlaging wordt deze, evenals bij de berekening van extra omzet, rechtstreeks doorvertaald in extra toegevoegde waarde en extra tewerkstelling. Hierbij moet wel de volgende opmerking worden geplaatst. Wanneer de kostprijsverlaging plaatsvindt in een markt met hevige concurrentie, is het denkbaar dat de kostprijsverlaging zich alleen vertaalt in prijsdaling waardoor ten hoogste de concurrentiepositie met andere regio's kan worden gehandhaafd. In een dergelijke situatie ontstaat er dus geen extra toegevoegde waarde of tewerkstelling.

²⁶ Met de tijd kan de prijs per product veranderen. U dient hier te rekenen met de prijs per product op het moment dat de maatregelen effect hebben. Indien u geen prijsverandering verwacht, dan hanteert u hier de huidige prijs per product.

3.7 Impact 5: Functieverandering gronden

In dit werkblad berekent u de economische kosten en baten die optreden als gevolg van functieveranderingen van gronden. De volgende functies worden bij deze berekening meegenomen: landbouw 1 (veeteelt/melkveehouderij), landbouw 2 (akkerbouw), bosbouw 1 (productiebos), bosbouw 2 (multifunctioneel bos) en natuur. Bij multifunctioneel bos moet voornamelijk gedacht worden aan een bos met functies als natuur, houtopbrengst en recreatie.

Te doorlopen stappen

De te doorlopen stappen zijn:

1. In deze eerste stap bepaalt u de aantallen te transformeren hectares. Wanneer het totale areaal van een functie toeneemt, vult u dit in de groene velden in onder 'toename' (kolom F). Een afname van het totale areaal van een functie vult u in onder 'afname' (kolom G). Ook bij het invullen van de afgenomen hoeveelheid hectares vult u positieve cijfers in, geen negatieve. Bijvoorbeeld: bij een afname van 5 hectare landbouwgrond vult u onder afname '5' in en geen '-5'. Indien de te transformeren hectares niet vallen onder de bovengenoemde functies, dan kan gebruik worden gemaakt van de categorie 'overig'.
2. Aan de hand van deze ingevulde aantallen hectares, worden in deze stap de bruto opbrengsten, verlies aan opbrengsten en netto opbrengsten automatisch berekend. Indien ook functieveranderingen in de categorie 'overig' plaatsvinden, dient u in de groene velden (cel F21 en F30) respectievelijk de extra opbrengst of extra verlies aan opbrengst per hectare in te vullen.

Toelichting

In dit werkblad berekenen we geen toegevoegde waarde of tewerkstelling. Het economisch voor- of nadeel wordt uitgedrukt in een daling of stijging van het gezinsinkomen. De relatieve omvang van het effect zal, vanuit regionaal economisch perspectief, waarschijnlijk te klein zijn om van een substantieel effect te spreken. Gezien de flexibiliteit van de arbeid binnen het agrarisch bedrijf zal extra werk waarschijnlijk worden opgevangen binnen het gezin, waardoor er geen extra tewerkstelling ontstaat.

Bronnen en aannames

Voor het areaal natuur zijn de financiële baten gelijk aan nul. De baten van het areaal landbouw 1 (veeteelt/melkveehouderij) en landbouw 2 (akkerbouw) zijn respectievelijk 716,18 en 842,63 euro per ha per jaar. Het betreft hier het gezinsinkomen voor betaalde oppervlakte of verlies aan opbrengsten per ha. Het kental van landbouw 1 is een gemiddelde van de kentallen voor 'melkvee sterk en matig gespecialiseerd' en het kental voor landbouw 2 is een gemiddelde van de kentallen voor 'akkerbouw' en 'combinatie van gewassen'. Deze kentallen zijn afkomstig van het Centrum voor Landbouweconomie²⁷ en gecorrigeerd voor inflatie tot en met 2006.

De kentallen voor bosbouw 1 (productiebos) en bosbouw 2 (multifunctioneel bos) zijn (gecorrigeerd voor inflatie) respectievelijk 178,68 euro en 80,00 euro opbrengst per ha per jaar. Hierna volgt een toelichting op deze kentallen. Bij bosbouw kan onderscheid worden gemaakt in twee soorten opbrengsten: de jachtpacht en de inkomsten uit houtverkoop. De opbrengst van jachtpacht is 8,68 euro per hectare²⁸. Aangenomen wordt dat het areaal multifunctioneel bos niet kan worden verpacht voor de jacht. Een ander verschil tussen bosbouw 1 (productiebos) en bosbouw 2 (multifunctioneel bos) is het volume hout dat gemiddeld per hectare kan worden geoogst. Voor het productiebos geldt een gemiddelde van 8 à 9 m³/ha (er

²⁷ Bron: De rendabiliteit van het landbouwbedrijf, boekjaar 2001. Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Centrum voor Landbouweconomie, 2003.

²⁸ Bron: Bosbeheerplan gemeente Hechtel-Eksel, 2006.

wordt gerekend met 8,5), in het multifunctionele bos wordt gemiddeld 4 m³/ha per jaar geoogst²⁹. De opbrengst van houtverkoop is gemiddeld €20 per m³³⁰. In de onderstaande tabel zijn de opbrengsten in de bosbouw samengevat.

Tabel 3.9 Opbrengsten bosbouw

	Soort opbrengst	Opbrengst per ha per jaar
Bosbouw 1 (productiebos)	Jachtpacht	8,68 euro
	Houtopbrengst	8,5m ³ x 20 euro/m ³ = 170 euro
Bosbouw 2 (multifunctioneel bos)	Houtopbrengst	4m ³ x 20 euro/m ³ = 80 euro

3.8 Impact 6: Natuurbeheer

In dit werkblad berekent u de economische effecten van het toepassen van agrarisch natuurbeheer op landbouwareaal en/of het beheer van natuur door agrariërs. Hieronder wordt ingegaan op de definitie van beide begrippen:

- Agrarisch natuurbeheer: de agrariër past zijn bedrijfsvoering aan ten gunste van natuurdoelstellingen (bijvoorbeeld later maaien in verband met weidevogels). Deze aanpassingen gaan ten koste van de economisch meest optimale bedrijfsvoering, waarvoor de agrariër vervolgens een compensatie ontvangt. Over het algemeen is deze compensatie alleen kostendekkend, de boer verdient er dan niets op. De bestemming van de grond blijft hier agrarisch. Indien deze vergoeding de kosten overtreft, is in dit werkblad de mogelijkheid opgenomen om hiervan de impact te bepalen (zie stap 2).
- Natuurbeheer door agrariërs: de agrariër ontvangt een bepaalde vergoeding per hectare natuurgebied dat hij beheert. Het gaat hier om beheer van gronden met een natuurbestemming. We berekenen hier niet de economische impact van functieverandering van landbouwareaal naar natuurgebied, dit is gebeurd in impact 5. Tot slot wordt opgemerkt dat bij wijziging van de bestemming van agrarisch naar natuur de verkoopwaarde van de grond afneemt. Dit 'kapitaalverlies' wordt echter niet meegenomen in de berekening.

Te doorlopen stappen

De te doorlopen stappen zijn:

1. Bepaal op hoeveel hectare agrarisch natuurbeheer / natuurbeheer door agrariërs van toepassing wordt.
2. Bij stap 2 berekent u de eventuele opbrengst per hectare als gevolg van het agrarisch natuurbeheer, indien de vergoeding de kosten overtreft. U vult in: het verlies aan inkomsten per hectare (cel E10) en de compensatie die de agrariër per hectare hiervoor ontvangt (cel E11).
3. Bij stap 3 berekent u de netto opbrengst voor zowel de het agrarisch natuurbeheer als het beheer van natuur door agrariërs. U vult hier in wat de vergoeding is voor het beheer van een ha natuurgebied en wat de vergoeding is voor agrarisch natuurbeheer per hectare landbouwgrond³¹.

²⁹ Bron: Beheersvisie voor openbare bossen. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Bos & Groen, 2001. Brussel. Redactie: Wim Buysse, Martine Waterinckx en Bart Roelandt.

³⁰ Bron: Bosbeheerplan gemeente Hechtel-Eksel, 2006.

³¹ Als hulpmiddel bij het invullen van de vergoeding per ha voor het beheer van natuurgebied door agrariërs, wordt verwezen naar de website www.ehorizon.nl, waar een overzicht wordt gegeven van de verschillende vergoedingen.

Toelichting

In dit werkblad berekenen we geen toegevoegde waarde of tewerkstelling. De schaal waarop het agrarisch natuurbeheer of het natuurbeheer door agrariërs zal worden toegepast zal waarschijnlijk te klein zijn om van een substantieel effect te spreken. We wordt het gezinsinkomen van de agrariër hoger, waardoor de agrariër wel degelijk een bedrijfseconomisch voordeel heeft. Bekeken vanuit regionaal economisch perspectief heeft dit echter geen substantiële betekenis. Gezien de flexibiliteit van de arbeid binnen het agrarisch bedrijf zal extra werk waarschijnlijk worden opgevangen binnen het gezin, waardoor er geen extra tewerkstelling ontstaat.

3.9 Impact 7: Tijdelijke effecten

Tijdelijke effecten doen zich voor bij elke maatregel waarbij investeringen plaatsvinden. Bij investeringen wordt hier onderscheid gemaakt in bouwnijverheid, zakelijke dienstverlening en overig. Met behulp van dit werkblad kunt u deze effecten berekenen.

Te doorlopen stappen

De te doorlopen stappen zijn:

1. Bepaal op welke sector de investering betrekking heeft; bouwnijverheid, zakelijke dienstverlening en/of overige sectoren.
2. In deze stap vult u in de groene velden het investeringsvolume exclusief BTW per sector en de investeringen in grondaankoop en ander onroerend goed in.
3. In deze stap worden de toegevoegde waarde en de tijdelijke tewerkstelling automatisch berekend voor de sectoren bouwnijverheid, zakelijke dienstverlening en overige sectoren.

Bronnen en aannames

De kentallen voor toegevoegde waarde als percentage van de omzet zijn 60% voor bouwnijverheid en 39,5% voor overige zakelijke dienstverlening. De toegevoegde waarde betreft het verschil tussen de productiewaarde (de omzet) en de waarde van het verbruik (inkoop van goederen) in het productieproces. Tijdelijke tewerkstellingseffecten worden weergegeven in arbeidsjaren. Bij een toegevoegde waarde van € 41.539 wordt in de sector bouwnijverheid 1 arbeidsjaar gerealiseerd. Bij zakelijke dienstverlening wordt 1 arbeidsjaar gerealiseerd bij een toegevoegde waarde van 34.799 euro. De kentallen zijn afkomstig uit de 'Jaarlijkse enquête naar de structuur van de ondernemingen' van de Directie statistiek en economische informatie (2000) en zijn gecorrigeerd voor inflatie tot en met 2006.

Bij de overige sectoren is onbekend over welke sectoren het gaat, waarbij ook de verdeling over de sectoren onbekend is. Om dit op te lossen hebben wij op basis van bovenstaande bron gekozen voor een toegevoegde waarde als percentage van de omzet van 50% en een toegevoegde waarde per arbeidsjaar van €60.000. Dit betekent dat €120.000 aan omzet, 1 arbeidsjaar (1 arbeidsplaats gedurende 1 jaar) genereert. De waarden van deze kentallen voor de sector 'overig' zijn zo gekozen dat de kentallen van de overige sectoren er zowel boven als onder liggen.

3.10 Impact 8: Indirecte effecten

In dit werkblad worden de indirecte effecten berekend. Deze indirecte effecten zijn een gevolg van de directe effecten. Omdat u de benodigde gegevens voor de directe effecten reeds heeft ingevuld in de voorgaande werkbladen, hoeft u in dit werkblad niets meer in te vullen; de indirecte effecten worden automatisch berekend op basis van de eerder berekende directe effecten.

De berekening van de indirecte effecten wordt per impact uitgevoerd in termen van extra omzet, toegevoegde waarde en tewerkstelling. Hierbij zijn voor de overzichtelijkheid van het werkblad impact 1 en 4 en impact 2 en 3 bij elkaar opgeteld. De indirecte effecten van deze impacts worden vervolgens bij elkaar opgeteld: het totaal aan indirecte (structurele) effecten. Onderaan het werkblad worden de indirecte extra omzet, toegevoegde waarde en tewerkstelling van de tijdelijke effecten weergegeven. Deze zijn, in tegenstelling tot de overige effecten, niet structureel maar tijdelijk en kunnen daarom niet worden opgeteld bij het totaal.

Bij de berekening van de indirecte effecten ontbreken de berekeningen voor impact 5 en 6. Reden hiervoor is dat de economische impact van deze maatregelen vanuit regionaal economisch perspectief een marginale betekenis heeft. Een tweede reden hiervoor is dat gezien de flexibiliteit van de arbeid in de landbouwsector, de extra arbeid kan worden opgevangen binnen het gezin en er dus geen directe en indirecte extra tewerkstelling ontstaat.

Bronnen en aannames

Bij het berekenen van de indirecte effecten wordt gebruik gemaakt van multiplicatoren. Voor het berekenen van de indirecte omzet, indirecte toegevoegde waarde en indirecte tewerkstelling worden respectievelijk productie-, inkomens- en werkgelegenheidsmultiplicatoren gebruikt. De gehanteerde multiplicatoren zijn afgeleid van de input-outputtabel van de Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij Limburg uit 2000. Ten aanzien van een aantal gebruikte multiplicatoren is een toelichting op zijn plaats, welke hieronder worden gegeven.

- Sector 'overig', impact 1 en 4: de gebruikte multiplicatoren zijn een (afgerond) gemiddelde van de multiplicatoren van de sectoren horeca, landbouw, detailhandel, hoeven- en streekproducten en energieproductie. Deze aanname was nodig, aangezien niet bekend is om wat voor soort sectoren het hier gaat en welk aandeel de verschillende sectoren hebben in het totaal 'overig'.
- Sector 'hoeven- en streekproducten': voor deze sector zijn geen multiplicators bekend. Omdat deze sector zowel kenmerken heeft van de landbouw als van de sector detailhandel is als multiplicator voor hoeven- en streekproducten het gemiddelde genomen van de multiplicatoren van deze twee sectoren.
- Sector recreatie en toerisme, impact 2 en 3: hier is de multiplicator gebruikt voor hotels en restaurants. Deze sectoren komen echter niet geheel overeen met het gehanteerde onderscheid in impact 2 en 3 in aantal overnachtingen, dagtoeristen en recreanten. Bij gebrek aan meer specifieke kentallen, zijn de gebruikte kentallen de meest voor de hand liggend.
Eventueel had gekozen kunnen worden voor kentallen die afgeleid kunnen worden uit de studie 'De economische betekenis van Toerisme en recreatie in de provincie Antwerpen' van Toerisme provincie Antwerpen. Deze studie biedt weliswaar meer specifieke kentallen, maar deze zijn gebaseerd op gegevens uit 1989. De kentallen zijn daarmee gedateerd, waarom de voorkeur is gegeven aan de meer recente kentallen (2000) van de Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij Limburg.
- Sector 'overige zakelijke dienstverlening': voor deze categorie is geen specifieke multiplicator bekend. Gebruikmakend van de multiplicatoren van de Gewestelijke Ontwikkelingsmaatschappij Limburg, is de multiplicator voor 'overige zakelijke dienstverlening' bepaald aan de hand van de multiplicatoren van de sectoren 'groot- en detailhandel', 'vervoer, opslag en communicatie' en 'onroerende goederen, verhuur en diensten aan bedrijven'.
- Sector 'overig': voor deze categorie is eveneens geen specifieke multiplicator beschikbaar. Hier is een multiplicator gekozen aan de hand van de multiplicatoren van de sectoren 'hotels en restaurants', 'financiële instellingen', 'openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen', 'onderwijs', 'huishoudens', 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige gemeenschapsvoorzieningen, sociaal culturele en persoonlijke diensten'. Hoge multiplicatoren, zoals de werkgelegenheidsmultiplicator voor onroerende goederen van 4,94, zijn met enige voorzichtigheid benaderd. Om deze

reden is met opzet niet gekozen voor een gemiddelde waarde van de multiplicatoren van de genoemde sectoren.

3.11 Impact 9: Ongeprijsde effecten

In het werkblad 'Ongeprijsde effecten' is een overzicht opgenomen van de mogelijke ongeprijsde effecten. In de methode worden deze effecten niet gekwantificeerd, het overzicht in dit werkblad biedt daarom een kwalitatief overzicht. U moet hier de effecten selecteren die relevant zijn voor uw maatregel.

Dit instrument is specifiek ontwikkeld voor het berekenen van de geprijsde economische effecten van plattelandprojecten. Zoals eerder betoogd blijft de maatschappelijke betekenis van ongeprijsde effecten daarom in dit instrument buiten beeld. Dat is geen waardeoordeel; de ongeprijsde effecten kunnen een grote maatschappelijke betekenis hebben.

3.12 Totaal overzicht en bronnen

Totaal overzicht

In werkblad 'totale impact' is een overzicht opgenomen van de uitkomsten van de verschillende werkbladen. Bij het overzicht van de totale impact wordt onderscheid gemaakt in directe, indirecte en tijdelijke effecten. Hieronder geven we bij deze begrippen een korte toelichting.

- Directe effecten: directe effecten volgen rechtstreeks uit de genomen maatregelen. Bijvoorbeeld groei van de tewerkstelling bij een hotel door de besteding van toeristen, of omzetsijging door verbetering van de productieproces.
- Indirecte effecten volgen uit de directe effecten. Het zijn de economische effecten die optreden bij bedrijven die profiteren van de economische voorspoed bij de bedrijven die in eerste instantie (direct) baat hebben bij de maatregel, zoals de toeleveranciers.

In onderstaand kader is een voorbeeld opgenomen waarin onderscheid gemaakt wordt tussen de tijdelijke, de directe en de indirecte effecten.

Tijdelijke, directe en indirecte effecten

In het kader van het plattelandproject wordt er een bezoekerscentrum met horecagelegenheid gerealiseerd. De *tijdelijke effecten* hangen samen met de bouw van het centrum; er worden bouwvakkers aan het werk gezet. *Directe economisch effecten* hangen samen met de toeristen die afkomen op het bezoekerscentrum en hun bestedingen. Het gaat dan bijvoorbeeld om bestedingen van toeristen aan toegangskaartjes, 'merchandising', uitgaven voor maaltijden en drankjes, et cetera. De *indirecte effecten* komen voort uit de inkopen die het bezoekerscentrum doet voor voedingswaren (bij leveranciers), de administratie en schoonmaak die zij uitbesteedt aan een administratiekantoor en schoonmaakbedrijf. Tegelijkertijd hebben de leveranciers van het bezoekerscentrum op hun beurt ook weer toeleveranciers. Een extra bezoeker van het bezoekerscentrum leidt aldus tot een reeks van indirecte effecten in andere bedrijven en bedrijfstakken.

Bronnen kentallen alle werkbladen

Op het laatste werkblad 'Bronnen' zijn de in het instrument gebruikte bronnen per werkblad weergegeven.

4 Besluit

Dit instrument is bedoeld om de economische impact van strategische plattelandsprojecten in beeld te brengen. Binnen een integraal plattelandsproject is het voor het beleid- en besluitvormingsproces van belang inzicht te hebben in de economische impact van het project. Het interreg III B project "Lifescape Your landscape", waar deze studie deel van uitmaakt, gaat in op de rol en het belang van economische impactstudies in integraal ruraal management.

Het instrument zoals dat is opgesteld en uiteengezet in deze rapportage is geschikt om de economische effecten te bepalen van zeer uiteenlopende activiteiten. De gebruikte kentallen spitsen zich toe op Vlaanderen en het studiegebied 'De bossen van Merode en omgeving', maar de gebruikte methoden zijn ook bruikbaar bij situaties elders in Europa.

Om tot een enigszins overzichtelijk instrument (rekenschema) te komen, zijn vereenvoudigingen noodzakelijk. Dat is ook nodig om de toegankelijkheid van de methode te optimaliseren. De mogelijkheden en beperkingen die de methode met zich meebrengt zijn beschreven in hoofdstuk twee.

Ondanks de beperkingen zijn we erin geslaagd om een duidelijk beeld te krijgen van de potentiële economische betekenis van maatregelen en deelprojecten de deel uit maken van een integraal plattelandsproject. Dit wordt geïllustreerd met de twee cases die met behulp van het instrument zijn doorgerekend (bijlage 1 en 2). Wij rekenen erop dat het instrument behulpzaam is bij het inschatten van de economische impact van het plattelandsproject 'De bossen van Merode en omgeving' en gelijksoortige projecten.

Indien zich bij het gebruik en het instrument onduidelijkheden of vragen voordoen, kunt u terecht bij de opstellers of de opdrachtgever van deze studie.

Literatuurlijst

- Agricola, Herman, Wageningen Universiteit en Research, H. Dijkstra, Wettelijke Onderzoekstaken Natuur & Milieu, onderdeel van WUR, Monitoring- en evaluatie Agenda Vitaal Platteland (WOT-04-001). Inventarisatie aanbod monitoringsystemen, Werkdocument 8, powerpointpresentatie over project via kennisonline.wur.nl., 2005
- Algemene Directie statistiek en Economische informatie, Jaarlijkse enquête naar de structuur van de ondernemingen, 2000.
- Alofs., M. (2004) Regionale input-outputtabellen voor de provincie Limburg 1995 en 2000, Hasselt. GOM Limburg. / Economisch rapport editie 2, jaargang 2005.
- Arrow, K.J. et al., Report of the NOAA Panel on Contingent Valuation, NOAA, 1993
- Beveren, drs. M.W. van, Economische effecten agrotourisme, eindrapport, Marktplan adviesgroep, januari 2005
- Boneschansker, Engbert en Peter van der Meer, Welvaartseffecten Wyldemerck: Quick scan economische en maatschappelijke opbrengsten van Leef- en leerplaats Wyldemerck, Bureau voor beleidsonderzoek en -ondersteuning, Leeuwarden, 14 september 2005.
- Briene, Michel en Jeroen Gesink, ECORYS NEI, Regionale en Stedelijke Ontwikkeling, Toerisme in Drenthe: meer dan plezier alleen. De economische betekenis van toerisme en recreatie in Drenthe, Mei 2002
- Broekhuizen, Rudolf van en Jan Douwe van der Ploeg (red.), Over de kwaliteit van plattelandsontwikkeling. Opstellen over doeleinden, sociaal-economische impact en mechanismen. Wageningen, Circle for Rural European Studies, Landbouwuniversiteit Wageningen, 1997
- Brouwers, Els, Sylvia Vandenbroucke en Myriam Jansen-Verbeke, Steunpunt toerisme & recreatie K.U. Leuven, Toeristische attracties in Vlaanderen, het aanbod 2003 doorgeleucht. Toerisme research papers nr. 7, Maart 2004
- Brown, Dennis M., Rural Tourism: An Annotated Bibliography. Rural Information Center, Washington, USA, 2002
- Buckers, Drs. D. Laagland advies, Amersfoort, Drs. G.J. van Bork en Dr.ir. F.A. van der Zee, ECORYS Rotterdam, De economische betekenis van landelijk wonen, in opdracht van Innovatienetwerk Groene Ruimte en Agrocluster. 2005
- Cabus, Peter en Robert Govers, De toeristische werkgelegenheid. Gecorrigeerde werkgelegenheid in de toeristische kernsectoren. Toerisme Research Papers - n°9. KU Leuven Steunpunt beleidsrelevant onderzoek toerisme en recreatie, 2005
- Centrum voor Landbouweconomie, De rendabiliteit van het landbouwbedrijf. Boekjaar 2001 (april 2003), publicatie nr 2.01, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Brussel.
- Chang, Wen-Huei, Variations in multipliers and related economic ratios for recreation and tourism impact analysis, Michigan State University, Department of Park, Recreation and Tourism Resources, 2001.
- Commission of the European Communities, Organisation for Economic Co-operation and Development, United Nations and World Tourism Organization, Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework, 2001
- Departement Landbouw en Visserij, Landbouwrapport, 2005. Eindwaarde productie is 4470 miljoen euro, de toegevoegde waarde is 1330 miljoen euro.
- Ecorys NEI, Evaluatiekader Structuurfondsen 2000-2006, In opdracht van het ministerie van Economische Zaken, juni 2002.
- Eijgenraam, Carel J.J. (Centraal Planbureau), Carl C. Koopmans (Centraal Planbureau), Paul J.G. Tang (Centraal Planbureau) en A.C.P. (Nol) Verster (Nederlands Economisch In-

stituut), Evaluatie van infrastructuurprojecten; Leidraad voor Kosten-Batenanalyse. Deel I: Hoofdrapport Onderzoeksprogramma Economische Effecten Infrastructuur, 2000

- Eriksen, L. en T. Ahmt, AFK - Institute of Local Government Studies – Denmark, Measuring and modelling the Regional Impact of Tourism in Denmark (In: International Journal of Tourism Research, vol 1, issue 5, p. 313-327), 1999
- Federaal Planbureau, Economische Vooruitzichten 2006-2011, 2006.
- Gemeente Hechtel-Eksel, Bosbeheerplan (2006).
- Glorieux, I. J. Minnen, J. Vandeweyer, Tijdsbestedingsonderzoek in Vlaanderen 2004, Vakgroep sociologie onderzoeksgroep TOR Vrije Universiteit Brussel, 2006. Beschikbaar gesteld door de heer I. Glorieux.
- Glorieux, I. K. Koppens, S. Koelet, M. Moens en J. Vandewyer, Vlaanderen in uren en minuten. De tijdsbesteding van de Vlamingen in 480 tabellen, Vakgroep sociologie onderzoeksgroep TOR Vrije Universiteit Brussel, VUBPRESS, 2002.
- Goldman, George (University of California, Berkeley), Anthony Nakazawa (University of Alaska) en David Taylor (University of Wyoming), Impact of Visitor Expenditures on Local Revenues. WREP-00145. University of California, Berkeley; University of Alaska; University of Wyoming, 1994
- Goossen, C.M. en Ploeger, B., Selectie van recreatievormen en indicatoren voor het Beslissingsondersteunend Evaluatiesysteem voor de Landinrichting, SC-rapport 588, 1997
- Hoogheemraadschap Rijnland, MKBA Polder de Noordplas, 2006
- <http://www.nbb.be/doc/dq/N/dq3/INE.pdf>
- Huirne R.B.M., M. Mourits, F. Tomassen, J.J. de Vlieger, T.A. Vogelzang, MKZ: Verleden, Heden en Toekomst, Over de preventie en bestrijding van MKZ. Rapport 6.02.14, LEI, Den Haag, november 2002.
- Jansen-Verbeke, Prof. Dr. Myriam; Promotor-Coördinator van het Steunpunt, Dr. Thérèse Steenberghen en Dra Els Lievois, K.U.Leuven - Steunpunt Toerisme en Recreatie, Dhr. Daniël Termont, Schepenen van Haven, Economie en Feestelijkheden van de stad Gent, Dhr. Tonny Verhamme, Dienst Economie, Werkgelegenheid en Externe Relaties. De dagbezoeker in Gent; Motieven, activiteiten en looppatronen, bestedingen en belevingen, Maart 2004
- KPMG, in opdracht van de Provincie Overijssel "Overijssel (kans)rijk in het groen". De economische baten van natuur en landschap in kaart gebracht, 2005
- KU Leuven, Steunpunt Toerisme en Recreatie. Nieuwsbrief april 2006 hotelbarometer, Hotelprestaties eerste kwartaal 2006 normaal. KU Leuven, 2006
- Laureyssen, Ilse, De economische impact van het fietstoerisme in de provincie Antwerpen, Toerisme Provincie Antwerpen, April 2002
- Laureyssen, Ilse, Economische betekenis van toerisme en recreatie in de provincie Antwerpen, Toerisme Provincie Antwerpen, Juni 2000
- LEI (E. Bos en M. van Leeuwen), Ontwikkeling van een instrumentarium voor het bepalen van regionaal-economische effecten van landinrichtingsprojecten, illustratie aan de hand van de case 'Het Kuindermeer', 2001
- LEI (Landbouw-Economisch Instituut), Verbreding onder de Loep. Monitoring economische positie van agrarische bedrijven met verbreding in recreatie, huisverkoop en zorg. G. Venema, J. Jager, B. Doorneweert, A. van der Klooster. Den Haag, maart 2006.
- LEI (Landbouw-Economisch Instituut),, (W. Wijnen, H. Hofsink, E. Bos e.a.) Baten en kosten van natuur – een regionale analyse van het Roerdal, 2002
- LEI (Landbouw-Economisch Instituut),, De meerwaarde van groen voor wonen; een regionale analyse, 1997

- LEI (Landbouw-Economisch Instituut), „ Kosten en baten van alternatieve inrichtingen van de Horstermeerpolder, 2003
- LEI, (C.W.G Wolf., G.M.L. Tacken M.H. Borgstein R.P.M. de Graaff) Streekproducten in de toeristische markt Een verkennend onderzoek naar nieuwe marktmogelijkheden voor streekproducten en gerelateerde diensten. 2004
- LEI, (Ernst Bos en Myrna van Leeuwen) Ontwikkeling van een instrumentarium voor het bepalen van regionaal-economische effecten van landinrichtingsprojecten Illustratie aan de hand van de case 'het Kuindermeer', 2001
- LEI, (Landbouw-Economisch Instituut), De economische betekenis van landelijk wonen; Effecten van de ontwikkeling van de woonfunctie in het landelijk gebied, 1999.
- LEI, (Landbouw-Economisch Instituut), Plattelandsvernieuwing: wie plukt de vruchten? Hulpmiddelen bij het bepalen van het economisch effect van het plattelandsvernieuwingbeleid, 1999
- Lumsdon, Les en Paul Downward, The economic impact of Long Distance Cycle routes. North sea cycle route, CAST, Staffordshire University, date??
- Millennium Ecosystem Assessment, Opportunities and Challenges for Business and Industry, Washington DC, 2005
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling Bos & Groen. Beheersvisie voor openbare bossen. Brussel, augustus 2001. Redactie: Wim Buysse, Martine Waterinckx en Bart Roelandt.
- Mommaas, H. m.m.v. M. van den Heuvel en W. Knulst, de vrijetijdsindustrie in stad en land, Een studie naar de markt van belevenissen, i.o.v. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR), Den Haag Nederland, 2000
- National Institute of Development Administration Thailand (NIDA), Economic valuation of coral reefs at Phi Phi Islands, Thailand, in Int. J. Global Environmental Issues, Vol. 3, No. 1, 2003
- Nationale Bank van België, economische indicatoren voor België.
- NEI i.o.v. CPB, Evaluatie van infrastructuurprojecten, leidraad voor kosten-batenanalyse (OEEI), 2000
- NEI, De verscholen baten van natuur, ECORYS-NEI, 2002.
- Nijs, Vincent en Raf de Bruyn, Toerisme Vlaanderen, 2002. Toerisme cahiers, De Vlaanderen-vakantieganger, pagina 38.
- NRIT en RIKZ i.o.v. Rijkswaterstaat, RIZA, De betekenis van water voor recreatie en toerisme in Nederland, 2002
- OECD, World Tourism Organisation, Tourism Satellite Account: Recommended Methodological Framework Commission of the European Communities, 2001
- Provincie Noord-Holland, Openlucht recreatie en toerisme Noord-Holland, 2003.
- Rijkswaterstaat, RIZA, Baten van Water in Geld, Groen en Gevoel, Leidraad voor integrale beleidsevaluaties, 2003.026
- Rijkswaterstaat, RIZA, De baten van schoner zwemwater in Nederland, 2003-008
- Rijkswaterstaat, RIZA, De publieke beleving en waardering van schone waterbodems en biodiversiteit in Nederland, 2004.022
- Rompaey, Dr. Veerle Van, wetenschappelijk coördinator Steunpunt, Dhr. Tonny Verhamme, coördinator namens de stad Gent, Dr. Valentijn Bilsen, Idea Consult, Dr. Thérèse Steenberghen, SADL. Gentse Feesten, Effectenmeting als beleidsinstrument, De stad Gent, Dienst Economie, Werkgelegenheid en Externe Relaties K.U.Leuven - Steunpunt Toerisme en Recreatie, 2003

- Ruijgrok, Dr.ir. E.C.M., Dr.ir. R. Brouwer en prof. dr. H. Verbruggen Waardering van Natuur, Water en Bodem in Maatschappelijke Kosten-batenanalyses; Aanvulling op de Leidraad OEI . In opdracht van: het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, in samenwerking met de ministeries van Verkeer en Waterstaat, Economische Zaken, Financiën en VROM (NL), December 2004
- Ruijgrok, E., Cultuurhistorie: Gaat de kost voor de baat of gaan kosten en baten hand in hand? Sociaal-economische waarde van cultuurhistorie in de MKBA, in Landwerk, nummer 1 2003
- Staffordshire University, UK, The Economic Impact of Long Distance Cycle Routes North Sea Cycle Route (NSCR), 1999
- Stat Bel; Aankomsten en overnachtingen - per gemeente, 2005.
- Sterk Consulting en Bureau BUITEN, i.o.v. Waterschap Aa en Maas, MKBA Dynamisch Beekdal en Diesdonk, Maatschappelijke Kosten Baten analyse van twee mogelijke waterbergingsgebieden, 2006
- Steunpunt Groene Zorg Vlaanderen, telefonisch contact 11 december 2006. www.groenezorg.be
- Stynes, D, Michigan State University, Economic impacts of tourism, <http://www.msu.edu/course/prr/840/econimpact/>, 1998.
- Stynes, Daniel J. Economic Impacts of Tourism, Michigan State University, 1997
- Toerisme in Cijfers 2004 XL, Toerisme Vlaanderen, afdeling Planning en Onderzoek, 2005
- ToerismeCahier: 'De Vlaanderen Vakantieganger'; verwacht medio 2006
- Twynstra Gudde en Bureau BUITEN, i.o.v. Gemeente Den Haag, Berekening economische spin-off Jachthaven Scheveningen (bijlage in rapport Achtergrondstudie t.b.v. economische visie Scheveningen), 2005
- Universiteit Gent (Afdeling Landbouweconomie en het Laboratorium voor Bosbouw) van de Universiteit Gent, Belconsulting, het Centrum voor Landbouweconomie en IDEA Consult, Mid term evaluatie van het Vlaams programma voor plattelandontwikkeling 2000-2006, 2003
- Vlaams Ministerie van Bestuurszaken, Buitenlands Beleid, Media en Toerisme, TOERISME: kwaliteitswerk voor een kwaliteitsbeleving van bestemming Vlaanderen - beleidsnota Toerisme - 2004-2009, 2004.
- Vlaamse federatie voor hoeve- en plattelandstoerisme. In: Interbestuurlijk plattelandsoverleg Vlaanderen, Advies inzake logiesbedrijven op het platteland. Advies voor het Bestuurlijk overleg van 30 januari 2006.
- Vlaamse Gemeenschap, administratie Cultuur, Bezoekcijfers erkende musea 2004, WVC, administratie Cultuur, 2006 (<http://aps.vlaanderen.be/sgml/largereeksen/636.htm>).
- Vlaamse Landmaatschappij, Diverse dagattracties en vormingsactiviteiten in het Mero-degebied, 2005.
- Wellstead, C. Olsen en W. White, Measuring the Economic Value of the Visitor Sector of a Regional Economy: A Case Study of the Foothills Model Forest, 1998.
- Westtoer Vlaanderen: www.westtoer.be onder andere: Evaluatie van het wandelnetwerk Heuvelland, 2004
- Wilbur Smith Associates, Buxton Communications en Bicycle Federation of America; Bicycle Tourism in Maine: Economic Impacts and Marketing, Final Report, April 2001, Prepared for: Office of Passenger Transportation, Maine Department of Transportation
- Witteveen+Bos, i.o.v. Ministerie van LNV, Waardering van Natuur, Water en Bodem in Maatschappelijke Kosten Baten Analyses, 2004

- Witteveen+Bos, i.o.v. Projectbureau Belvedere en Provincie Gelderland, Economische waardering van cultuurhistorie, case studie Tieler- en Culemborgerwaard, 2004
- Zhang, Jie Tourism Impact Analysis on Danish Regions, the Danish LINE model AKF - Institute of Local Government Studies, Kopenhagen Denmark, 2001

Bijlagen

Bijlage 1 Economische effecten natuurinrichting Averbode Bos en Heide

A Beschrijving van de casus Natuurinrichting Averbode Bos en Heide

Het natuurinrichtingsproject Averbode Bos en Heide betreft een gebied van meer dan 650 ha. Voor aankoop van de gronden door de Vlaamse gemeenschap waren bos en heide nauwelijks toegankelijk voor recreanten en bezoekers. Inmiddels is het wel toegankelijk; er zijn enkele routes uitgezet. Met de natuurinrichting wordt het gebied verder ingericht voor recreanten: er komt in totaal meer dan 60 km aan paden voor wandelaars, ruiters en fietsers, er worden speelbossen ingericht en de oude steengroeve (ca. 10-20 ha) wordt heringericht voor de recreant.

Voorziene activiteiten omvatten:

- Voorbereiding en begeleiding van de werken en monitoring.
- Herstel natuurlijke begroeiing (vencomplexen, stuifzand- en landduinvegetaties, boomheidelandschap, heischrale graslanden) en herontwikkeling relatie ertussen.
- Verwerving van gronden
- Herstel natuurlijke hydrologie (vernatting)
- Omvormen productiebos naar multifunctioneel bos (aanplant, exotenbestrijding) (50 ha)
- Ontwikkeling nieuw bos (spontane ontwikkeling) (25 ha)
- Opstarten extensieve begrazing
- Integratie van sites met weekendverblijven in Averbode Bos en Heide. Dit zijn percelen die buiten het natuurinrichtingsproject zijn gelegen. Natuurpunt tracht deze percelen aan te kopen en waarna ze de natuurlijke toestand kunnen herstellen (afbreken constructies, omheiningen, verhardingen, etc.)
- Opstarten natuurbeheeractiviteiten (deels met vrijwilligers)
- Organisatie infomomenten voor de lokale bevolking
- Uitgave van 3 infokranten
- Website
- Organisatie grote 'natuurhappening'
- Persacties
- Tijdelijke en permanente informatieborden
- Uitwerken nieuwe wandelpaden en bezoekersinfrastructuur: aanleggen nieuwe wandel-, fiets- en ruiterspaden (7 km fietspad, 12 km mountainbikepad, 32 km wandelpad en 10 km ruiterspad) zodanig dat er rondwandelingen mogelijk zijn.
- Aanleggen infoborden en wegwijzers, picknickplaatsen
- Aanleggen speelbossen
- Inrichten oude steengroeve voor de recreant
- Organisatie studiedag / workshop
- Aanmaak informatiebrochure

B. Berekening economische impact

Start

Stap 1: Kies je maatregelen

Het vertrekpunt van de berekening is het werkblad 'Start'. Op dit werkblad zijn de maatregelen van het natuurinrichtingsproject Averbode Bos en Heide geselecteerd en wordt duidelijk welke impactbladen van het instrument voor dit project moeten worden doorlopen. Onderstaand figuur geeft een uitsnede van het werkblad 'Start' weer, met daarin in paars gearceerd de maatregeltypen van het project en de te doorlopen werkbladen.

Figuur B1.1 Uitsnede werkblad 'Start'

	A	B	C	G	H	I	J
1	Start van de leidraad						
2	In dit werkblad start u met deze leidraad. Hiertoe kiest u in stap 1 de maatregelen die u wilt uitvoeren/ heeft uitgevoerd (zie ook tabel 2.3 in de leidraad). In stap 2 vult u het huidige jaartal in, waarmee de in deze leidraad gebruikte prijzen worden gecorrigeerd voor inflatie.						
3							
4	<i>Stap 1: Kies je maatregelen</i>						
5	▼	Maatregeltipe	output	resultaat	methode	werkblad	▼
6							
7	1	Stimuleren productie / bekendheid streekprodu	Toename aantal producenten streekprodu	Stijging productievolume streekproducten	Benadering bedrijfsniveau	Impact 1	
8			Toename aantal soorten streekproducten	Grotere productdifferentiatie	Benadering bedrijfsniveau	Impact 1	
9			Promotiecampagne streekproducten (bijv	Streekproducten bekender bij verschillende	benadering bedrijfsniveau	Impact 1	
10	2	Maatregelen voor verbeteren agrarische milieu	Minder verspilling van grondstoffen, miner	Afname milieubelasting	Ongeprijsd effect, geen methode	Impact 9	
11				Kostprijsverlaging, verbeterd bedrijfsstender	Benadering bedrijfsniveau	Impact 1	
12	3	Verbeteren bedrijfsvoering agrarisch (bijv. kave	Aantal maatregelen ter verbetering bedrijfs	Kostprijsverlaging, verbeterd bedrijfsstender	Benadering bedrijfsniveau	Impact 1	
13	4	Natuurbouw / bosaanplant	Aantal ha bos / natuur	Aantrekkelijkheid omgeving vergroot	T&R vraagzijdebenadering A	Impact 2	
14				Realisatie natuurdoelen	Ongeprijsd effect, geen methode	Impact 9	
15				Meer / minder opbrengst gronden a.g.v. fun	Functieverandering gronden	Impact 5	
16	5	Toepassen agrarisch natuurbeheer entof in be	Aantal ha agrarisch natuurbeheer / natuurg	Realisatie natuurdoelen	Ongeprijsd effect, geen methode	Impact 9	
17				Opbrengsten a.g.v. agrarisch natuurbeheer	Natuurbeheer	Impact 6	
18	6	Landschapsherstel	Aantal ha / km2 landschapselementen her	Aantrekkelijkheid omgeving vergroot	T&R vraagzijdebenadering A	Impact 2	
19				Realisatie landschapsdoelen	ongeprijsd effect, geen methode	Impact 9	
20	7	Herstel cultuurhistorische elementen	Aantal cultuurhistorische elementen herst	Aantrekkelijkheid omgeving vergroot	T&R vraagzijdebenadering A	Impact 2	
21				Behoud cultuurhistorie	Ongeprijsd effect, geen methode	Impact 9	
22	8	Verduurzaming watersysteem	Aantal waterbeheermaatregelen uitgevoer	Minder verdroging, meer waterberging, bete	Ongeprijsd effect, geen methode	Impact 9	
23	9	Verkeersmaatregelen	Aantal veiligere verkeerssituaties	Vergroting verkeersveiligheid	Ongeprijsd effect, geen methode	Impact 9	
24	10	Verbeteren voorzieningenniveau platteland	Behoud en realisatie aantal plattelandsvo	Verbetering voorzieningenniveau platteland	Ongeprijsd effect, geen methode	Impact 9	
25	11	Kunstprojecten	Aantal kunstwerken in de publieke ruimte	Grotere betrokkenheid bevolking	Ongeprijsd effect, geen methode	Impact 9	
26				Aantrekkelijkheid openbare ruimte vergroo	T&R vraagzijdebenadering A	Impact 2	
27				Versterkte identiteit streek	Ongeprijsd effect, geen methode	Impact 9	
28	12	Culturele evenementen / tentoonstellingen	Aantal evenementen en tentoonstellingen	Versterkte identiteit streek	Ongeprijsd effect, geen methode	Impact 9	
29				Aantal bezoekers evenement	T&R vraagzijdebenadering B	Impact 3	
30	13	Recreatieve infrastructuur (fietspaden, ruiterspa	Aantal km pad / Aantal km bewegijzerde	Meer recreatiemogelijkheden: aantrekkelij	T&R vraagzijdebenadering A	Impact 2	
31	14	stimuleren toeristisch-recreatieve bedrijvigheid	Aantal toeristische / horeca voorziening	Extra omzet a.g.v. nieuwe tak	Benadering bedrijfsniveau	Impact 1	
32				Aantal bezoekers evenement	T&R vraagzijdebenadering B	Impact 3	
33	15	Stimuleren kleinschalige zorgplaatsen	Aantal zorgplaatsen	Extra omzet a.g.v. nieuwe tak	Benadering bedrijfsniveau	Impact 1	
34	16	Stimuleren hoeveewinkels	Huisverkoop doet / hoeveewinkels uitbaat	Extra toegevoegde waarde agrarische prod	Benadering bedrijfsniveau	Impact 1	
35	17	Streekpromotie / opmaak toeristische brochu	Promotie campagne (brochure, website, b	Vergroting naamsbekendheid streek	T&R vraagzijdebenadering A	Impact 2	
36				Versterkte identiteit streek	Ongeprijsd effect, geen methode	Impact 9	
37	18	Verbeteren bedrijfsvoering T&R	Training maatregelen ter verbetering bedri	Janera kostenreductie per eenheid, honora ma	Benadering bedrijfsniveau	Impact 1	
38	19	Start	Impact 1	Hulpblad imp. 1	Impact 2	Impact 3	Impact 2&3
39	20	Impact 4	Hulpblad imp. 4	Impact 5	Impact 6	Impact 7	Impact 8
39	20	Impact 9	Hulpblad imp. 9	Impact 10	Impact 11	Impact 12	Impact 13

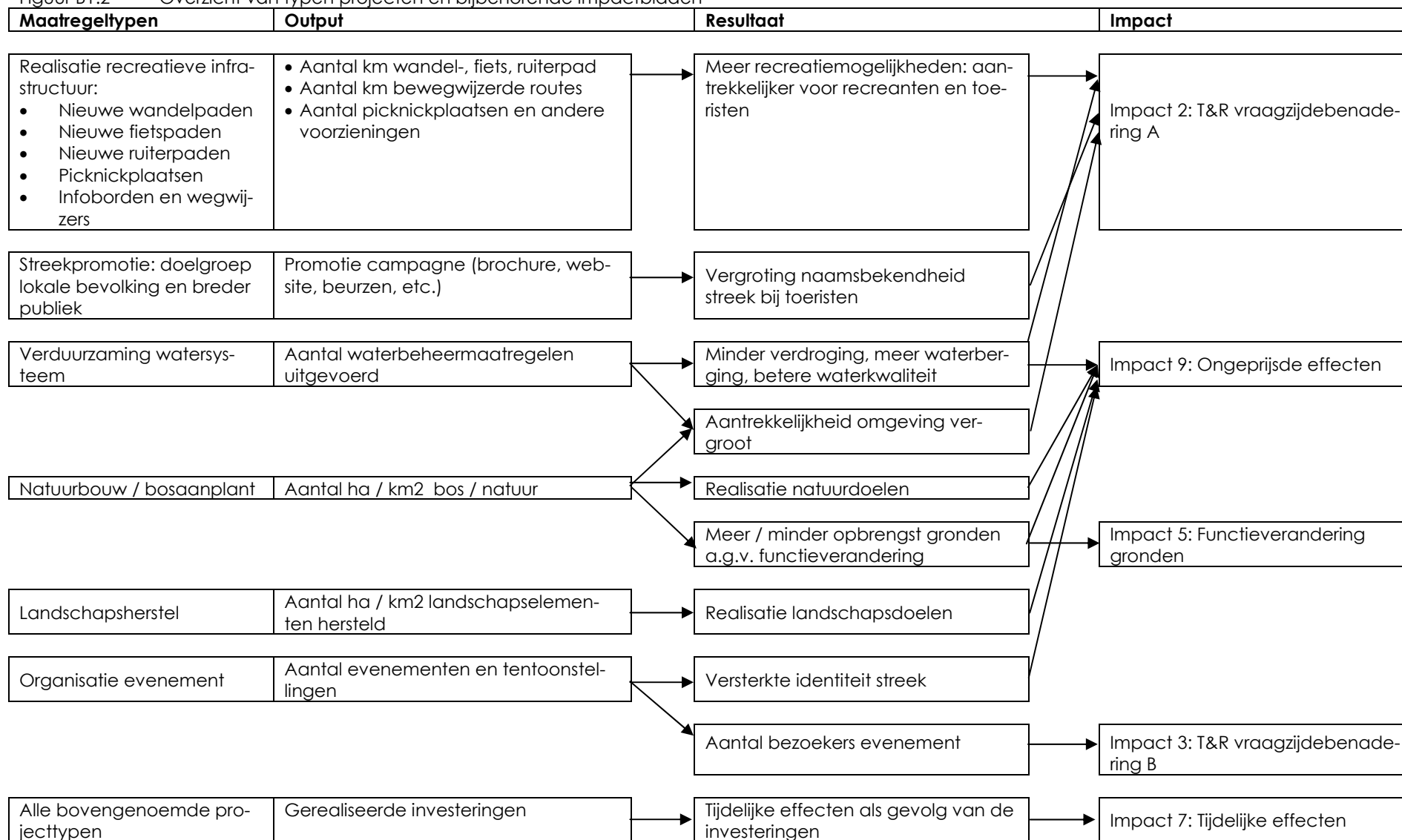
Het betreft de maatregeltypen met nummers 4, 6, 8, 12, 13,17 en 26.

In figuur B1.2 zijn de desbetreffende maatregeltypen met bijbehorende output, resultaat en impact schematisch op een rij gezet. De methoden die op de maatregelen van het natuurinrichtingsproject van toepassing zijn, komen in deze bijlage aan de orde. Achtereenvolgens betreft het:

- Impact 2: T&R vraagzijdebenadering A
- Impact 3: T&R vraagzijdebenadering B
- Impact 2&3: T&R vraagzijdebenadering vervolg
- Impact 5: Functieverandering gronden
- Impact 7: Tijdelijke effecten
- Impact 8: Indirecte effecten
- Impact 9: Ongeprijsde effecten
- Totale impact

De werkbladen 'Indirecte effecten' en 'Totale impact' worden niet het schema weergegeven, maar worden hier wel besproken; zij komen namelijk in ieder project aan de orde.

Figuur B1.2 Overzicht van typen projecten en bijbehorende impactbladen

Stap 2: Actualiseren kentallen

Daarnaast moet in dit werkblad ook worden aangegeven in welk jaar de maatregelen worden uitgevoerd, om de in dit instrument gebruikte kentallen voor inflatie te corrigeren. Voor de case Averbode Bos en Heide gaan we hierbij uit van 2006. Dit is ingevuld in de groen gemarkeerde cel (zie figuur B1.3).

Figuur B1.3 Uitsnede werkblad 'start' ; actualiseren kentallen

49			
50	<i>Stap 2: Actualiseren kentallen</i>		
51	Huidige jaartal		2006
52	Vershil met jaar van publicatie		0
53	Inflatie		1,0174
54	Vermenigvuldigingsfactor		1
55			
56			

Impact 2: T&R vraagzijdebenadering A

Impact 2 behandelt de ongeprijsde effecten die van invloed zijn op de aantrekkelijkheid van het toeristisch product. In dit werkblad ramen we het effect van de maatregel op het aantal toeristen en recreanten en berekenen we daarna welke bestedingseffecten dit met zich meebrengt.

Stap 1: Bepalen effecten

Door (1) de aantrekkelijkere omgeving, (2) vergroting van het recreatieaanbod, en (3) vergroting van de naamsbekendheid en versterking van het imago van de streek mogen we meer recreanten, dagtoeristen en verblijfstoeristen verwachten. Dit zal resulteren in meer toeristisch-recreatieve bestedingen. Meer bestedingen leidt tot een hogere werkgelegenheid binnen de sector. In stappen 2, 3 en 4 wordt de toename van het aantal recreanten en toeristen ingeschat.

Stap 2: Raming toename aantal verblijfstoeristen

Allereerst is in het werkblad aangegeven hoeveel verblijfstoeristen er in de huidige situatie naar het Merode-gebied komen. Het huidig aantal toeristische overnachtingen in de 10 Merode gemeenten betreft 227.743 (zie tabel B1.1).

Tabel B1.1 Aantal aankomsten, overnachtingen en overnachtingen per persoon in 2001 in de gemeenten die deel uitmaken van het Merodegebied³².

Gemeente	Aankomsten totaal	Overnachtingen	Overnachtingen per persoon
Herselt	2.170	11.448	5,28
Hulshout	1.505	8.385	5,57
Westerlo	30.726	83.171	2,71
Laakdal	(*)	(*)	n.b.
Aarschot	7.027	27.789	3,95
Diest	10.338	16.897	1,63
Scherpenheuvel-Zichem	5.640	19.233	3,41
Tessenderlo	3.168	12.207	3,85
Ham	2.041	7.988	3,91
Totaal Lifescape gebied	71772	227.743	3,17
Totaal Vlaams gewest	6.323.858	17.036.561	2,69

³² Bron: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek. http://ecodata.mineco.fgov.be/Nl/begin_nl.htm

Vervolgens is het belang van de maatregelen in het natuurinrichtingsproject ingeschat. Bij de schatting wordt ervan uitgegaan dat het natuurinrichtingsproject Averbode Bos en Heide groot is in termen van schaal en omvang en dat er nieuwe aspecten aan het toeristisch product worden toegevoegd. Met behulp van het onderstaande tabel B1.2 is de inschatting gemaakt dat het project leidt een toename van het aantal verblijfstoeristen in het gebied met 10 tot 20%. Deze percentages zijn ingevuld in de groene cellen (zie figuur B1.4). Dit betekent een geraamde toename van 22.774 tot 45.549 overnachtingen.

Tabel B1.2 Raming toename aantal overnachtingen

		Omvang en schaal	
		klein	groot
Toevoeging t&r product	Meer van hetzelfde	0-5%	5-10%
	Nieuwe attracties en dimensies	5-10%	10-20%

Figuur B1.4 Inschatting toename aantal verblijfstoeristen

	A	B	C	D	E	F	G
7							
8	Stap 2: Raming toename aantal verblijfstoeristen						
9							
10			Huidig aantal toeristische overnachtingen in de 10 Merode gemeenten				
11			Overnachtingen	227.743	bron: G		
12			Aandeel belgen	79%			
13			Aandeel Vreemdelingen	21%			
14			Aankomsten	71.772			
15			Aandeel belgen	72%			
16			Aandeel Vreemdelingen	28%			
17			Overnachtingen per persoon ger	3,17			
18			Overnachtingen per persoon belg	3,51			
19			Overnachtingen per persoon vre	2,31			
20							
21			Raming toename				
22			Komen er meer toeristen en / of blijven toeristen langer?				
23			Schat het belang van de ingreep in.				
24			Vuistregel: toename is tussen 0 en 10%. Alleen bij groote majeure ingrepen (vgl. Averbode Bos en Heide)				
25			Welke schaal heeft de ingreep: klein of groot (indicatoren hiervoor zijn de omvang van de ingreep)				
26			Wat voor type ingreep: realisatie van meer van hetzelfde of nieuwe toevoegingen aan het product				
27							
28				klein	groot		
29			hetzelfde	0-5%	5-10%		
30			majeur	5-10%	10-20%		
31							
32				Laag	Hoog		
33			Vul in: schatting % toename	10%	20%		
34			Toename aantal overnachtingen	22.774	45.549		
35							
36	Stap 3: Raming toename aantal dagtoeristen / bezoekers attracties van buiten de regio						
37							
38			Huidig aantal dagtoeristen van buiten de regio				
39			Aantal bezoekers Huize Binst Clae	213.097			

Stap 3: Raming toename aantal dagtoeristen

Allereerst is in het werkblad aangegeven hoeveel dagtoeristen er in de huidige situatie naar het Merode-gebied komen. Op basis van tabel B1.3 wordt het aantal dagtoeristen in het gebied geraamd op 200.000.

Tabel B1.3 Schatting aantal dagtoeristen in het Merodegebied

Bron	Aantal bezoekers
2. Diverse dagattracties en vormingsactiviteiten in het Merodegebied (2005) ³³ <ul style="list-style-type: none"> • Huize Ernst Claes • Provinciedomein Halve Maan • toeristische rondleidingen Hageland • stedelijk museum Aarschot • Stedelijk Museum Diest • Abdij Averbode (vorming) 	213.097
2. Aantal dagtoeristen (bezoekers afkomstig van buiten het Merodegebied) = 75%	159.823
3. Aantal dagtoeristen (van binnen en buiten de regio) dat attractie bezoekt, afgeleid van Vlaanderen totaal, exclusief attractieparken en dierentuinen	351.612
4. Aantal dagtoeristen (van buiten de regio) dat attractie bezoekt, afgeleid van Vlaanderen totaal, exclusief attractieparken en dierentuinen	263.709
Schatting: aantal dagtoeristen in het Merodegebied	200.000

Vervolgens wordt de toename van het aantal dagtoeristen geraamd. Er zijn ons geen referentiecijfers bekend van vergelijkbare projecten die gebruikt kunnen worden voor een inschatting van de toename van het aantal dagrecreanten van buiten de eigen regio. Gezien de omvang van de verbeteringen die in Averbode gepland zijn, gaan we met behulp van tabel B1.4 uit van een toename van het aantal dagrecreanten met 7-15 %.

Tabel B1.4 Raming toename aantal dagtoeristen

		Omvang en schaal	
		klein	groot
Toevoeging t&r product	Meer van hetzelfde	0-4%	4-7%
	Nieuwe attracties en dimensies	4-7%	7-15%

Dit betekent dat we ervan uitgaan dat door de natuurinrichting in Averbode Bos en Heide tussen de 7 en 15% meer dagtoeristen naar het studiegebied komen. Deze percentages zijn ingevuld in de groen gemarkeerde cellen. Hiermee wordt in het werkblad de toename van het aantal dagtoeristen berekend van 14.000 tot 30.000 (zie figuur B1.5).

³³ Bron: VLM, vanwege privacyredenen is het aantal bezoekers per attractie niet uitgesplitst.

Figuur B1.5 Raming toename aantal dagtoeristen

35				
36	Stap 3: Raming toename aantal dagtoeristen / bezoekers attracties van buiten de regio			
37				
38	Huidig aantal dagtoeristen van buiten de regio			
39	Aantal bezoekers Huize Ernst Clae	213.097		
40	Aantal dagtoeristen (van binnen	263.709		bron: H
41	Aanname: aantal dagtoeristen in l	200.000		Zie ook excel sheet
42				
43	Raming toename			
44	Schat het belang van de ingreep in.			
45	Vuistregel: toename is tussen 0 en 10%. Alleen bij groote majeure ingrepen (vgl.			
46	Welke schaal heeft de ingreep: klein of groot (indicatoren hiervoor zijn de omv.			
47	Wat voor type ingreep: realisatie van meer van hetzelfde of nieuwe toevoegii			
48				
49		klein	groot	
50	hetzelfde	0-4%	4-7%	
51	majeur	4-7%	7-15%	
52				
53		Laag	Hoog	
54	Vulin: schatting % toename	7%	15%	
55	Toename aantal dagtoeristen:	14.000	30.000	
56				

Stap 4: Raming toename aantal recreanten uit de eigen regio

De veronderstelling is dat door het toegankelijker en aantrekkelijker maken van het domein Averbode Bos en Heide in de toekomst meer mensen zullen kiezen voor Averbode Bos en Heide als recreatiebestemming. Omdat er op dit moment geen inzicht is in de mate waarin recreanten kiezen voor Averbode Bos en Heide als bestemming, moeten wij aannames maken van zowel de huidige als de toekomstige situatie. Dit doen wij aan de hand van het huidige aantal inwoners van de regio en gegevens over hun recreatiegedrag (tabel B1.5).

- Het huidige aantal inwoners van de 10 Merode gemeenten is 194.340³⁴
- Hoe vaak zoeken zij nu voor recreatie een natuur- of bosgebied in het Merodegebied op?

Tabel B1.5 Aandeel van de bevolking dat een bepaalde activiteit in een gemiddelde week onderneemt³⁵

	man- nen	vrouwen	total ³⁶
wandelen in bossen, parken, in landelijke omgeving	28,3%	29,7%	29,0%
fietstochtje maken	16,9%	14,0%	15,5%
Totaal bezoek aan bosgebie- den etc.			44,5%

Bron: I. Glorieux et al. 2006

Daarnaast gaan we, op basis van cijfers uit de Provincie Antwerpen, ervan uit dat van deze tochten gemiddeld 78% plaatsvindt in de eigen regio³⁷.

Met behulp van deze aannames kan worden bepaald wat het aantal recreanten uit de eigen regio in het Merode-gebied is in de huidige situatie. De berekening is als volgt:

- 194.340 inwoners x 44,5% = 86.481 fiets- en wandeltochtjes per week
- 86.481 x 52 weken = 4.488.934 aantal fiets- en wandeltochtjes per jaar

³⁴ Bron: Statbel. Werkelijke bevolking per gemeente op 1 januari 2006 TOTAAL.

³⁵ Bron: Tijdsbesteding in Vlaanderen 2004, VUB - I. Glorieux, J. Minnen, J. Vandeweyer, 2006 – Met dank aan prof. Glorieux voor de mogelijkheid gebruik te maken van de testwebsite.

³⁶ Voor berekening van het gemiddelde is uitgegaan van 50% vrouwen en 50% mannen.

³⁷ Bron: De Economische impact van het fietstoerisme in de provincie Antwerpen. Studie TPA, april 2002. Uit dit onderzoek blijkt dat van alle fietsers 78% afkomstig is uit de eigen provincie.

- 78% hiervan recreëert in de eigen regio wat (afgerond) neerkomt op 3.501.400 recreanten per jaar (zie figuur B1.6).

Figuur B1.6 Huidige aantal recreanten

57	Stap 4: Raming toename aantal recreanten uit de eigen regio		
58			
59	Huidig aantal recreanten in de 10 Merode gemeenten		
60	Aantal inwoners	194.340	bron: I
61	Percentage bevolking dat fietstoc	44,42%	bron: J
62	Aantal weken per jaar	52	
63	Aantal fiets-en wandeltochtjes pe	4.488.943	
64			
65	Aandeel dat plaatsvindt binnen	78,00%	bron: K
66	Aantal fiets- en wandeltochten in	3.501.376	

Vervolgens is met tabel behulp van tabel B1.6 een toename geraamd van 5 tot 7%. Dit komt overeen met een toename van het aantal recreanten van ongeveer 175.000 tot 245.100 (zie figuur B1.7).

Tabel B1.6 Raming toename aantal recreanten

		Omvang en schaal	
		klein	groot
Toevoeging t&r product	Meer van hetzelfde	0-2%	2-5%
	Nieuwe attracties en dimensies	2-5%	5-7%

Figuur B1.7 Geraamde toename van het aantal recreanten

57	Stap 4: Raming toename aantal recreanten uit de eigen regio		
58			
59	Huidig aantal recreanten in de 10 Merode gemeenten		
60	Aantal inwoners	194.340	bron: I
61	Percentage bevolking dat fietstoc	44,42%	bron: J
62	Aantal weken per jaar	52	
63	Aantal fiets-en wandeltochtjes pe	4.488.943	
64			
65	Aandeel dat plaatsvindt binnen	78,00%	bron: K
66	Aantal fiets- en wandeltochten in	3.501.376	
67			
68	Raming toename		
69	Een groter aandeel van fiets- en wandeltochten zal plaatsvinden in de eigen		
70	Schat het belang van de ingreep in.		
71	Vuistregel: toename is tussen 0 en 5%. Alleen bij groote majeure ingrepen (vgl. 4		
72	Welke schaal heeft de ingreep: klein of groot? (indicatoren hiervoor zijn de om		
73	Wat voor type ingreep: realisatie van meer van hetzelfde of nieuwe toevoegi		
74			
75		klein	groot
76	hetzelfde	0-2%	2-5%
77	majeur	2-5%	5-7%
78			
79		Laag	Hoog
80	Vul in: schatting % toename	5%	7%
81	Toename aantal recreanten:	175.069	245.096
82			

Het effect van de bestedingen van de eigen inwoners is voor een deel een verdringingseffect: mensen gaan naar Averbode in plaats van een andere attractie in de buurt. De toename van het aantal recreanten dat domein Averbode Bos en Heide bezoekt ten koste van andere attracties in de regio nemen we daarom niet mee in onze berekeningen. We nemen aan dat het (bestedings)gedrag van de gemiddelde recreant nu en de recreanten die straks in domein Averbode Bos en Heide gaan recreëren niet wijzigt.

Als er wel verschil is tussen het (bestedings)gedrag nu en in de toekomst, kan het effect anders uitpakken. Bijvoorbeeld als dit inhoudt dat mensen 'goedkopere' fiets- of wandeltochten gaan houden, in plaats van 'duurdere' uitstapjes naar andere attracties, dan is het effect lager. We beschikken over onvoldoende data om hier uitspraken over te doen. Wel blijkt uit onderzoek in de provincie Antwerpen dat mensen die vaker fietsen gemiddeld minder uitgeven per fietstocht.

Het positieve economische effect voor de regio komt daarmee voort uit een toename van het aantal recreanten dat kiest voor een fiets- of wandeltocht in de eigen regio.

Stap 5: Extra bestedingen

Met de in de voorgaande stappen bepaalde toename van het aantal overnachtingen, het aantal dagtoeristen en het aantal recreanten worden in stap 5 met behulp van kentallen de extra bestedingen berekend (zie figuur B1.7).

Het kental voor de bestedingen voor verblijfstoeristen is gebaseerd op de onderstaande tabel.

Tabel B1.7 Gemiddelde bestedingen van de recreatieve verblijfstoerist in Vlaanderen, per persoon per dag

	Kust	Kunststeden	Vlaamse regio's
Logies	18,29	41,13	19,04
Maaltijden, drank en voeding	13,78	43,41	9,54
Attracties en ontspanning	1,09	5,06	0,92
Shopping	4,04	22,34	1,29
Verplaatsingen	0,64	3,72	1,36
Andere uitgaven	0,50	3,57	0,35
Totaal	38,35	119,21	32,50

We gaan in deze studie uit van het gemiddelde cijfer voor de Vlaamse regio's, te weten €32,50 per persoon per dag. Gecorrigeerd voor inflatie naar 2006 bedraagt deze besteding €34,82.

De kentallen voor de bestedingen van dagtoeristen en recreanten zijn afkomstig uit tabel B1.8.

Tabel B1.8 Kengetallen uitgaven van fietstoeristen (in euro):

	Fietsers uit de provincie Antwerpen ³⁸	Fietsers uit overig België ³⁹
Totaal	€ 8,87	€ 21,18

Uitgaande van deze cijfers gaan we voor de inwoners van Merode uit van een bestedingsniveau van € 8,87 per persoon per fietstocht. Gecorrigeerd voor inflatie naar 2006 is dit € 9,50.

Met deze kentallen voor de bestedingen kunnen de extra bestedingen als gevolg van de maatregelen worden berekend. Afgerond bedragen zij (zie figuur B1.7):

- Overnachtingen (verblijfsrecreatie): tussen de 793.000 en 1.586.100 euro
- Dagtoeristen: tussen de 312.300 en 669.100 euro
- Recreanten: tussen de 1.663.800 en 2.329.300 euro

³⁸ Bron: De economische impact van het fietstoerisme in de provincie Antwerpen. Studie TPA, april 2002. pagina 19.

³⁹ Bron: Toeristische attracties in Vlaanderen, het aanbod 2003 doorgelicht. KU Leuven, 2004. Tabel 15, pagina 89.

De totale bestedingen liggen hiermee tussen 2.769.100 en 4.584.500 euro.

Figuur B1.7 Berekening extra bestedingen

83	Stap 5: Extra bestedingen						
84			Toename		Uitgaven	Extra bestedingen	
85			Laag	Hoog	p.p.p.d	Laag	Hoog
86		Overnachtingen	22.774	45.549	€ 34,82	€ 793.040,43	€ 1.586.080,87
87		Dagtoeristen	14.000	30.000	€ 22,30	€ 312.269,23	€ 669.148,35
88		Recreanten	175.069	245.096	€ 9,50	€ 1.663.792,86	€ 2.329.310,00
89		Totaal				€ 2.769.102,52	€ 4.584.539,22
90							
91							

Impact 3: T&R vraagzijdebenadering B

In dit werkblad is het effect berekend van maatregelen die rechtstreeks gericht zijn op het vergroten van het aantal toeristen, recreanten of dagtoeristen. Het zijn geprijsde effecten die direct invloed hebben op de toeristische bestedingen.

Stap 1: Bepalen effecten

In deze stap wordt bepaald of de maatregel effect heeft op het aantal slaapplekken (verblijfstoeristen, overnachtingen), attracties en/of evenementen (dagtoeristen). Er wordt in het natuurinrichtingsproject Averbode Bos en Heide geen nieuwe overnachtingscapaciteit gerealiseerd. Wel wordt er een grote 'natuurhappening' georganiseerd, welke bezoekers zal trekken.

Stap 2: Raming toename aantal verblijfstoeristen

Niet van toepassing.

Stap 3: Raming toename aantal dagtoeristen

In deze stap wordt de toename geraamd van het aantal dagtoeristen als gevolg van de grote 'natuurhappening'. Het gaat om een groot naturevenement. Er is nog onvoldoende informatie over de aard van het evenement om te kunnen inschatten hoeveel bezoekers er gaan komen. We gaan uit van een lage raming van 5.000 en een hoge raming van 50.000 bezoekers. Deze aantallen zijn ingevuld in de groen gemarkeerde cellen (zie figuur B1.8).

Figuur B1.8 Raming toename aantal dagtoeristen

26						
27	Stap 3: Raming toename aantal dagtoeristen					
28						
29		Welke attractie/evenement/arrangement wordt extra gerealiseerd? Welk type?				
30		Hoeveel bezoekers wordt verwacht per attractie/arrangement/evenement per jaar?				
31		Indien onbekend: ga uit van gemiddelde aantal bezoekers per type attractie Vlaanderen (zie leidraad):				
32						
33		Aantal extra bezoekers per attractie/evenement/arrangement per jaar				
34			Laag	Hoog		
35		Attractie / evenement 1	5000	50000		
36		Attractie / evenement 2				
37		Attractie / evenement enz.				
38		Totaal	5000	50000		
39						

Stap 4: Extra bestedingen

In deze laatste stap worden automatisch de extra bestedingen berekend als gevolg van de grote 'natuurhappening'. Deze extra bestedingen liggen ca. tussen de 111.500 en de 1.115.200 euro.

Figuur B1.9 Berekening extra bestedingen

39								
40	Stap 4: Extra bestedingen							
41			Toename		Uitgaven	Extra bestedingen / omzet		
42			Laag	Hoog	p.p.p.d	Laag	Hoog	
43		Overnachtingen	-	-	€ 34,82	€ -	€ -	
44		Dagtoeristen	5.000	50.000	€ 22,30	€ 111.524,72	€ 1.115.247,25	
45		Totaal				€ 111.524,72	€ 1.115.247,25	
46								
47								

Impact 2&3: T&R vraagzijdebenadering vervolg

Dit werkblad is het vervolg op de werkbladen 'impact 2' en 'impact 3'. Hier worden automatisch aan de hand van de berekende toeristische bestedingen de extra toegevoegde waarde en de extra tewerkstelling berekend.

Stap 1: Extra omzet in de toeristisch-recreatieve sector

In deze stap wordt de extra omzet in de toeristisch-recreatieve sector berekend door de in impact 2 en impact 3 berekende extra bestedingen bij elkaar op te tellen. Dit resulteert voor het natuurinrichtingsproject in een totale extra omzet van (afgerond) tussen de 2.880.600 en 5.699.800 euro.

Stap 2: Extra toegevoegde waarde en tewerkstelling

In stap 2 wordt op basis van kentallen de extra toegevoegde waarde en extra tewerkstelling berekend. Als kentel voor de omzet per arbeidsplaats wordt 55.000 euro gehanteerd. Voor de toegevoegde waarde als percentage van de omzet wordt 37,1% gehanteerd (zie §3.5). De berekening resulteert in (zie figuur B1.10):

- Directe extra totale omzet: tussen de 2.880.600 en 5.699.800 euro.
- Directe extra toegevoegde waarde: tussen de 1.068.700 en 2.114.600 euro.
- Directe extra tewerkstelling: tussen de 52 en 104 arbeidsplaatsen. Deze grote bandbreedte ontstaat door onzekerheden in de groei van het aantal recreanten en de daarmee samenhangende bestedingen en doordat onbekend is hoeveel mensen de natuurhappening zullen bezoeken.

Figuur B1.10 Berekening extra toegevoegde waarde en tewerkstelling

20								
21	Stap 2: Extra toegevoegde waarde en tewerkstelling							
22		Omzet per arbeidsplaats	€ 55.000,00		bron: R			
23		Toegevoegde waarde als percentage	37,1%		bron: S			
24								
25			Totale extra omzet		Extra toegevoegde waarde		Extra tewerkstelling	
26			Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog
27		Toeristisch-recreatieve sector	€ 2.880.627,25	€ 5.699.786,47	€ 1.068.712,71	€ 2.114.620,78	52	104
28								
29								
30								

Impact 5: Functieverandering gronden

In dit werkblad worden de economische kosten en baten die optreden als gevolg van functieveranderingen van gronden.

Stap 1: Bepalen van de toename dan wel afname van het areaal

In deze eerste stap bepaalt u de aantallen te transformeren hectares. In het natuurinrichtingsproject Averbode Bos en Heide vinden twee transformaties plaats ten aanzien van het grondgebruik.

- De omvorming van productiebos naar multifunctioneel bos (aanplanten, exotenbestrijding) (50 ha) en
- De ontwikkeling van nieuw bos (spontane ontwikkeling) (25 ha).

De ontwikkeling van het nieuwe bos (25ha) gaat niet ten koste van de landbouw. Dit areaal lag braak en had daarmee geen opbrengsten. Om deze reden is in het werkblad ingevuld dat de ontwikkeling van het nieuwe bos ten koste gaat van een areaal natuur (25ha) aangezien natuur ook geen opbrengsten heeft. Deze aantallen zijn ingevuld in de groen gemarkeerde cellen (zie figuur B1.11).

Figuur B1.11 Bepalen toename en afname van het areaal

A	B	C	D	E	F	G
1	Impact 5: Functieverandering gronden					
2	Effecten die optreden als gevolg van functieveranderingen van grond					
3						
4	Stap 1: Bepalen van de toename dan wel afname van het areaal (in hectare)				Toename (in ha)	Afname (in ha)
5		Landbouw 1 (veeteelt/melkveehouder)			0	0
6		Landbouw 2 (akkerbouw)			0	0
7		Bosbouw 1 (productiebos)			0	50
8		Bosbouw 2 (multifunctioneel bos)			75	0
9		Natuur			0	25
10		Overig			0	0
11		Totaal			75	75
12		Controle van gelijkblijvend oppervlak				WAAR
13						

Stap 2: Raming van de opbrengsten/verlies aan opbrengsten

Aan de hand van de ingevulde aantallen hectares, worden in deze stap de bruto opbrengsten, verlies aan opbrengsten en netto opbrengsten automatisch berekend. Hiervoor worden de onderstaande kentallen gebruikt.

Tabel B1.9 Opbrengsten bosbouw

	Soort opbrengst	Opbrengst per ha per jaar
Bosbouw 1 (productiebos)	Jachtpacht	8,68 euro
	Houtopbrengst	8,5m ³ x 20 euro/m ³ = 170 euro
Bosbouw 2 (multifunctioneel bos)	Houtopbrengst	4m ³ x 20 euro/m ³ = 80 euro

De transformatie van productiebos naar multifunctioneel bos heeft als gevolg dat de inkomsten uit houtverkoop en jachtpacht dalen. Dit resulteert in een (negatieve) netto opbrengst van afgerond -2.900 euro (zie figuur B1.12).

Figuur B1.12 Netto opbrengsten als gevolg van functieverandering gronden

13						
14	Stap 2: Raming van de opbrengsten/verlies aan opbrengsten					
15				Areeal toename	Gezinsinkomen voor betaalde oppervlakte of extra opbrengst per ha	Extra opbrengst
16	Opbrengsten bruto:	Landbouw 1	0	0	716,18	-
17		Landbouw 2	0	0	842,63	-
18		Bosbouw 1	0	0	178,68	-
19		Bosbouw 2	75	75	80,00	6.000,00
20		Natuur	0	0	-	-
21		Overig	0	0	-	-
22		Totaal:				6.000,00
23						
24				Areeal afname	Gezinsinkomen voor betaalde oppervlakte of verlies opbrengst per ha	Verlies aan opbrengsten
25	Verlies aan opbrengsten:	Landbouw 1	0	0	716,18	-
26		Landbouw 2	0	0	842,63	-
27		Bosbouw 1	50	50	178,68	8.934,00
28		Bosbouw 2	0	0	80,00	-
29		Natuur	25	25	-	-
30		Overig	0	0	-	-
31		Totaal:				8.934,00
32						
33						
34	Netto opbrengsten:	Landbouw 1	0	-		
35		Landbouw 2	0	-		
36		Bosbouw 1	0	8.934,00-		
37		Bosbouw 2	0	6.000,00		
38		Natuur	0	-		
39		Overig	0	-		
40		Totaal	0	2.934,00-		
41						

Impact 7: Tijdelijke effecten

In dit werkblad worden de tijdelijke effecten berekend die optreden bij de investeringen die worden gedaan in het natuurinrichtingsproject.

Stap 1: Op welke sector heeft de investering betrekking?

De investeringen in het project hebben alleen betrekking op de sector bouwnijverheid.

Stap 2: Wat is het investeringsvolume?

Het investeringsvolume van het project bedraagt 3.668.275 euro exclusief BTW (in de sector bouwnijverheid). Dit bedrag is ingevuld in de groen gemarkeerde cel C13. Omdat investeringen in grondaankoop en andere onroerende goederen niet worden meegenomen in het totale investeringsvolume worden deze investeringen ingevuld in de (groene) cel C16 (zie figuur B1.13).

Stap 3: Berekening tijdelijke toegevoegde waarde en tewerkstelling

In deze laatste stap worden de tijdelijke toegevoegde waarde en tewerkstelling automatisch berekend met behulp van de bij stap 1 weergegeven kentallen (zie figuur B1.13). Dit resulteert in:

- Tijdelijke toegevoegde waarde in de bouwnijverheid en in totaal van 2.201.000 euro.
- Tijdelijke tewerkstelling van 53 arbeidsjaren.

Figuur B1.13 Berekening tijdelijke toegevoegde waarde en tewerkstelling

	A	B	C	D	E	F
1	Impact 7: Tijdelijke effecten					
2	Tijdelijke effecten (tijdelijke tewerkstelling) zullen zich voordoen bij elke maatregel waarbij investeringen plaatsvinden.					
3						
4	Stap 1: Op welke sector heeft de investering betrekking?					
5						
6			Toegevoegde waarde als % van de investering /	Toegevoegde waarde per arbeidsjaar (euro)		
7		Bouwnijverheid	60%	41.539		bron: W
8		Overige zakelijke dienstverlening	39,5%	37.934		bron: W
9		Overig	50,0%	60.000		zie leidraad
10						
11	Stap 2: Wat is het investeringsvolume?					
12			Investeringsvolume exclusief BTW			
13		Bouwnijverheid	€ 3.668.275,00			
14		Overige zakelijke dienstverlening	€ -			
15		Overig	€ -			
16		Grondaankoop/onroerend goed	€ 189.750,00			
17		Totale investeringsvolume	€ 3.858.025,00			
18		Totale investeringsvolume excl. grondaankoop/onroerend goed	€ 3.478.525,00			
19						
20	Stap 3: Berekening tijdelijke toegevoegde waarde en tewerkstelling					
21			Tijdelijke toegevoegde waarde:	Tijdelijke tewerkstelling:		
22		Bouwnijverheid	€ 2.200.965,00	53		
23		Overige zakelijke dienstverlening	€ -	0		
24		Overig	€ -	0		
25		Totaal	€ 2.200.965,00	53		

Impact 8: Indirecte effecten

In dit werkblad worden de indirecte effecten berekend. Deze indirecte effecten zijn een gevolg van de directe effecten. Omdat de benodigde gegevens voor de directe effecten van het natuurinrichtingsproject reeds zijn ingevuld in de voorgaande werkbladen, hoeft er in dit werkblad niets meer te worden ingevuld.

De berekening van de indirecte effecten wordt per impact uitgevoerd in termen van extra omzet, toegevoegde waarde en tewerkstelling. De berekening resulteert in een totaal indirect effect van (zie figuur B1.14):

- Indirecte omzet: tussen de 4.118.400 en 5.133.300 euro.
- Indirecte toegevoegde waarde: tussen de 3.020.300 en de 3.219.000 euro.
- Indirecte structurele tewerkstelling: tussen de 7 en 13 arbeidsplaatsen.
- Indirecte tijdelijke tewerkstelling: 68 arbeidsjaren.

Figuur B1.14 Berekening indirecte effecten

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R
1	Impact 8: Indirecte effecten																	
2	In dit werkblad ramen we de indirecten effecten van het project																	
3																		
4	<i>Indirecte effecten impact 1+4</i>																	
5	Extra omzet impact 1+4		Productie- multiplicatoren (bron: X)	Indirecte extra omzet impact 1+4		Extra toegevoegde waarde impact 1+4		Inkomens- multiplicator (bron: X)	Indirecte extra toegevoegde waarde impact 1+4		Extra tewerkstelling impact 1+4		Werkgelegen- heids Multiplicatoren (bron: X)	Indirecte extra tewerkstelling impact 1+4				
6	Laag	Hoog		Laag	Hoog	Laag	Hoog		Laag	Hoog	Laag	Hoog		Laag	Hoog			
7	Horeca	-	-	0,69	-	-	-	-	0,19	-	-	-	0	0	0,13	0	0	0
8	Landbouw	-	-	0,22	-	-	-	-	0,5	-	-	-	0	0	0,5	0	0	0
9	Detailhandel	-	-	0,6	-	-	-	-	1,1	-	-	-	0	0	1,12	0	0	0
10	Hoeve- en streekproducten	-	-	0,41	-	-	-	-	0,8	-	-	-	0	0	0,81	0	0	0
11	Energieproductie	-	-	0,38	-	-	-	-	0,31	-	-	-	0	0	0,93	0	0	0
12	Overig	-	-	0,5	-	-	-	-	0,6	-	-	-	0	0	0,7	0	0	0
13																		
14	<i>Indirecte effecten impact 2 en 3</i>																	
15	Totale extra omzet impact 2+3		Productie- multiplicatoren (bron: X)	Indirecte extra omzet impact 2+3		Extra toegevoegde waarde impact 2+3		Inkomens- multiplicator (bron: X)	Indirecte extra toegevoegde waarde impact 2+3		Extra tewerkstelling impact 2+3		Werkgelegen- heids Multiplicatoren (bron: X)	Indirecte extra tewerkstelling impact 2+3				
16	Laag	Hoog		Laag	Hoog	Laag	Hoog		Laag	Hoog	Laag	Hoog		Laag	Hoog			
17	Toeristisch-recreatieve sector	2.880.627,25	5.699.786,47	0,36	1.037.025,81	2.051.923,13		1.068.712,71	2.114.620,78	0,19	203.055,41	401.777,95	52	104	0,13	7	13	
18																		
19																		
20				Indirecte extra omzet					Indirecte extra toegevoegde waarde					Indirecte extra tewerkstelling				
21				Laag	Hoog				Laag	Hoog				Laag	Hoog			
22	Totale indirecte effecten				1.037.025,81	2.051.923,13			203.055,41	401.777,95					7	13		
23																		
24																		
25	<i>Indirecte tijdelijke effecten (impact 7)</i>																	
26	Extra omzet impact 7		Productie- multiplicatoren (bron: X)	Indirecte extra omzet impact 7		Totale toegevoegde waarde impact 7		Inkomens- multiplicator (bron: X)	Indirecte extra toegevoegde waarde impact 7		Tijdelijke tewerkstelling impact 7		Werkgelegen- heids Multiplicatoren (bron: X)	Indirecte extra tewerkstelling impact 7				
27	Bouwnijverheid		3.668.275,00	0,84		3.081.351,00		2.200.965,00	1,28		2.817.235,20		53	1,28				68
28	Overige zakelijke dienstverlening		-	0,6		-		-	1		-		0	1,5				0
29	Overig		-	0,4		-		-	0,2		-		0	0,2				0
30	Totaal					3.081.351,00					2.817.235,20							68
31																		
32																		
33																		

Impact 9: Ongeprijsde effecten

In het werkblad 'Ongeprijsde effecten' is een overzicht opgenomen van de mogelijke ongeprijsde effecten van het natuurinrichtingsproject.

Het betreft de volgende effecten:

- Realisatie natuurdoelen
- Realisatie landschapsdoelen
- Minder verdroging, meer waterberging, betere waterkwaliteit
- Versterkte identiteit streek
- Bewustzijn natuur en cultuur Merodegebied
- Aantrekkelijkheid omgeving vergroot

Figuur B1.15 Ongeprijsde effecten

	A	B	C	D	E	F	G	H	I
1	Impact 9: Ongeprijsde effecten								
2	Ongeprijsde effecten die moeilijk gemonitiseerd kunnen worden door middel van één van de besproken methodes. Niet kwantificeerbare neveneffecten.								
3									
4	-	Realisatie natuurdoelen							
5	-	Realisatie landschapsdoelen							
6	-	Minder verdroging, meer waterberging, betere waterkwaliteit							
7	-	Versterkte identiteit streek							
8	-	Bewustzijn natuur en cultuur Merodegebied							
9	-	Aantrekkelijkheid omgeving vergroot							
10									
11									
12									

Totale impact

In werkblad 'totale impact' is een overzicht opgenomen van de uitkomsten van de verschillende werkbladen. Bij het overzicht van de totale impact wordt onderscheid gemaakt in directe, indirecte en tijdelijke effecten. Bovenaan het werkblad is een totaaloverzicht weergegeven. Daaronder is nog een overzicht weergegeven van directe effecten, uitgesplitst per sector (zie figuur B1.16).

De totale impact bedraagt:

- Extra bestedingen/omzet: tussen de 6.999.000 en 10.833.100 euro.
- Extra toegevoegde waarde: tussen de 4.089.000 en 5.333.600 euro.
- Directe structurele tewerkstelling: 52 tot 104 arbeidsplaatsen
- Indirecte structurele tewerkstelling: 7 tot 13 arbeidsplaatsen
- Totale extra tewerkstelling (direct + indirect): 59 tot 117 arbeidsplaatsen
- Indirecte tijdelijke tewerkstelling: 68 arbeidsjaren
- Tijdelijke extra omzet, toegevoegde waarde en tewerkstelling van respectievelijk 3.478.500 euro, 2.201.000 euro en 53 arbeidsjaren.

Figuur B1.16 Totale impact

Totale impact											
1	In dit werkblad wordt de totale impact weergegeven. Deze bestaat uit de directe effecten, de indirecte effecten en de tijdelijke effecten. Onder het totaaloverzicht worden de directe effecten voor de volledigheid uitgesplitst per sector.										
2											
3											
4	<i>Totale economische impact:</i>										
5			Extra omzet / bestedingen		Extra toegevoegde waarde		Extra tewerkstelling		Netto opbrengsten		
6			Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog			
7	Directe effecten		2.880.627,25	5.699.786,47		1.068.712,71	2.114.620,78	52	104		2.934,00-
8	Indirecte effecten		1.037.025,81	2.051.923,13		203.055,41	401.777,95	7	13		
9	Totaal direct + indirect		3.917.653,06	7.751.709,60		1.271.768,12	2.516.398,73	59	117		2.934,00-
10	Tijdelijke effecten			3.478.525,00			2.200.965,00		53		
11											
12											
13	<i>Nadere uitsplitsing directe effecten</i>										
14			Extra omzet / bestedingen		Extra toegevoegde waarde		Extra tewerkstelling		Netto opbrengsten		
15	Sector		Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog			
17	Impact 1-4	Horeca		-	-		-	-	0	0	
18		Landbouw		-	-		-	-	0	0	
19		Detailhandel		-	-		-	-	0	0	
20		Hoeve- & streekproducten		-	-		-	-	0	0	
21		Energieproductie		-	-		-	-	0	0	
22		Overig		-	-		-	-	0	0	
23											
24	Impact 2+3	Toeristisch-recreatieve sector		2.880.627,25	5.699.786,47		1.068.712,71	2.114.620,78	52	104	
25											
26	Impact 5	Landbouw 1+2									-
27		Bosbouw 1+2									2.934,00-
28		Natuur									-
29		Overig									-
30											
31	Impact 6	Natuurbeheer									-
32											

A Beschrijving Case 2: plattelandsklassen in combinatie met fietsverhuur**Plattelandsklassen**

Educatief programma voor scholieren op het platteland met activiteiten op het gebied van land- en tuinbouw, verkenning van landschap, natuur, cultuur en geschiedenis en sport.

Doelgroep: schoolklassen

Direct betrokken partijen:

- Plattelandsklassen vzw
- 8 betrokken agrarische bedrijven
- SPORTA Tongerlo (verblijfsaccommodatie klassen)

Hoe zit een week plattelandsklassen PRAKTISCH in mekaar?

In overleg met de leerkracht wordt er, tijdens het bezoek aan het centrum, een programma opge maakt: dit vormt de ruggengraat van de week. Een plattelandsklassenweek wordt opgesplitst in 8 dagdelen (4 voormiddagen en 4 namiddagen). De ene helft omvat het eigenlijke plattelandsklassenpakket: activiteiten/bezoeken waarvan minimaal 2 bezoeken aan landbouwbedrijven en 1 natuurexploratietocht, die wij zien als noodzakelijke ingrediënten gezien de opzet en de doelstellingen van de Plattelandsklassen vzw. De andere vier dagdelen worden ingevuld door een sportgedeelte (zeilen, paardrijden,...) of een themagedeelte (archeologie, volkscultuur, kinderboerderij-gedeelte...). De avonden worden verondersteld gedragen te worden door de leerkrachten zelf. De uitstappen en bezoeken gebeuren te voet of per fiets (deze zijn in het centrum aanwezig tenzij anders aangeduid).

En de prijs ?

In de prijs, die op de fiches van de centra vermeld staan, zit het volgende:

- Verblijf in vol pension (ontbijt-warm middagmaal-vieruurtje-avondmaal) in het centrum.
- Een verzorgd programma voor de 8 dagdelen (reservaties, afspraken, betalingen van gidsen en bedrijven, eventuele toegangsprijzen, enz.)
- Gebruik van fietsen (in de meeste van de centra tenzij anders aangeduid)
- De volledige dienstverlening vanwege Plattelandsklassen vzw.

Let op:

- Begeleiders mogen uiteraard gratis mee: 1 begeleider gratis per 10 kinderen
- De prijzen zijn geldig voor groepen vanaf 20 kinderen (tenzij op de fiches anders vermeld).
- Voor kleinere groepen zijn wij verplicht om een meerprijs van 10% aan te rekenen.
- Voor kortere perioden (bv. 3-daagsen) maken wij een prijs op maat!
- De school betaalt wel zelf voor het vervoer van en naar het centrum. Ter plaatse zijn er enkel de bijkomende kosten van eventueel postkaartjes, extra snoepjes en drankjes of onkosten voor de invulling van het avondprogramma (bv. knutselmateriaal, zwembad,...).
- De prijzen, zoals vermeld op de site, zijn indicatief en kunnen onderhevig zijn aan wijzigingen buiten onze wil om. Wij vragen hiervoor begrip.

Voorbeeld van een prijsstelling (SPORTA Tongerlo)

Kostprijs: Tussen 145 en 150 euro per leerling (openlucht klas volledige week + acht dagdelen programma). Geen fietsen aanwezig.

Bron: www.plattelandsklassen.be

Indirect betrokken partijen:

- Abdij van Tongerlo
- VLM
- Gemeente Westerlo
- Landelijke Gilden (vrijwilligers)
- Lokale afdeling van Natuurpunt vzw (vrijwilligers)

Activiteiten t.b.v. uitvoering van het project:

- Vorming en begeleiding van deelnemende landbouwbedrijven
- Investing in de educatieve uitrusting van deze bedrijven (sanitair tot educatieve opstellingen)
- Aanleg van een plattelandspad (wand- of fietsroute)
- Investing in aankoop fietsen en fietsenstalling

Fietsverhuur

Opzetten van een organisatie voor fietsverhuur, middels een sociaal tewerkstellingsprogramma.

Doelgroep: groepen recreanten die willen recreëren in het gebied. Het tewerkstellingsprogramma richt zich op langdurig werklozen.

Direct en indirect betrokken partijen

Niet bekend

Activiteiten t.b.v. uitvoering van het project:

- Investing in fietsen, gehandicaptenfietsen, fietsaanhangwagens, aanhangfietsen en aanhangwagen(s). Er worden in totaal 100 fietsen van degelijke kwaliteit aangeschaft, en enkele exemplaren (4 stuks) van de andere typen, wat het totaal op 112 fietsen brengt.
- Investing in locatie voor stalling en reparatie van de fietsen en de organisatie
- Opzetten van de organisatie voor de fietsenverhuur

Synergie met plattelandsklassen

Voor de plattelandsklassen moeten ook fietsen worden aangeschaft (ca. 50 kinderfietsen en enkele fietsen voor de begeleiders), en deze fietsen moeten ook beheerd, onderhouden en gestald worden. Wanneer de plattelandsklassen tegelijk met de fietsverhuur georganiseerd worden, dan kan het beheer, de stalling, het onderhoud en eventueel het vervoer gecombineerd worden. Bovendien kunnen de fietsen voor de plattelandsklassen op momenten dat ze niet gebruikt worden (weekend en vakanties) door de fietsverhuur worden verhuurd.

Discussiepunt: medegebruik educatieve voorzieningen

Op een aantal landbouwbedrijven worden voorzieningen gerealiseerd om educatieve activiteiten op de hoeve / het bedrijf mogelijk te maken. Een mogelijkheid die wij ter discussie hebben gesteld is in hoeverre deze voorzieningen mogelijk buiten het seizoen van de plattelandsklassen ook gebruikt kunnen worden door recreanten en toeristen. Dit hangt natuurlijk ook af van het type voorzieningen en de wensen van de ondernemer. In overleg met de VLM is besloten het mogelijk medegebruik van deze voorzieningen niet mee te nemen in de raming.

Het instrument

De case zoals deze hierboven is beschreven kan niet één op één worden vertaald naar het ontwikkelde instrument voor de berekening van de economische impact. Uitgangspunt voor het instrument is een eenvoudige opzet, waardoor niet alle mogelijke maatregelen in het instrument zijn uitgewerkt. In praktijk kan het dus voorkomen dat, om de impact van een maatregel te ramen, het instrument niet één op één kan worden toegepast. Wel kan het instrument door de gebruiker worden aangepast en kunnen onderdelen worden gebruikt om tot een raming van de economische impact van een bepaalde maatregel te komen. In deze case geven we een voorbeeld van hoe dit gedaan kan worden.

B. Berekening economische impact

Start

Stap 1: Kies je maatregelen

Het vertrekpunt van de berekening is het werkblad 'Start'. Op dit werkblad zijn de maatregelen van het plattelandsklassenproject in combinatie met fietsverhuur (hierna: plattelandsklassenproject) geselecteerd en wordt duidelijk welke impactbladen van het instrument voor dit project moeten worden doorlopen. Onderstaand figuur geeft een uitsnede van het werkblad 'Start' weer, met daarin in paars gearceerd de maatregeltypen van het project en de te doorlopen werkbladen.

Figuur B2.1 Uitsnede werkblad 'Start'

	A	B	C	G	H	I	J	
1	Start van de leidraad							
2	In dit werkblad start u met deze leidraad. Hiertoe kiest u in stap 1 de maatregelen die u wilt uitvoeren/heeft uitgevoerd (zie ook tabel 2.3 in de leidraad). In stap 2 vult u het huidige jaartal in, waarmee de in deze leidraad gebruikte prijzen worden gecorrigeerd voor inflatie.							
3								
4	Stap 1. Kies je maatregelen							
5	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	
6	▼	▼	▼	▼	▼	▼	▼	
7	1	Stimuleren productie / bekendheid streekprod.	Toename aantal producenten streekprod.	Stijging productievolume streekproducten	Benadering bedrijfsniveau		Impact 1	
16	5	Toepassen agrarisch natuurbeheer en/of in best	Aantal ha agrarisch natuurbeheer / natuur	Realisatie natuurdoelen	Ongeprijsd effect, geen methode		Impact 3	
20	7	Herstel cultuurhistorische elementen	Aantal cultuurhistorische elementen herstelt	Aantrekkelijkheid omgeving vergroot	T&R vraagzijdebenadering A		Impact 2	
21				Behoud cultuurhistorie	Ongeprijsd effect, geen methode		Impact 3	
22	8	Verduurzaming watersysteem	Aantal waterbeheermaatregelen uitgevoerd	Minder verdroging, meer waterberging, be	Ongeprijsd effect, geen methode		Impact 3	
23	9	Verkeersmaatregelen	Aantal veiligere verkeerssituaties	Vergroting verkeersveiligheid	Ongeprijsd effect, geen methode		Impact 3	
24	10	Verbeteren voorzieningenniveau platteland	Behoud en realisatie aantal plattelandsvoc	Verbetering voorzieningenniveau platteland	Ongeprijsd effect, geen methode		Impact 3	
25	11	Kunstprojecten	Aantal kunstwerken in de publieke ruimte	Grotere betrokkenheid bevolking	Ongeprijsd effect, geen methode		Impact 3	
26				Aantrekkelijkheid openbare ruimte vergroo	T&R vraagzijdebenadering A		Impact 2	
27				Versterkte identiteit streek	Ongeprijsd effect, geen methode		Impact 3	
28	12	Culturele evenementen / tentoonstellingen	Aantal evenementen en tentoonstellingen	Versterkte identiteit streek	Ongeprijsd effect, geen methode		Impact 3	
29				Aantal bezoekers evenement	T&R vraagzijdebenadering B		Impact 3	
30	13	Recreatieve infrastructuur (fietspaden, ruiterpa	Aantal km pad / Aantal km bewegwijzerde	Meer recreatiemogelijkheden: aantrekkelijk	T&R vraagzijdebenadering A		Impact 2	
31	14	Stimuleren toeristisch-recreatieve bedrijvigheid	Aantal toeristische / recreatie voorzieningen	Extra omzet a.g.v. nieuwe tak	Benadering bedrijfsniveau		Impact 1	
32				Aantal bezoekers evenement	T&R vraagzijdebenadering B		Impact 3	
33	15	Stimuleren kleinschalige zorgplaatsen	Aantal zorgplaatsen	Extra omzet a.g.v. nieuwe tak	Benadering bedrijfsniveau		Impact 1	
34	16	Stimuleren hoeveewinkels	Huisverkoop doet / hoeveewinkels uitbaat.	Extra toegevoegde waarde agrarische prod	Benadering bedrijfsniveau		Impact 1	
35	17	Streekpromotie / opmaak toeristische brochure	Promotie campagne (brochure, website, b	Vergroting naam bekendheid streek	T&R vraagzijdebenadering A		Impact 2	
36				Versterkte identiteit streek	Ongeprijsd effect, geen methode		Impact 3	
37	18	Verbeteren bedrijfsvoering T&R	Training maatregelen ter verbetering bedri	hogere koerprijs per eenheid, hogere marge	Benadering bedrijfsniveau		Impact 1	
38	19	Ontwikkelen van toeristische arrangementen	Aantal arrangementen	Extra omzet, stijging toegevoegde waarde	Benadering bedrijfsniveau		Impact 1	
39	20	Stimuleren uitbreiding logies capaciteit	Toename logies capaciteit	Meer oversnachtingen	T&R vraagzijdebenadering B		Impact 3	
40	21	Samenwerkingsverbanden / netwerkvorming in	Aantal samenwerkingsverbanden binnen d	Grotere ketenafzet	Bedrijfsgerichte benadering overig		Impact 4	
41				Productinnovatie	Bedrijfsgerichte benadering overig		Impact 4	
42				Importsubsstitutie	Bedrijfsgerichte benadering overig		Impact 4	
43	22	Educatie, bij plattelandsklassen	Aantal deelnemers schoolkampen	Belevingsrijke natuur en cultuur Merodegebie	Ongeprijsd effect, geen methode		Impact 3	
44				Omzet verblijf t.b.v. klassen	T&R vraagzijdebenadering B		Impact 3	
45	23	Stimuleren ondernemerschap KMO's	Meer startende ondernemers	Meer werkgelegenheid en economische gro	Benadering bedrijfsniveau		Impact 1	
46	24	Energieproductie o.b.v. nieuwe bronnen		Extra omzet, stijging toegevoegde waarde	Benadering bedrijfsniveau		Impact 1	
47	25	Scholing		Productiviteitsverbetering	Bedrijfsgerichte benadering overig		Impact 4	
48	26	Alle maatregelen met investeringen	Alle investeringen	Tijdelijke tewerkstelling, bestedingen en to	Tijdelijke effecten		Impact 7	
49								
55								
56								
57								
58								
59								

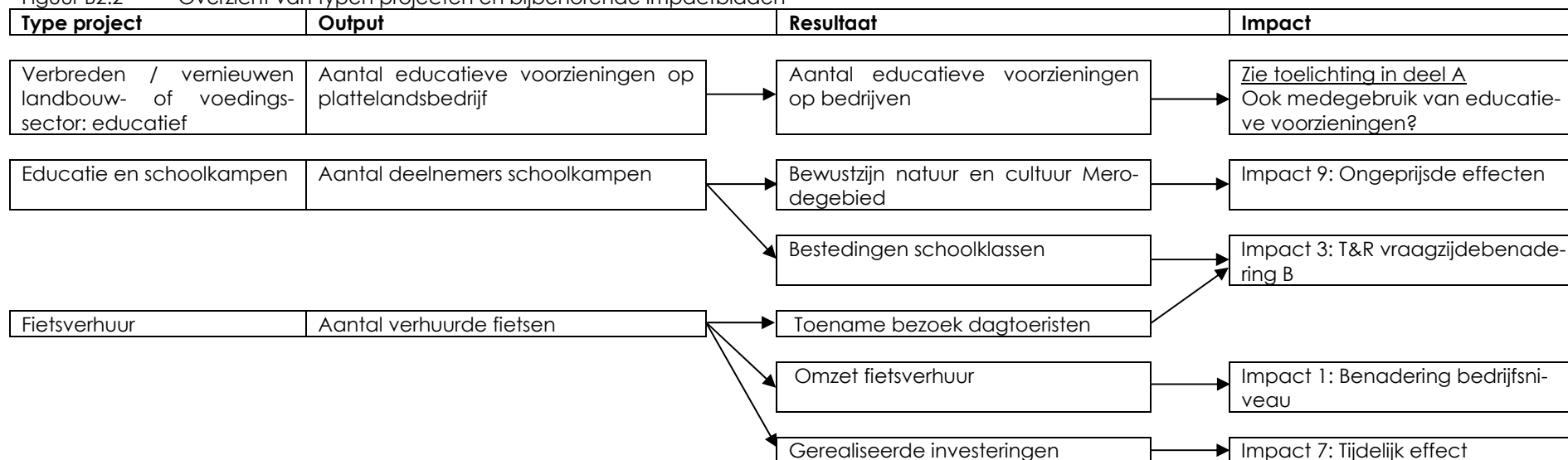
Het betreft de maatregeltypen met de nummers 14, 22 en 26.

Voor de overzichtelijkheid zijn in figuur B.2.2 de desbetreffende maatregeltypen met bijbehorende output, resultaat en impact schematisch op een rij gezet. De methoden die op de maatregelen van het natuurinrichtingsproject van toepassing zijn, komen in deze bijlage aan de orde. Achtereenvolgens betreft het:

- Impact 1: Benadering bedrijfsniveau
- Impact 3: T&R vraagzijdebenadering B
- Impact 2&3: T&R vraagzijdebenadering vervolg
- Impact 7: Tijdelijke effecten
- Impact 8: Indirecte effecten
- Impact 9: Ongeprijsde effecten
- Totale impact

De werkbladen 'Indirecte effecten' en 'Totale impact' worden niet het schema weergegeven, maar worden hier wel besproken; zij komen namelijk in ieder project aan de orde.

Figuur B2.2 Overzicht van typen projecten en bijbehorende impactbladen

Stap 2: Actualiseren kentallen

In stap 2 van dit werkblad moet ook worden aangegeven in welk jaar de maatregelen worden uitgevoerd, om de in dit instrument gebruikte kentallen voor inflatie te corrigeren. Voor de case plattelandsklassen gaan we hierbij uit van 2006. Dit is ingevuld in de groen gemarkeerde cel (zie figuur B2.3).

Figuur B2.3 Actualiseren kentallen

49			
50	Stap 2: Actualiseren kentallen		
51	Huidige jaartal	2006	
52	Verschil met jaar van publicatie	0	
53	Inflatie	1,0174	
54	Vermenigvuldigingfactor	1	
55			
56			
57			

Impact 1: Benadering bedrijfsniveau

Impact 1 is een berekening die geprijsde effecten berekent van maatregelen die gericht zijn op bedrijven. In dit werkblad ramen we de extra omzet als gevolg van het opzetten van een organisatie voor fietsverhuur.

Stap 1: Bepalen van de sector

In de case van de plattelandsklassen wordt een organisatie voor fietsverhuur opgezet. Verwacht mag worden dat door middel van deze voorziening recreanten worden aangetrokken die een fiets zullen huren om in het gebied te gaan recreëren. De fietsverhuur levert (extra) omzet op. We scharen deze omzet onder de sector detailhandel⁴⁰.

Stap 2: Raming extra omzet als gevolg van de maatregel

In deze stap wordt de extra omzet geraamd als gevolg van het opzetten van de fietsverhuurorganisatie. Hiertoe kan gebruik gemaakt worden van drie hulpstappen. Omdat het alleen gaat om het product 'fietsverhuur' (waardoor er geen rekening hoeft te worden gehouden met productdifferentiatie) maken we gebruik van hulpstap A. In deze hulpstap is achtereenvolgens een inschatting gemaakt van:

- het aantal bedrijven / nieuwe bedrijfsactiviteiten
- de gemiddelde verkoopprijs per eenheid (lees: huurprijs)
- de gemiddelde extra afzet per bedrijf (in eenheden); een lage en een hoge inschatting (lees: aantal fietsverhuringen per jaar)

Als eenheid wordt in deze case het aantal te verhuren fiets per jaar gehanteerd. In plaats van 'verkoopprijs' spreken we dan ook van 'huurprijs'.

Zoals uit de casebeschrijving blijkt, gaat het om één bedrijf. Voor de twee andere inschattingen zijn twee aannames nodig.

1. Aanname van de gemiddelde huurprijs per fiets

Voorbeeld van de prijzen van fietsverhuur Vlaanderen staan in de box hieronder. Gebaseerd op gegevens van soortgelijke projecten (zie box hieronder), gaan wij uit van een gemiddelde verhuurprijs van €8,00 per dag.

Fiets: 8 euro per dag (5 euro na 14u)
Vanaf 15 fietsen: 7,20 euro (4,50 na 14u)
Vanaf 30 fietsen: 6 euro (3,75 na 14u)
Bron: www.toerismelimborg.be

⁴⁰ Uit het navolgende zal blijken dat het in deze specifieke case niet uitmaakt in onder welke sector de fietsverhuur wordt geschaard.

2. Aanname aantal fietsverhuringen per jaar

Deze aanname baseren we op de verder uitgewerkte plannen van een vergelijkbaar fietsverhuurproject in Scherpenheuvel. Daar werd uitgegaan van 45 fietsen in totaal (30 fietsen en 15 kinderfietsen) met een geraamd aantal verhuringen van 3000 per jaar⁴¹.

Voor het fietsverhuurproject in Herselt worden ca. 100 fietsen aangeschaft. Dit moet resulteren in 6667 fietsverhuringen per jaar, wat een bezetting oplevert van 18%. Voor 5720 dagen per jaar⁴² zijn de fietsen al verhuurd ten behoeve van de plattelandsklassen. Bij deze inschatting kan gebruik gemaakt worden van een bandbreedte met een lage en een hoge extra afzet (lees: aantal verhuringen per jaar). Er wordt daarom gekozen voor een bandbreedte tussen de 6000 en 7000 verhuringen.

Deze inschattingen zijn ingevuld in de groene velden in het werkblad (zie figuur B2.4). Met behulp van kentallen worden in het werkblad de economische impact in termen van extra omzet, toegevoegde waarde en tewerkstelling berekend.

De maatregel resulteert in:

- Directe extra omzet: tussen de 48.000 en 56.000 euro.
- Directe extra toegevoegde waarde: tussen de 4.700 en 5.500 euro.
- Directe extra tewerkstelling (afgerond) 1 arbeidsplaats.

Figuur B2.4 Uitsnede werkblad 'Impact 1'

Impact 1: Benadering bedrijfsniveau												
1	Geprijde effecten die benaderd worden op bedrijfsniveau.											
2												
3												
4	Stap 1: Bepalen van sector	Toegevoegde waarde als % van de omzet	Toegevoegde waarde per arbeidseenheid									
5	Horeca	37%	20.058	bron: B								
6	Landbouw	30%	27.849	bron: C								
7	Detailhandel	10%	45.699	bron: D								
8	Hoeve- & streekproducten	20%	36.774	bron: E								
9	Energieproductie	23%	232.515	bron: F								
10	Overig		1									
11												
12	Stap 2: Raming extra omzet a.g.v. maatregel											
13	Voor deze berekening kunt u gebruik maken van 3 hulpstappen. Bij hulpstap A gaat u uit van gegevens per sector en bedrijf. Indien u onderscheid wilt maken in verschillende producten per sector kunt u gebruik maken van het hulpblad. Hier kunt u gebruik maken van een minder (B) en een meer (C) gedetailleerde methode. Let op: u dient slechts 1 van de drie hulpstappen in te vullen.											
14												
15	Hulpstap A											
16	Schatten aantal nieuwe bedrijven / bedrijfsactiviteiten											
17	Schatten verkoopprijs per eenheid											
18	Schatten extra gemiddelde afzet per bedrijf											
19												
20												
21	Berekening toegevoegde waarde en tewerkstelling											
22												
23	Sector	Aantal bedrijven	Gemiddelde verkoopprijs per eenheid	Gemiddelde extra afzet per bedrijf		Extra omzet		Extra toegevoegde waarde		Extra tewerkstelling		
24				Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog	
25	Horeca					€ -	€ -	€ -	€ -	0	0	
26	Landbouw					€ -	€ -	€ -	€ -	0	0	
27	Detailhandel	1	8,00	6000	7000	€ 48.000,00	€ 56.000,00	€ 4.680,94	€ 5.461,10	1,1	1,2	
28	Hoeve- & streekproducten					€ -	€ -	€ -	€ -	0	0	
29	Energieproductie					€ -	€ -	€ -	€ -	0	0	
30	Overig					€ -	€ -	€ -	€ -	0	0	
31	Totaal	1	8,00	6000	7000	€ 48.000,00	€ 56.000,00	€ 4.680,94	€ 5.461,10	1	1	
32												
33	Hulpstap B (zie hulpblad impact 1)											
34	Sector	Extra omzet		Extra toegevoegde waarde		Extra tewerkstelling						
35		Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog					
36	Horeca	€ -	€ -	€ -	€ -	0	0					
37	Landbouw	€ -	€ -	€ -	€ -	0	0					
38	Detailhandel	€ -	€ -	€ -	€ -	0	0					
39	Hoeve- & streekproducten	€ -	€ -	€ -	€ -	0	0					
40	Energieproductie	€ -	€ -	€ -	€ -	0	0					
41	Overig	€ -	€ -	€ -	€ -	0	0					
42	Totaal	€ -	€ -	€ -	€ -	0	0					

⁴¹ Noot: het zou goed zijn om na te gaan of de werkelijke verhuurcijfers vergelijkbaar zijn met deze raming, aangezien dit project al 2 jaar loopt.

⁴² Berekening: 40 kinderen en 4 begeleiders per klas, keer 26 weken, keer 5 dagen = 5720.

Sociaal tewerkstellingsproject

Omdat dit een sociaal tewerkstellingproject is, geeft bovenstaande berekening geen goed beeld van de tewerkstelling die in werkelijkheid met dit project samenhangt. Uit de berekening blijkt dat het project zodanig kleinschalig van opzet is dat er slechts één fulltime baan wordt gecreëerd. Uit het vergelijkbare fietsverhuurproject in Scherpenheuvel werden volgens de begroting 5 arbeiders ingeschakeld (langdurig werklozen), 1 coördinator van ¼ voltijds equivalent (loonkosten €10.500 per jaar) en 1 voltijds begeleider (loonkosten 38.000 per jaar).

Impact 3: T&R vraagzijdebenadering B

In dit werkblad wordt het effect berekend van maatregelen die rechtstreeks gericht zijn op het vergroten van het aantal toeristen, recreanten of dagtoeristen. Het zijn geprijsde effecten die direct invloed hebben op de toeristische bestedingen.

Zoals zal blijken uit het onderstaande wijken bepaalde elementen van deze case af van de in het instrument gehanteerde opzet. Zo gebruiken we voor de besteding van schoolklassen niet de kentallen uit het instrument, omdat de bestedingen van een schoolklas natuurlijk sterk afwijken van de bestedingen van dagtoeristen. Om deze reden is dit werkblad niet ingevuld. Hieronder worden de bestedingen geraamd waarbij waar mogelijk de stappen uit het werkblad zijn gevolgd.

Stap 1: Bepalen effecten

In deze stap wordt bepaald of de maatregel effect heeft op het aantal slaapplekken (verblijfstoeristen, overnachtingen), attracties en/of evenementen (dagtoeristen).

In het plattelandsklassenproject bestaat de economische impact van de vraagzijdebenadering (B) uit drie onderdelen:

1. **Verblijf schoolklassen**, ten behoeve van de kosten voor accommodatie (volpension), het educatieve programma, vergoedingen voor de gidsen en huur van de fietsen. Daarnaast gaan we er vanuit dat de scholieren ook zakgeld meekrijgen dat zij vrij mogen besteden.
2. **Retourbezoek** van kinderen die op een later tijdstip met hun ouders naar het gebied terugkomen.
3. **Toename van groepen dagtoeristen** als gevolg van de mogelijkheid om grote aantallen fietsen te huren.

Het effect op de toename van de groepen dagtoeristen (3) zal beperkt zijn, omdat de verhuur van fietsen nauwelijks een trekker op zichzelf vormt. Het vormt een aanvullende dienst, waarmee het effect van de grotere trekkracht die bijvoorbeeld uitgaat van de investeringen in Averbode ten volle kan worden benut. Dit type ondersteunende diensten is nodig om te kunnen profiteren van de vergroting van de aantrekkelijkheid van het primaire product. We laten het autonome effect van de toename van groepen dagtoeristen puur en alleen als gevolg van de mogelijkheid om fietsen te huren daarom hier buiten beschouwing.

De impact van de schoolklassen en de bestedingseffecten van het retourbezoek worden in de volgende stappen berekend. Gezien het specifieke karakter van de case moeten hier de stappen van het instrument worden losgelaten. Wel wordt gebruik gemaakt van de opsplitsing in verblijfs- en dagrecreatie en worden dezelfde kentallen als in het instrument gehanteerd.

Impact van het verblijf van de schoolklassen

In deze stap wordt het bestedingseffect geraamd van de schoolklassen. Het betreft hier een vorm van verblijfsrecreatie. Om het bestedingseffect te kunnen ramen, zijn op basis van spe-

cifieke informatie van Plattelandsklassen vzw en SPORTA Tongerlo een aantal aannames gedaan:

- Ongeveer 40 kinderen per klas / reis⁴³, plus 4 begeleiders;
- Het seizoen van de plattelandsklassen is maart tot en met juni (18 weken) en september en oktober (8 weken). Dit zijn in totaal 26 weken;
- Capaciteit Sporta-centrum. De capaciteit van Sporta-centrum Tongerlo lijkt niet beperkend voor het aantal plattelandsklassen dat kan worden ontvangen. De totale capaciteit van het centrum is 320 bedden, waarvan er 292 geschikt zijn voor het ontvangen van klassen;
- Wij gaan uit van een gemiddelde bezetting van 1 plattelandsklas per week. Dat betekent dat er in totaal 26 klassen ontvangen worden in de maanden maart, april, mei, juni, september en oktober.

Dit betekent dat het aantal bezoekende kinderen per jaar (26 klassen x 40 kinderen) 1.040 kinderen is. Daarnaast wordt iedere klas begeleidt door 4 begeleiders, wat neerkomt op 104 begeleiders per jaar.

Voor de bestedingen van de schoolkinderen en hun begeleiders afwijken van de bestedingen van gewone toeristen zijn aanvullende aannames gedaan:

- Aanname: bedrag dat per kind per plattelandsklas wordt gevraagd. Afgaande op de bedragen die worden vermeld op de website www.plattelandsklassen.be, gaan wij uit van €145,- per kind per week.
- Aanname: bedrag dat per kind wordt meegegeven als zakgeld. Wij gaan uit van een bedrag van €10,- per kind.
- Begeleiders zijn gratis, maar zullen waarschijnlijk wel geld uitgeven.
Aanname: we gaan uit van 4 begeleiders per groep, die elk €50 uitgeven.

Op basis van bovenstaande aannames, bedraagt het bestedingseffect € 166.400.

Tabel B2.1 Bestedingseffect deelnemers plattelandsklassen

Groep	Aantal (per jaar)	Bestedingen per persoon	Bestedingen
Kinderen schoolklas	1.040	€ 155	€ 161.200
Begeleiders school- klas	104	€ 50	€ 5.200
Totaal			€ 166.400

Impact van het retourbezoek

Hieronder worden de bestedingseffecten berekend van het retourbezoek: het percentage van het aantal kinderen dat met de ouders terugkeert naar het gebied.

Voor deze berekeningen zijn de volgende aannames gemaakt:

- Het percentage dat terugkomt. Een bevraging die enkele jaren geleden heeft plaatsgevonden in andere centra wees uit dat ongeveer een kwart van de kinderen die in een regio op een plattelandsklas kwam, er binnen een termijn van 2 jaar terugkomt op vakantie, vaak samen met het gezin⁴⁴. Wij gaan daarom uit van 25% retourbezoek.
- Aangenomen wordt dat 30% van deze terugkerende groep dit doet in de vorm van verblijfsrecreatie en 70% in de vorm van dagrecreatie.
- De gemiddelde gezinsgrootte bedraagt vier personen.

⁴³ Om efficiency-redenen proberen de scholen de groepen zo groot mogelijk te maken – soms ook door een gecombineerde reis voor twee klassen te organiseren. De capaciteit van een bus is 50 personen.

⁴⁴ Bron: telefonische informatie via medewerkers van Plattelandsklassen vzw.

In de vorige stap is berekend dat per jaar 1.040 kinderen het gebied bezoeken. 25% hiervan komt terug met het gezin, waarmee in totaal dus 260 gezinnen terugkeren naar de regio. 30% hiervan doet dit in de vorm van verblijfstoerisme, wat neerkomt op 78 gezinnen en dus 312 personen. 70% doet dit in de vorm van dagrecreatie, wat neerkomt op 182 gezinnen en daarmee 728 personen.

Om de bestedingseffecten te berekenen worden de volgende twee aannames gemaakt:

- Voor het verblijfstoerisme gaan we uit van een gemiddeld verblijf in het gebied van 3,17 dagen (dit is het aantal dagen dat toeristen gemiddeld in het gebied verblijven, zie onderstaande tabel en tevens tabel 3.3 (hoofdstuk 3)).
- Voor verblijfs- en dagrecreatie hanteren we overeenkomstig het instrument de kentallen van respectievelijk 34,82 en 22,30 euro (gecorrigeerd voor inflatie).

Tabel B2.2 Aantal aankomsten, overnachtingen en overnachtingen per persoon in 2001 in de gemeenten die deel uitmaken van het Merodegebied⁴⁵.

Gemeente	Aankomsten totaal	Overnachtingen	Overnachtingen per persoon
Totaal Lifescape gebied	71.772	227.743	3,17

Met deze aannames kunnen de bestedingen van de verblijfstoeristen en de dagtoeristen worden berekend (zie onderstaande tabel).

Tabel B2.3 Bestedingseffect als gevolg van retourbezoek

Groep	Aantal toeristen (per jaar)	Bestedingen per persoon per dag	Aantal dagen dat toerist verblijft	Bestedingen
Retourbezoek verblijfstoerisme	312	€ 34,82	3,17	€ 34.438,37
Retourbezoek dagrecreatie	728	€ 22,30	1,00	€ 16.234,40

Impact 2&3: T&R vraagzijdebenadering vervolg

Dit werkblad is het vervolg op de werkbladen 'impact 2' en 'impact 3'. Hier worden automatisch aan de hand van de berekende toeristische bestedingen de extra toegevoegde waarde en de extra tewerkstelling berekend.

Omdat impact 3 niet is ingevuld in het instrument, worden de berekeningen van de impact hieronder te worden gemaakt. Hierbij worden de kentallen uit het instrument gehanteerd.

Stap 1: Extra omzet in de toeristisch-recreatieve sector

In deze stap wordt de extra omzet in de toeristisch-recreatieve sector berekend door de in impact 2 en impact 3 berekende extra bestedingen bij elkaar op te tellen (zie onderstaande tabel). De bestedingen van de schoolklassen en het retourbezoek bij elkaar opgeteld, bedragen afgerond € 217.000.

Tabel B2.4 Totale bestedingseffect

Groep	Aantal (per jaar)	Bestedingen per persoon	Bestedingen
Kinderen schoolklas	1.040	€ 155,00	€ 161.200
Begeleiders schoolklas	104	€ 50,00	€ 5.200
Retourbezoek verblijfstoerisme	312	€ 110,38	€ 34.438
Retourbezoek dagrecreatie	728	€ 22,30	€ 16.234
Totaal			€ 217.028

⁴⁵ Bron: FOD Economie - Algemene Directie Statistiek. http://ecodata.mineco.fgov.be/Nl/begin_nl.htm

Stap 2: Extra toegevoegde waarde en tewerkstelling

In stap 2 wordt op basis van kentallen de extra toegevoegde waarde en extra tewerkstelling berekend. Als kental voor de omzet per arbeidsplaats wordt € 55.000 gehanteerd. Voor de toegevoegde waarde als percentage van de omzet wordt 37,1% gehanteerd (zie §3.5).

Dit betekent:

Extra toegevoegde waarde (afgerond): € 217.027,77 x 37,1% = € 80.500.

Extra directe tewerkstelling (afgerond): € 217.027,77 euro / € 55.000 = 3,9 arbeidsplaatsen.

Impact 7: Tijdelijke effecten

In dit werkblad worden de tijdelijke effecten berekend die optreden bij de investeringen die worden gedaan in het kader van het plattelandsklassenproject.

Met het plattelandsklassenproject in combinatie met fietsverhuur zijn met name investeringen gemoeid met de aankoop van nieuwe fietsen. Omdat deze fietsen hoogstwaarschijnlijk niet in de eigen regio worden gemaakt of ingekocht, is de economische impact van de tijdelijke effecten in termen van extra toegevoegde waarde en tewerkstelling voor de regio te verwaarlozen. Ook als de fietsen wél worden ingekocht bij de plaatselijke fietswinkel, dan is de economische impact van de tijdelijke effecten niet te bestempelen als substantieel op regionaal schaalniveau. Om deze reden worden deze tijdelijke effecten als gevolg van deze investering niet meegenomen in deze case.

Impact 8: Indirecte effecten

In dit werkblad worden de indirecte effecten berekend. Deze indirecte effecten zijn een gevolg van de directe effecten. Omdat de benodigde gegevens voor de directe effecten van het natuurinrichtingsproject reeds zijn ingevuld in de voorgaande werkbladen, hoeft er in dit werkblad niets meer te worden ingevuld.

De berekening van de indirecte effecten wordt per impact uitgevoerd in termen van extra omzet, toegevoegde waarde en tewerkstelling. Dit gebeurt in het werkblad met behulp van een productie-, inkomens- en werkgelegenheidsmultiplicator. De berekening resulteert in een indirect effect als gevolg van de fietsverhuur (impact 1) van (zie figuur B2.5):

- Indirecte omzet voortvloeiende uit de fietsverhuur: tussen de 28.800 en 33.600 euro.
- Indirecte toegevoegde waarde: tussen de 5.100 en de 6.000 euro.

Omdat de impact van de toeristische bestedingen (impact 3) niet is berekend met behulp van het instrument maar in deze beschrijving, worden de indirecte effecten van impact 3 hieronder berekend en weergegeven. Hierbij is gebruik gemaakt van de in het instrument gehanteerde multiplicatoren voor de toeristisch-recreatieve sector.

- Indirecte omzet voortvloeiende uit de toeristisch-recreatieve bestedingen:
217.028 euro x 0,36 = €78.130,
- Indirecte toegevoegde waarde: 80.517 euro x 0,19 = (afgerond) €15.300.
- Indirecte tewerkstelling: 3,9 x 0,13 = 0,5 arbeidsplaatsen

Figuur B2.5 Indirecte effecten

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	
1	Impact 8: Indirecte effecten																		
2	In dit werkblad ramen we de indirecten effecten van het project																		
3																			
4	<i>Indirecte effecten impact 1+4</i>																		
5	Extra omzet impact 1+4		Productie- multiplicatoren (bron: X)	Indirecte extra omzet impact 1+4		Extra toegevoegde waarde impact 1+4		Inkomens- multiplicator (bron: X)	Indirecte toegevoegde waarde impact 1+4		Extra tewerkstelling impact 1+4		Werkgelegen- heids Multiplicatoren (bron: X)	Indirecte extra tewerkstelling impact 1+4					
6	Laag	Hoog		Laag	Hoog	Laag	Hoog		Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog	
7	Horeca	- -	0,69	- -	- -	- -	- -	0,19	- -	- -	0	0	0,13	0	0	0	0	0	
8	Landbouw	- -	0,22	- -	- -	- -	- -	0,5	- -	- -	0	0	0,5	0	0	0	0	0	
9	Detailhandel	48.000,00 56.000,00	0,6	28.800,00 33.600,00	4.680,94 5.461,10	4.680,94 5.461,10	4.680,94 5.461,10	1,1	5.149,04 6.007,21	5.149,04 6.007,21	1,050341	1,225338	1,12	1,17638	1,372446	1,17638	1,372446		
10	Hoefe- en streekproducten	- -	0,41	- -	- -	- -	- -	0,8	- -	- -	0	0	0,81	0	0	0	0	0	
11	Energieproductie	- -	0,38	- -	- -	- -	- -	0,31	- -	- -	0	0	0,93	0	0	0	0	0	
12	Overig	- -	0,5	- -	- -	- -	- -	0,6	- -	- -	0	0	0,7	0	0	0	0	0	
13																			
14	<i>Indirecte effecten impact 2 en 3</i>																		
15	Totale extra omzet impact 2+3		Productie- multiplicatoren (bron: X)	Indirecte extra omzet impact 2+3		Extra toegevoegde waarde impact 2+3		Inkomens- multiplicator (bron: X)	Indirecte extra toegevoegde waarde impact 2+3		Extra tewerkstelling impact 2+3		Werkgelegen- heids Multiplicatoren (bron: X)	Indirecte extra tewerkstelling impact 2+3					
16	Laag	Hoog		Laag	Hoog	Laag	Hoog		Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog	
17	Toeristisch-recreatieve sector	- -	0,36	- -	- -	- -	- -	0,19	- -	- -	0	0	0,13	0	0	0	0	0	
18																			
19	<i>Indirecte effecten impact 7</i>																		
20	Extra omzet impact 7		Productie- multiplicatoren (bron: X)	Indirecte extra omzet impact 7		Totale toegevoegde waarde impact 7		Inkomens- multiplicator (bron: X)	Indirecte toegevoegde waarde impact 7		Tijdelijke tewerkstelling impact 7		Werkgelegen- heids Multiplicatoren (bron: X)	Indirecte extra tewerkstelling impact 7					
21	Bouwnijverheid	- -	0,84	- -	- -	- -	- -	1,28	- -	- -	0	0	1,28	0	0	0	0	0	
22	Overige zakelijke dienstverlening	- -	0,6	- -	- -	- -	- -	1	- -	- -	0	0	1,5	0	0	0	0	0	
23	Overig	- -	0,4	- -	- -	- -	- -	0,2	- -	- -	0	0	0,2	0	0	0	0	0	
24																			
25																			
26				Indirecte extra omzet					Indirecte extra toegevoegde waarde					Indirecte extra tewerkstelling					
27				Laag	Hoog				Laag	Hoog				Laag	Hoog			Laag	Hoog
28	Totale indirecte effecten			28.800,00	33.600,00				5.149,04	6.007,21				1,2	1,4			1,2	1,4
29																			
30																			
31																			
32																			
33																			
34																			
35																			
36																			

Impact 9: Ongeprijsde effecten

In het werkblad 'Ongeprijsde effecten' is een overzicht opgenomen van de mogelijke ongeprijsde effecten van het plattelandsklassenproject.

Het betreft het volgende effect:

- Bewustzijn natuur en cultuur Merode-gebied

Figuur B2.6 Ongeprijsde effecten

	A	B	C	D	E	F	G	H	I
1	Impact 9: Ongeprijsde effecten								
2	Ongeprijsde effecten die moeilijk gemonitiseerd kunnen worden door middel van één van de besproken methodes. Niet kwantificeerbare neveneffecten.								
3									
4	Bewustzijn natuur en cultuur Merodegebied								
5									
6									
7									

Totale impact

In werkblad 'totale impact' is een overzicht opgenomen van de uitkomsten van de verschillende werkbladen. Bij het overzicht van de totale impact wordt onderscheid gemaakt in directe, indirecte en tijdelijke effecten. Bovenaan het werkblad is een totaaloverzicht weergegeven. Daaronder is nog een overzicht weergegeven van de directe effecten, uitgesplitst per sector (zie figuur B2.7).

Omdat in het instrument alleen gebruik is gemaakt van het werkblad 'impact 1', geeft dit totaaloverzicht de totale impact weer van de fietsverhuur. Ten aanzien van de tewerkstelling wordt opgemerkt dat het hier een sociaal tewerkstellingsproject betreft. De geraamde tewerkstelling zoals u die kunt zien in figuur B2.7 geeft dus geen goed beeld van de tewerkstelling die in werkelijkheid met dit project samenhangt. De werkelijke tewerkstelling die gerelateerd is aan de fietsverhuur als sociaal tewerkstellingsproject zal waarschijnlijk hoger zijn (bij een vergelijkbaar fietsverhuurproject in Scherpenheuvel worden 5 arbeiders ingeschakeld (langdurig werklozen), 1 coördinator van ¼ voltijds equivalent en 1 voltijds begeleider, wat in totaal neerkomt op 6,25 jobs).

De totale impact voortvloeiende uit het fietsverhuurproject bedraagt:

- Extra bestedingen/omzet (direct plus indirect): tussen de 76.800 en 89.600 euro.
- Extra toegevoegde waarde (direct plus indirect): tussen de 9.800 en 11.500 euro.

Figuur B2.7 Totale impact

	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	K
1	Totale impact										
2	In dit werkblad wordt de totale impact weergegeven. Deze bestaat uit de directe effecten, de indirecte effecten										
3	en de tijdelijke effecten. Onder het totaaloverzicht worden de directe effecten voor de volledigheid uitgesplitst per										
4	Totale economische impact:										
5				Extra omzet / bestedingen		Extra toegevoegde waarde		Extra tewerkstelling		Netto opbrengsten	
6				Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog		
7			Directe effecten	€ 48.000,00	€ 56.000,00	€ 4.680,94	€ 5.461,10	1,1	1,2	€ -	
8			Indirecte effecten	€ 28.800,00	€ 33.600,00	€ 5.149,04	€ 6.007,21	1,2	1,4		
9			Totaal direct + indirect	€ 76.800,00	€ 89.600,00	€ 9.829,98	€ 11.468,31	2,2	2,6	€ -	
10											
11			Tijdelijke effecten	€ -	€ -	€ -	€ -			0	
12											
13											
14	Nadere uitsplitsing directe effecten										
15		Sector		Extra omzet / bestedingen		Extra toegevoegde waarde		Extra tewerkstelling		Netto opbrengsten	
16				Laag	Hoog	Laag	Hoog	Laag	Hoog		
17	Impact 1+4	Horeca		€ -	€ -	€ -	€ -	0	0		
18		Landbouw		€ -	€ -	€ -	€ -	0	0		
19		Detailhandel		€ 48.000,00	€ 56.000,00	€ 4.680,94	€ 5.461,10	1	1		
20		Hoeve- & streekproducten		€ -	€ -	€ -	€ -	0	0		
21		Energieproductie		€ -	€ -	€ -	€ -	0	0		
22		Overig		€ -	€ -	€ -	€ -	0	0		
23											
24	Impact 2+3	Toeristisch-recreatieve sector		€ -	€ -	€ -	€ -	0	0		
25											
26	Impact 5	Landbouw 1+2								€ -	
27		Bosbouw 1+2								€ -	
28		Natuur								€ -	
29		Overig								€ -	
30											
31	Impact 6	Natuurbeheer								€ -	
32											

Zoals gezegd is de economische impact van de toeristische bestedingen als gevolg van de plattelandsklassen en het retourbezoek (impact 3) niet in figuur B2.7 opgenomen. De berekeningen hiervoor zijn uitgewerkt in deze bijlage. Samenvattend zijn de resultaten hiervan:

Directe effecten:

- Directe extra omzet van €217.000.
- Directe toegevoegde waarde van €80.500.
- Directe tewerkstelling van 3,9 arbeidsplaatsen.

Indirecte effecten:

- Indirecte extra omzet van €78.130.
- Indirecte toegevoegde waarde van €15.300.
- Indirecte tewerkstelling van 0,5 arbeidsplaatsen.

A. Doel

In het kader van het ontwikkelen van een instrument om de economische effecten te bepalen van het plattelandsproject "de Bossen van Merode", is een prognose gewenst van het niveau van de tewerkstelling in het Merode gebied tot 2011. Tot de 'totale tewerkstelling' worden in dit geval gerekend: de loontrekkers en de zelfstandigen.

Zoals afgesproken worden tot het studiegebied de volgende negen gemeenten gerekend: Tessenderlo (provincie Limburg), Aarschot, Diest, Scherpenheuvel-Zichem (provincie Vlaams-Brabant) en Geel, Herselt, Hulshout, Laakdal en Westerlo (provincie Antwerpen).

B. Methodiek

Voordat een prognose gemaakt kan worden over de toekomstige ontwikkeling van de tewerkstelling in het studiegebied, is er allereerst een beeld nodig van de huidige samenstelling (en historische ontwikkeling) van de tewerkstelling in het studiegebied naar economische activiteit.

Onder 'tewerkstelling' wordt in dit verband verstaan: het aantal loontrekkers plus het aantal zelfstandigen. Er zijn een aantal Vlaamse online databases waar veel informatie beschikbaar is omtrent het niveau van tewerkstelling. Helaas hebben de meeste gegevens die via databases op internet beschikbaar zijn alleen betrekking op arrondissement- of provincieniveau. Aangezien het Merode-studiegebied in drie verschillende provincies en arrondissementen gelegen is, dient het cijfermateriaal echter op een zo laag mogelijk schaalniveau (lees: gemeentelijk niveau) geanalyseerd te worden. Het gebruik gegevens op een hoger schaalniveau dan dat van een gemeente, hoe consistent ze ook zijn, zou afbreuk doen aan de lokale situatie en ontwikkeling. Daarom is bewust gezocht naar gegevens op gemeentelijk niveau. De gegevens omtrent de hoogte van het aantal zelfstandigen en loontrekkers tussen 1995 en 2004 zijn op twee manieren verkregen:

1. De gegevens met betrekking tot de **aantallen zelfstandigen** per gemeente en per sector zijn verkregen via de Studiedienst van de Vlaamse Regering⁴⁶.
2. De verschillende Provinciale Ontwikkelingsmaatschappijen hebben gegevens aangeleverd met betrekking tot het **aantal loontrekkers** per gemeente per sector.

Bij het verzamelen van de tewerkstellingsdata is uitgegaan van de sectorale indeling die het Federaal Plan Bureau heeft gebruikt bij het opstellen van haar Economische Vooruitzichten 2006-2011⁴⁷. Bij deze indeling (zie tabel 2) wordt de tewerkstelling in de Belgische economie opgesplitst in 10 bedrijfstakken (a t/m j).

Als referentieperiode zijn de jaartallen 1995 en 2004 gekozen. Op deze manier kan over een langere periode de ontwikkeling van de tewerkstelling worden geanalyseerd. Er waren bij de verschillende POM's geen recentere gegevens beschikbaar dan 2004, vandaar dat dit jaartal als einde van de referentieperiode is gekozen, en niet (wat wenselijker was geweest) 2005 of 2006. Door het jaartal 2004 als 'eindjaar' te kiezen wordt ook consistentie aangehouden met betrekking tot de jaartallen waarover statistieken gegeven worden in het rapport van het FPB, namelijk de jaartallen 1995, 2004 en 2011.

Er zijn enkele problemen opgedoken bij het verzamelen van de data:

⁴⁶ Database lokale statistieken: http://aps.vlaanderen.be/lokaal/lokale_statistieken.htm (oktober 2006)

⁴⁷ FPB, 2006, Economische Vooruitzichten 2006-2011

- Zo waren de statistische gegevens van de POM's niet allemaal gelijk qua tijdsperiodes waar de gegevens over beschikbaar waren. Zo kon POM Vlaams-Brabant slechts gedeeltelijk gegevens aanleveren tot 2002, terwijl de andere POM's gegevens tot 2004 beschikbaar hadden.
- Daarnaast hebben de bronnen gegevens aangeleverd waarbij er vaak sprake was van een verschillende klassenindeling qua economische sectoren en/of bedrijfsklassen. Zo hadden sommige bronnen (gedetailleerde) cijfers beschikbaar omtrent het aantal loontrekkers naar NACE klassen, terwijl gegevens omtrent het aantal zelfstandigen in 'slechts' 6 klassen waren ingedeeld.

In enkele gevallen zijn gegevens daarom heringedeeld of bewerkt, om de vergelijkbaarheid van de gegevens over de verschillende gemeenten te behouden.

Na het verzamelen en herindelen/bewerken van de gegevens zijn er drie stappen genomen om te komen tot een prognose van de tewerkstelling in het studiegebied tot 2011. De drie stappen, die hieronder worden opgesomd, dienen als leeswijzer voor de overige paragrafen van dit stuk:

1. Er is een totaal overzicht opgesteld van de tewerkstelling per gemeente voor 1995 en 2004.
2. Op basis hiervan is een analyse gemaakt van de historische ontwikkeling van de tewerkstelling in het studiegebied, vergeleken met de nationale groeicijfers over diezelfde periode (Shift and Share-analyse). Op deze manier zijn de verschillen in beeld gebracht tussen de (ontwikkeling van de) sectorale samenstelling van de gemeenten in het studiegebied, ten opzichte van de totale Belgische economie.
3. Op basis van de kennis over de relatieve en absolute historische ontwikkeling van de tewerkstelling in de Merode-gemeenten is er vervolgens een prognose opgesteld voor 2011. Hierbij is mede gebruik gemaakt van prognoses van het Federaal Plan Bureau⁴⁸.

Het FPB heeft op nationale schaal prognoses gemaakt voor de totale tewerkstelling in België per sector tot 2011. Het FPB heeft helaas geen onderscheid gemaakt tussen prognoses voor de gewesten Vlaanderen en/of Wallonië. Om consistentie te behouden is er daarvoor gekozen om in de rest van dit stuk de ontwikkeling van het studiegebied te vergelijken met de nationale (Belgische) ontwikkeling van de tewerkstelling. Aangezien de economische ontwikkeling van de verschillende gewesten binnen België van elkaar verschillen zouden de prognoses hier idealiter ook rekening mee moeten houden. Helaas is dat wegens de hiervoor omschreven omstandigheden niet mogelijk geweest.

Om toch enige nuance aan te brengen in het verhaal geeft tabel 1 aan hoe in 2004 de verdeling was van de tewerkstelling over de verschillende gewesten. Ongeveer 5,6 op de 10 loontrekkers en 6,1 op de 10 zelfstandigen is gevestigd in Vlaanderen, het gewest waar ook de Merode gemeenten toe behoren. De verdeling in tabel 1 is niet veel veranderd sinds 1995. Onderstaande tabel dient voornamelijk als referentiekader voor de lezer om de ontwikkelingen en analyses in deze notitie in perspectief te kunnen plaatsen, aangezien zoals aangegeven noodzakelijkerwijs is gekozen voor een vergelijking met België als geheel.

Tabel B3.1 Verdeling loontrekkers en zelfstandigen over Belgische gewesten in 2004

	Brussel	Vlaams Gewest	Waals Gewest	België Totaal
Loontrekkers	17,3%	56,6%	26,1%	3.489.200
Zelfstandigen	8,8%	61,3%	29,9%	675.369
Totale tewerkstelling (absoluut)	663.945	2.387.126	1.109.717	4.164.569

Bron: National Bank of Belgium, 2006⁴⁹

⁴⁸ FPB, 2006, Economische Vooruitzichten 2006-2011

⁴⁹ BelgoStat databank ec. statistieken: <http://www.nbb.be/belgostat/startSDW.do> (oktober 2006)

C. Samenstelling en ontwikkeling tewerkstelling 1995-2004

Samenstelling totale tewerkstelling in 1995 en 2004 per gemeente

Zoals gezegd is er eerst een beeld nodig van de samenstelling van de tewerkstelling in de verschillende gemeenten in het studiegebied. In de tabellen 2 en 3 staat de stand van zaken weergegeven voor de verschillende gemeenten wat betreft de hoogte van de tewerkstelling in de verschillende economische sectoren.

De gegevens die in de tabel staan weergegeven betreft de totale tewerkstelling, dus het aantal loontrekkers en zelfstandigen bij elkaar opgeteld. In totaal waren er in 2004 ongeveer 75.000 mensen werkzaam in het studiegebied, tegenover 61.500 in 1995.

Relatief gezien draagt de gemeente Geel het meeste bij aan de totale tewerkstelling van het gebied: bijna 1 op de 4 banen is gelegen in deze gemeente. Gemeenten Westerlo, Diest, Aarschot en Tessenderlo dragen allen individueel ongeveer 14%-15% bij, terwijl de overige 3 gemeenten substantieel kleiner zijn. De bedrijfstakken 'verwerkende nijverheid' en 'handel en horeca' dragen het meeste bij aan de regionale economie wat arbeidsplaatsen betreft.

Ontwikkeling totale tewerkstelling 1995-2004

Na de samenstelling van de tewerkstelling per gemeente beschreven te hebben dient ook de totale ontwikkeling tussen 1995 en 2004 in beeld te worden gebracht. In tabel 4 staan zijn daarom de totale tewerkstellings statistieken weergegeven, als alle negen gemeenten in het studiegebied worden opgeteld.

Sinds 1995 is de totale tewerkstelling in het studiegebied met bijna 13.500 banen (+22%) gestegen. Sectoren met bovengemiddelde groei waren 'vervoer en communicatie', 'overige marktdiensten' en 'gezondheid en maatschappelijke dienstverlening'. Laatstgenoemde heeft de hoogste absolute groei laten zien: in deze sector zijn er meer dan 3.500 banen bijgekomen sinds 1995. Daarnaast heeft er tevens een substantiële absolute groei van ongeveer 2.500 banen plaatsgevonden in zowel de sector 'vervoer en communicatie' als ook in de sectoren 'overige marktdiensten' en 'handel en horeca'.

Ontwikkeling aantal loontrekkers en zelfstandigen 1995-2004

Tabel 5 geeft de ontwikkeling van het totaal aan zelfstandigen en loontrekkers voor het Merode studiegebied weer. Waar het aantal zelfstandigen sinds 1995 met 2.500 is gestegen, is het aantal loontrekkers gegroeid met bijna 11.000. Meest uit het oog springende zaken in de tabel zijn het relatief hoog aantal zelfstandigen in de bedrijfstakken landbouw en de handel/horeca en de 'afwezigheid' van zelfstandigen in de bedrijfstak overheid/onderwijs.

Indirect kon uit tabel 1 opgemaakt worden dat, op de totale tewerkstelling in Vlaanderen, ongeveer 17,5% zelfstandigen werkzaam zijn. Voor het Merode studiegebied is dat, zo kan uit de tabellen 4 en 5 opgemaakt worden, bijna 18,9%. Relatief gezien zijn er dus meer zelfstandigen actief in het studiegebied dan in Vlaanderen. Overigens wordt er in de Shift and Share analyse, die in de paragraaf hierna wordt uitgevoerd, verder alleen maar gerekend met de totale tewerkstellingscijfers voor het gehele studiegebied.

Tabel B3.2 Totale tewerkstelling (loontrekkers + zelfstandigen) over de gemeenten in het studiegebied, 1995

1995	Provincie/ gemeente	Limburg	Vlaams-Brabant			Antwerpen					
	Bedrijfstak	Tessenderlo	Aarschot	Diest	Scherpenheuvel- Zichem	Geel	Herselt	Hulshout	Laakdal	Westerlo	MEDRODE TOTAAL
a	Landbouw	75	299	152	109	379	216	93	159	236	1.718
b	Energie	0	0	11	0	0	0	0	0	0	11
c	Verwerkende nijverheid	3.480	2.037	1.258	759	4.221	144	889	119	3.800	16.707
d	Bouw	415	643	566	396	1.337	721	147	352	604	5.181
e	Vervoer en communicatie	355	508	309	214	476	85	93	115	345	2.499
f	Handel en horeca	1.164	2.272	2.488	1.207	2.719	650	420	656	1.474	13.050
g	Krediet en verzekeringen	137	206	161	114	216	76	48	68	141	1.167
h	Gezondheid en maatsch. dienstverlening	386	1.508	1.548	433	1.966	289	117	189	533	6.969
i	Overige marktdiensten + huispersoneel	773	612	677	248	1.690	144	77	131	412	4.764
j	Overheid en onderwijs	760	1.700	2.328	359	2.690	242	128	274	951	9.432
	Totaal	7.545	9.785	9.497	3.839	15.694	2.566	2.012	2.064	8.496	61.498

Tabel B3.3 Totale tewerkstelling (loontrekkers + zelfstandigen) over de gemeenten in het studiegebied, 2004

2004	Provincie/ gemeente	Limburg	Vlaams-Brabant			Antwerpen					
	Bedrijfstak	Tessenderlo	Aarschot	Diest	Scherpenheuvel- Zichem	Geel	Herselt	Hulshout	Laakdal	Westerlo	MEDRODE TOTAAL
a	Landbouw	93	252	167	119	392	194	99	296	392	2.004
b	Energie	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
c	Verwerkende nijverheid	3.917	1.772	1.411	595	4.210	240	1.186	158	4.368	17.857
d	Bouw	335	767	424	389	1.889	515	197	381	763	5.662
e	Vervoer en communicatie	304	720	476	275	649	91	139	1.805	415	4.875
f	Handel en horeca	1.344	2.720	2.641	1.292	3.695	789	563	773	2.015	15.834
g	Krediet en verzekeringen	128	194	165	103	238	76	50	61	130	1.144
h	Gezondheid en maatsch. dienstverlening	850	1.657	1.987	642	3.453	379	198	526	864	10.556
i	Overige marktdiensten + huispersoneel	1.109	914	1.498	258	2.447	174	98	215	538	7.252
j	Overheid en onderwijs	694	1.957	2.325	506	3.093	329	158	307	954	10.323
	Totaal	8.746	10.917	10.999	4.157	20.024	2.775	2.687	4.249	10.427	74.982

Bron tabel 2 en 3: POM Antwerpen (2006), POM Vlaams-Brabant (2006), POM Limburg (2006), Studiedienst Vlaamse regering (Database lokale statistieken: http://aps.vlaanderen.be/lokaal/lokale_statistieken.htm (oktober 2006)) (2006). Bewerking Bureau Buiten

Tabel B3.4 Absolute en relatieve samenstelling en ontwikkeling van de totale tewerkstelling in het Merode studiegebied

<i>Bedrijfstak</i>	1995 (absoluut)	2004 (absoluut)	1995 (relatief)	2004 (relatief)	Absolute groei	Absolute groei (index)
a Landbouw	1.718	2.004	2,8%	2,7%	286	116,6
b Energie	11	0	0,0%	0,0%	-11	0,0
c Verwerkende nijverheid	16.707	17.857	27,2%	23,8%	1.150	106,9
d Bouw	5.181	5.662	8,4%	7,6%	481	109,3
e Vervoer en communicatie	2.499	4.875	4,1%	6,5%	2.376	195,1
f Handel en horeca	13.050	15.834	21,2%	21,1%	2.784	121,3
g Krediet en verzekeringen	1.167	1.144	1,9%	1,5%	-23	98,0
h Gezondheid en maatsch. dienstverl.	6.969	10.556	11,3%	14,1%	3.587	151,5
i Overige marktdiensten (+ huispers.)	4.764	7.252	7,7%	9,7%	2.488	152,2
j Overheid en onderwijs	9.432	10.323	15,3%	13,8%	891	109,5
Totaal	61.498	74.982	100,0%	100,0%	13484	121,9

Bron: POM Antwerpen (2006), POM Vlaams-Brabant (2006), POM Limburg (2006), Studiedienst Vlaamse regering⁵⁰ (2006), bewerking Bureau Buiten

Tabel B3.5 Absolute ontwikkeling van het aantal loontrekkers en zelfstandigen in het Merode studiegebied

<i>Bedrijfstak</i>	Loontrekkers		Zelfstandigen	
	1995	2004	1995	2004
a Landbouw	444	675	1.274	1.329
b Energie	11	0	0	0
c Verwerkende nijverheid	16.023	17.138	684	719
d Bouw	4.014	4.281	1.167	1.381
e Vervoer en communicatie	2.191	4.490	308	385
f Handel en horeca	7.891	9.778	5.159	6.056
g Krediet en verzekeringen	697	688	470	456
h Gezondheid en maatsch. dienstverlening	5.356	8.040	1.613	2.516
i Overige marktdiensten + huispersoneel	3.505	5.665	1.259	1.587
j Overheid en onderwijs	9.432	10.323	0	0
Totaal	49.564	60.553	11.934	14.429

Bron: POM Antwerpen (2006), POM Vlaams-Brabant (2006), POM Limburg (2006), Studiedienst Vlaamse regering⁵¹ (2006), bewerking Bureau Buiten

D. Shift and Share-analyse

Door het uitvoeren van een Shift and Share analyse kan worden nagegaan in hoeverre de groei van de tewerkstelling in het studiegebied tussen 1995 en 2004 afwijkt van de groei op nationaal niveau. Hierbij wordt onder andere rekening gehouden met een mogelijk andere sectorstructuur die regio's kunnen hebben ten opzichte van de nationale structuur.

In andere bewoordingen: een Shift and Share analyse is een systematische vergelijking van de groei van bedrijfstakken (gemeten naar tewerkstellingsgroei) in een deelgebied, ten opzichte van de groei in een referentiegebied, waarvan het deelgebied onderdeel van is. Deze vergelijking met een hoger referentiegebied is essentieel, aangezien er zoals gezegd verschillen kunnen bestaan in sectorstructuur tussen steden en platteland, maar ook tussen verschillende economisch gespecialiseerde regio's.

⁵⁰ Database lokale statistieken: http://aps.vlaanderen.be/lokaal/lokale_statistieken.htm (oktober 2006)

⁵¹ Database lokale statistieken: http://aps.vlaanderen.be/lokaal/lokale_statistieken.htm (oktober 2006)

Illustratief voor zo'n mogelijk verschil in groei is het nationaal groeicijfer van de totale tewerkstelling (zie tabel 6): deze is met 'slechts' 8% gegroeid terwijl deze in het studiegebied met 22% is gegroeid over dezelfde periode. Vooral de bedrijfstakken 'landbouw', 'verwerkende nijverheid', de bouw en 'vervoer en communicatie' van het studiegebied hebben bovengemiddeld gepresteerd.

Door middel van een shift and share analyse kan een indicatie gegeven worden van waar de (blijkbaar) relatief goede ontwikkeling van de tewerkstelling van de Merode gemeenten aan toe te schrijven is.

Tabel B3.6 Vergelijking van procentuele ontwikkeling van de totale tewerkstelling in het studiegebied Merode en België als geheel tussen 1995 en 2004

<i>Bedrijfstak</i>		Studiegebied Merode	België (het Rijk)
a	Landbouw	16,6%	-26,7%
b	Energie	0,0%	-11,0%
c	Verwerkende nijverheid	6,9%	-11,1%
d	Bouw	9,3%	-0,5%
e	Vervoer en communicatie	95,1%	4,5%
f	Handel en horeca	21,3%	3,1%
g	Krediet en verzekeringen	-2,0%	-2,4%
h	Gezondheid en maatsch. dienstverlening	51,5%	28,6%
i	Overige marktdiensten + huispersoneel	52,2%	33,8%
j	Overheid en onderwijs	9,5%	7,7%
Totaal		21,9%	7,6%

Bron: POM Antwerpen (2006), POM Vlaams-Brabant (2006), POM Limburg (2006), Studiedienst Vlaamse regering⁵² (2006), Federaal Plan Bureau (2006), bewerking Bureau Buiten

Allereerst dienen we te bepalen per sector met hoeveel arbeidsplaatsen de tewerkstelling in de regio meer of minder is gegroeid, als uitgegaan wordt van het nationale groeicijfer voor die sector (de 'share'-component van de analyse). Dit kan gedaan worden door de tewerkstelling per sector in het studiegebied te vermenigvuldigen met het groeipercentage van die sector op nationaal niveau (over de periode 1995-2004), en dit getal te verminderen met de werkelijke groei zoals die voor die sector tussen 1995 en 2004 in het studiegebied heeft plaatsgevonden.

Als alle 'verschillen per sector' bij elkaar opgeteld worden blijkt dat de economie in het studiegebied tussen 1995 en 2004 met ongeveer 11.500 arbeidsplaatsen méér gegroeid is, als wordt uitgegaan van de aanname dat de lokale economie minimaal even goed had moeten presteren als de nationale economie. Het getal '+11.500' laat zien dat de economie van Merode echter veel beter blijkt te presteren qua groei van tewerkstelling dan België als geheel (zie ook tabel 6).

De vraag is nu of deze bovengemiddelde banengroei van de Merode gemeenten het gevolg is van de specifieke economische sectorstructuur, of dat er wellicht andere oorzaken ten grondslag liggen aan het relatief beter presteren van de economie van het studiegebied. Hiermee wordt een eventuele verschuiving ('shift') van relatieve positie van de regio aan de kaak gesteld. De 'shift' valt uiteen in twee onderdelen die dienen te worden uitgerekend:

1. Het structureffect of de structuurcomponent (een bovenationale ontwikkeling door een gunstige sectorstructuur)
2. De locationele component (het 'onverklaard' stuk van de groei)

Voor het structureffect wordt, in plaats van alleen te kijken naar de totale tewerkstellingsontwikkeling van de regio, per sector de extra verwachte groei berekend, bovenop het totale groeicijfer. Met andere woorden: de extra verwachte groei is het verschil tussen het totale

⁵² Database lokale statistieken: http://aps.vlaanderen.be/lokaal/lokale_statistieken.htm (oktober 2006)

groecijfer van die sector en het totale groecijfer in alle sectoren (n.b. tot nu toe is er in de voorgaande alinea's en paragrafen nog geen enkele vergelijking gemaakt tussen de sectorstructuren van het studiegebied en België als geheel. Alleen de relatieve ontwikkeling over de laatste jaren is aan bod gekomen in tabel 6, maar dit zegt nog niets over eventuele regionale afwijkingen ten opzichte van de nationale sectorstructuur. Deze zaken worden juist wél meegenomen in de Shift and Share Analyse).

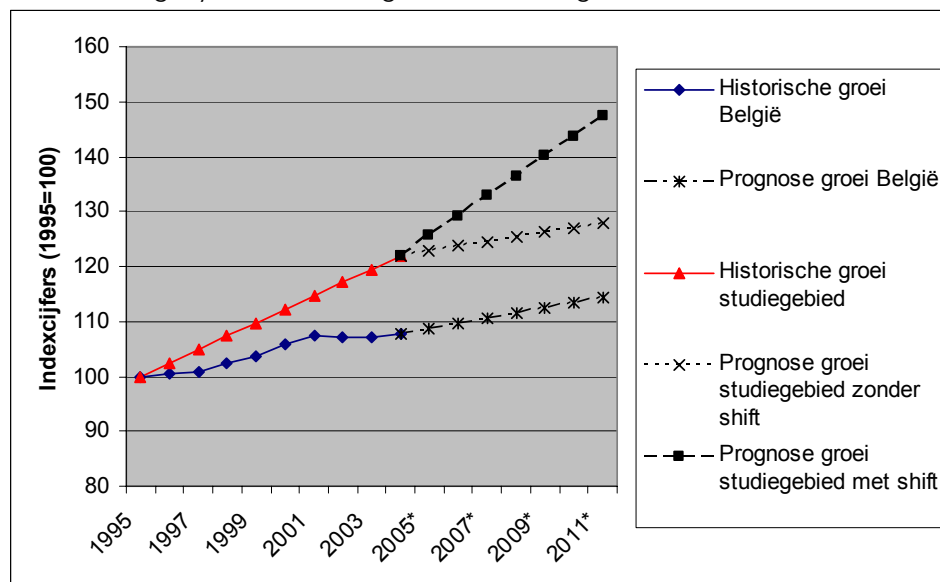
Als uitkomst blijkt dat er op basis van de sectorstructuur van de Merode gemeenten eigenlijk 2.220 banen te weinig zijn gecreëerd, maar dat andere specifieke kenmerken van het gebied juist 13.750 extra banen hebben opgeleverd. Per saldo zijn deze getallen de achtergrond van de hogere groei van de tewerkstelling in het studiegebied (+11.500) dan op grond van de nationale ontwikkelingen verwacht zou worden.

In andere bewoordingen kan gesteld worden dat de hoge (extra) groei van de tewerkstelling in het studiegebied niet zozeer wordt veroorzaakt door een eventuele gunstige economische (sector)structuur van de gemeente – die mag volgens de berekeningen zelfs ongunstig genoemd worden - maar kan voornamelijk worden toegeschreven aan andere relatief gunstige omstandigheden. In algemene zin kunnen daaronder bijvoorbeeld worden verstaan: demografische kenmerken, infrastructuur, relatieve ligging, ruimte, lonen, scholing enzovoort.

E. Prognose totale tewerkstelling tot 2011

Met behulp van de kennis en achtergronden die in paragraaf C en D aan de orde zijn gekomen, kan een prognose doorgerekend worden voor de totale tewerkstelling in het studiegebied tot 2011. Daarmee wordt de prognose niet het 'simpel' extrapoleren van historische groecijfers naar de toekomst toe, maar wordt er ook rekening gehouden met de sectorstructuur en de nationale (verwachte) ontwikkelingen. In figuur 1 staat de prognose weergegeven en in tabel 7 de absolute waarden van de prognoses.

Figuur B3.1 Historische en geprognosticeerde groei totale tewerkstelling (loontrekkers plus zelfstandigen) voor zowel België als het studiegebied Merode, 1995-2011, in indexcijfers

Bron: POM Antwerpen (2006), POM Vlaams-Brabant (2006), POM Limburg (2006), Studiedienst Vlaamse regering⁵³ (2006), FPB (2006), bewerking Bureau Buiten

⁵³ Database lokale statistieken: http://aps.vlaanderen.be/lokaal/lokale_statistieken.htm (oktober 2006)

Zoals duidelijk uit de lijnen is op te maken is de groei van de totale tewerkstelling in het studiegebied de laatste tien jaar constant hoger geweest dan de nationale groei (n.b. kanttekening bij figuur 1 is dat de lijn voor het studiegebied tussen 1995 en 2004 een rechte lijn is aangezien er alleen gegevens beschikbaar waren voor de jaren 1995 en 2004. Daardoor is er een rechte lijn getrokken tussen deze twee punten, waardoor eventuele jaarlijkse schommelingen niet direct uit deze lijn waar te nemen zijn. Bij de nationale ontwikkeling tussen 1995 en 2004 waren wél voldoende cijfers beschikbaar om ook de 'indexscores' voor de jaren tussen 1995 en 2004 weer te geven. Vandaar dat in deze lijn wel een lichte golfbeweging zichtbaar is rond 2001, en voor het studiegebied niet. Toch doet dit niets af aan het feit dat het studiegebied in het verleden sterker is gegroeid dan nationaal).

De prognose van de totale tewerkstelling in België (op basis van de prognoses uit het FPB-rapport) is weergegeven in de onderste lijn in figuur 1: de lijn van de historische nationale ontwikkeling is doorgetrokken tot 2011.

Voor het studiegebied komt het niveau van het totaal aantal banen in 2011 (volgens figuur 1 en tabel 7) uit tussen de 79.000 en 90.000:

1. Als er rekening wordt gehouden met de relatieve 'shift' uit het verleden (welke voor het studiegebied zeer gunstig te noemen was: het gebied ontwikkelde zich zoals is gebleken bovengemiddeld) komt de totale tewerkstelling in het studiegebied in 2011, in combinatie met de FPB-prognoses per bedrijfstak, uit op meer dan 90.000.
2. Als 'simpelweg' de nationale groei per sector wordt gevolgd van 2004 tot 2011 (op basis van een optelling van de FPB-prognoses voor de nationale ontwikkeling per sector, waarbij geen rekening wordt gehouden met de relatieve 'shift' uit het verleden) komt het aantal banen 'slechts' uit op een niveau van 79.000.

Het meest waarschijnlijk is dat het niveau van de tewerkstelling in 2011 ergens tussen deze twee lijnen terecht zal komen. Concluderend kan gesteld worden dat, als het studiegebied de nationale groeicijfers blijft volgen, de regio ook in de toekomst stijgende tewerkstellingscijfers zal laten zien.

Tabel B3.7 Prognose totale tewerkstelling per bedrijfstak voor 2004 en 2011 in de 9 gemeenten van het studiegebied

Bedrijfstak	2004	2011		% Groei '04-'11	
		Zonder shift uit verleden	Met shift uit verleden	Zonder shift uit verleden	Met shift uit verleden
a Landbouw	2.004	1.764	2.517	-12,0%	25,6%
b Energie	0	0	0	0,0%	0,0%
c Verwerkende nijverheid	17.857	16.486	19.014	-7,7%	6,5%
d Bouw	5.662	6.065	6.517	7,1%	15,1%
e Vervoer en communicatie	4.875	5.272	8.539	8,1%	75,2%
f Handel en horeca	15.834	16.172	18.360	2,1%	16,0%
g Krediet en verzekeringen	1.144	1.147	1.150	0,2%	0,5%
h Gezondheid en maatsch. Dienstverlening	10.556	12.838	14.585	21,6%	38,2%
i Overige marktdiensten + huispersoneel	7.252	8.501	9.409	17,2%	29,8%
j Overheid en onderwijs	10.323	10.435	10.568	1,1%	2,4%
Totaal	74.982	78.679	90.659	4,9%	20,9%

Bron: POM Antwerpen (2006), POM Vlaams-Brabant (2006), POM Limburg (2006), Studiedienst Vlaamse regering⁵⁴ (2006), FPB (2006), bewerking Bureau Buiten

Sectoren die mogelijk in de toekomst beïnvloed zouden kunnen worden door het platelandsproject 'de Bossen van Merode' zijn de sectoren landbouw en handel/horeca. Afgaande op bovenstaande prognose 'Merode met shift' komt het aantal werkzame personen

⁵⁴ Database lokale statistieken: http://aps.vlaanderen.be/lokaal/lokale_statistieken.htm (oktober 2006)

in de landbouw in de Merode gemeenten in 2011 uit op iets meer dan 2.500 personen (een toename van +25% ten opzichte van 2004), en in de sector handel/horeca op 18.300 (+16%). De gemiddelde groei van het totale tewerkstellingsniveau in het studiegebied tussen 2004 en 2011 ligt volgens de berekeningen op ongeveer +21%, wat zou betekenen dat de sector handel/horeca qua groei achter blijft bij de regionale ontwikkeling, terwijl de sector landbouw bovengemiddeld groeit qua omvang.

Bijlage 4 Afbakening Merodegebied

	gemeente	provincie	arrondissement	NIS code
1	Geel	Antwerpen	Turnhout	13008
2	Herselt	Antwerpen	Turnhout	13013
3	Hulshout (Westmeerbeek)	Antwerpen	Turnhout	13016
4	Westerlo	Antwerpen	Turnhout	13049
5	Laakdal	Antwerpen	Turnhout	13053
6	Aarschot	Vlaams-Brabant	Leuven	24001
7	Diest (Deurne en Molenstede)	Vlaams-Brabant	Leuven	24020
8	Scherpenheuvel-Zichem	Vlaams-Brabant	Leuven	24134
9	Tessenderlo	Limburg	Hasselt	71057
	totaal			

	gemeente	oppervlak (km2)	Aantal inwoners, 1 juli 2005
1	Geel	109,9	35.006
2	Herselt	52,3	13.787
3	Hulshout (Westmeerbeek)	17,3	9.124
4	Westerlo	55,1	22.691
5	Laakdal	42,5	14.893
6	Aarschot	62,5	27.883
7	Diest (Deurne en Molenstede)	58,2	22.663
8	Scherpenheuvel-Zichem	50,5	21.955
9	Tessenderlo	51,4	16.680
	totaal	532,4	194.340

Bron: Statbel 2005

Résumé

La Société Flamande Terrienne (Vlaamse Landmaatschappij, VLM) a demandé à BUITEN, Bureau voor Economie & Omgeving BV, de créer un instrument permettant de mesurer l'impact économique des mesures et projets mis en oeuvre dans le cadre du projet rural « Les bois de Merode et alentours », également appelé « De Merode ».

Pour toute information complémentaire sur ce projet rural, veuillez consulter www.demerodeonline.be.

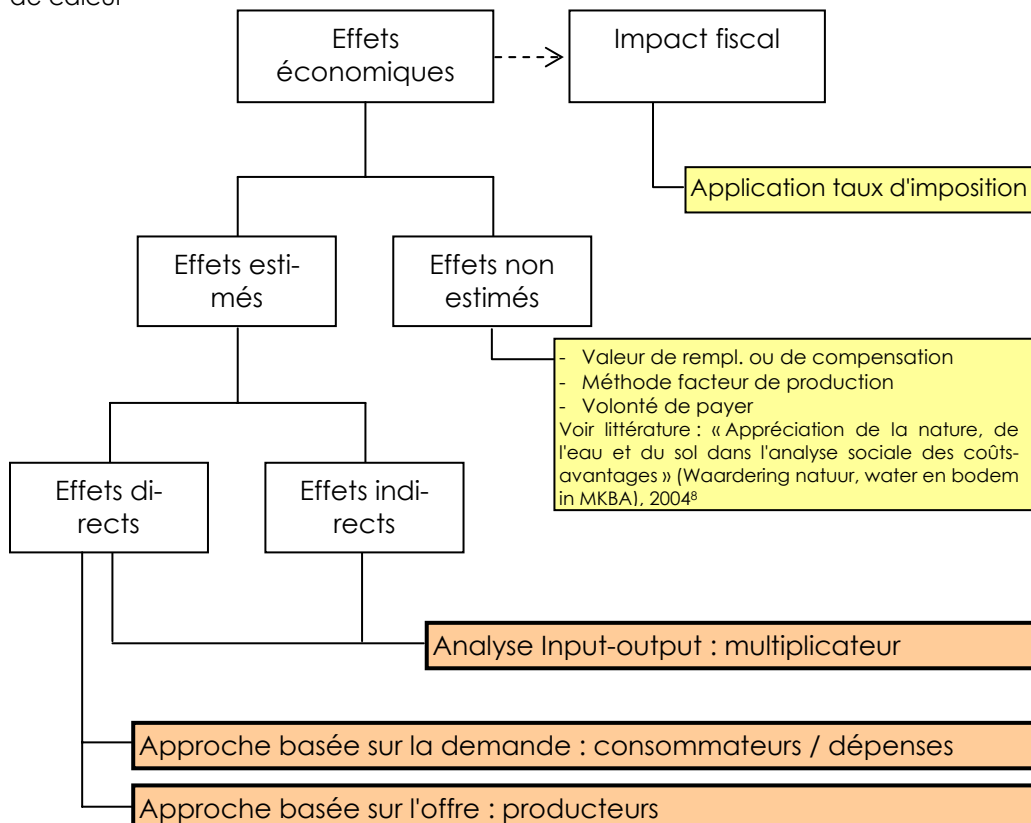
L'instrument en question comprend la présente notice (explications) et une série de feuilles Excel. Cette analyse renferme également une étude littéraire. Le résumé que vous avez sous les yeux traite des possibilités et des limitations de l'instrument susmentionné et aborde plus en profondeur la structure et le contenu de ce dernier.

Etude littéraire

L'étude littéraire aborde trois questions. Elle se penche tout d'abord sur la classification des effets économiques des différentes interventions spatiales. Les méthodes disponibles actuellement pour le calcul de ces effets économiques sont ensuite passées en revue. Pour terminer, elle s'efforce de déterminer lesquelles de ces méthodes peuvent être utilisées pour le présent projet.

La figure 0.1 est une représentation schématique montrant une classification des effets économiques et des méthodes de calcul permettant de se faire une meilleure idée des effets en question. Toutes les méthodes de calcul existantes ne sont pas automatiquement appropriées et ne peuvent donc pas être utilisées dans un instrument mesurant l'effet économique d'un projet rural. Cette étude littéraire examine toutes les méthodes reprises dans le schéma ci-dessous. Celles qui sont véritablement appliquées dans l'instrument de mesure sont marquées en orange.

Figure 0.1 Représentation schématique d'une classification des effets économiques et des méthodes de calcul

Les caractéristiques de l'instrument sont les suivantes :

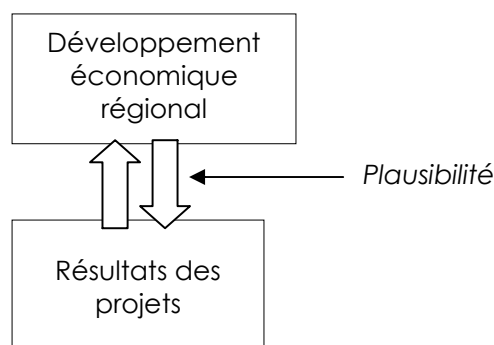
- l'instrument peut aussi bien être utilisé prospectivement (ex ante) que rétrospectivement (ex post) ;
- l'instrument peut être utilisé dans d'autres projets ou d'autres zones d'étude que celui du projet « De Merode » ;
- l'instrument se concentre sur les effets économiques dans la région et ne prétend absolument pas être une analyse sociale des coûts-avantages. Les effets non estimés (par exemple, les effets positifs sur la biodiversité) et les coûts évités (par exemple, la réduction des coûts sociaux due à la sécurité routière accrue) ne font pas partie de cette méthodique. Bien que mentionnés, ces effets ne sont pas quantifiés.

Structure de la méthode

Afin de déterminer l'impact économique du projet rural, une analyse ascendante (*bottom up*) est utilisée en combinaison avec une analyse descendante (*top down*). La plausibilité de l'existence d'un lien entre ces deux types d'analyse est ensuite examinée :

4. Approche ascendante effectuée en déterminant les **résultats des différents sous-projets** et en faisant la somme de ces derniers ;
5. Approche descendante réalisée en effectuant une analyse des **développements économiques régionaux** et en regardant dans quelle mesure les développements observés dans la zone de projet sont en rapport avec les développements en cours en Flandres ou en Belgique ;
6. Analyse de la **relation entre les résultats du projet rural et le développement économique de la région**. Quel est a été l'impact du projet rural, dans son ensemble, sur le développement économique de la région ?

Figure 0.2 Analyse descendante et ascendante et plausibilité de l'existence d'un lien entre ces deux analyses

Analyse ascendante

L'approche ascendante – l'analyse *bottom up* – s'efforce de donner un aperçu de l'impact économique du projet rural. Pour ce faire, elle détermine et – dans la mesure du possible – fait la somme des résultats des différents sous-projets. Le projet rural étant constitué de plusieurs sous-projets et mesures ayant trait à des secteurs divers (de l'aménagement de la nature aux projets agricoles, pédagogiques et touristiques) et donnant lieu à des résultats variés, plusieurs méthodes de calcul sont nécessaires pour donner une idée de l'impact économique.

Les différents types de mesures possibles ont été repris dans une typologie : un aperçu généralisé des mesures qui peuvent être mises en oeuvre dans le cadre du projet rural (voir tableau 0.1 sur la page suivante). Un lien est établi entre cette typologie et les différentes méthodes de calcul. Dans le fichier *Excel*, une feuille individuelle (et éventuellement une feuille additionnelle) a été créée pour chaque méthode de calcul. Le schéma ci-dessous donne un aperçu des différents types de mesure, du résultat, des méthodes de calcul utilisées et des feuilles *Excel* correspondantes.

Tableau 0.1 Aperçu des types de mesure, du résultat, des méthodes de calcul utilisées et des feuilles Excel correspondantes

Type de mesure	Résultat	Méthode	Feuille
Stimuler la production / notoriété des produits régionaux	Accroissement du volume de production des produits régionaux, plus grande variété de produits, produits régionaux plus connus auprès des différents groupes cibles. Baisse du prix de revient, amélioration de la rentabilité d'exploitation Chiffre d'affaires supplémentaire découlant du nouveau secteur Valeur ajoutée supplémentaire pour les produits agricoles / chiffre d'affaires supplémentaire et emploi Prix de revient moins élevé par unité, marges plus importantes / meilleure position concurrentielle	Approche au niveau entreprise	Impact 1
Mesures visant à améliorer l'éco-efficacité agricole			
Améliorer la gestion des exploitations agricoles (par ex. échange de parcelle)			
Stimuler les activités touristiques/de loisirs			
Encourager les lieux de soins à petite échelle			
Stimuler les magasins à la ferme			
Améliorer la gestion d'entreprise T&L			
Créer des forfaits touristiques			
Stimuler l'entrepreneuriat au niveau des PME			
Production d'énergie au moyen de sources nouvelles	Caractère attrayant du cadre environnant / agrandissement des espaces publics, davantage de possibilités de loisirs : intéressant pour les vacanciers et les touristes, région plus connue auprès des touristes	T&L, approche basée sur la demande A	Impact 2
Création d'aires naturelles / plantation d'arbres			
Restauration du paysage			
Restauration des éléments culturels-historiques			
Projets artistiques			
Infrastructure de loisirs			
Promotion de la région / création de brochures touristiques			
Evénements culturels / exposition			
Stimuler les activités touristiques / loisirs			
Stimuler un accroissement de la capacité d'hébergement	Nombres de visiteurs à un événement Davantage de nuitées Chiffre d'affaires découlant de l'hébergement et du séjour de classes vertes	T&L, approche basée sur la demande B	Impact 3
Education, par ex. classes vertes			
Collaborations / formation de réseaux dans la région	Accroissement des débouchés de la chaîne, innovations de produit, substitution des importations Amélioration de la productivité	Approche axée sur les entreprises, autre	Impact 4
Formations			
Création d'aires naturelles / plantation d'arbres	Augmentation / baisse des revenus fonciers suite au changement de fonction du sol	Changement de fonction du sol	Impact 5
Création d'aires naturelles / plantation d'arbres	Revenus dus à la gestion de l'espace naturel agricole et/ou à la gestion de l'espace naturel par les agriculteurs	Gestion de l'espace naturel	Impact 6
Toutes les mesures avec investissements	Emploi temporaire, dépenses et valeur ajoutée	Effets temporaires	Impact 7
Toutes les mesures avec effets estimés	Divers effets économiques indirects	Effets indirects	Impact 8
Mesures visant à améliorer l'éco-efficacité agricole	Réduction des contraintes environnementales	Effet non estimés, pas de méthode	Impact 9
Création d'aires naturelles / plantation d'arbres	Réalisation des objectifs en termes de nature		
Restauration du paysage	Réalisation des objectifs en termes de paysage		
Restauration des éléments culturels-historiques	Préservation de l'histoire de la culture		
Stimuler un écosystème aquatique plus durable	Moins de dessèchement, plus grand emmagasinement des eaux en excès, eau de meilleure qualité		
Mesures relatives au trafic	Sécurité routière accrue		
Améliorer les infrastructures disponibles à la campagne	Amélioration des infrastructures disponibles à la campagne / qualité de vie		
Projets artistiques	Plus grande implication de la population dans le renforcement de l'identité régionale		
Evénements culturels / exposition	Identité régionale renforcée		
Promotion de la région / création de brochures touristiques	Prise de conscience de la nature et de la culture de la région de Merode		
Education, par ex. classes vertes			

Dans ce document (notice), des explications détaillées ont été intégrées dans chacune des feuilles Excel. Dans les annexes 1 et 2, l'instrument a été appliqué à deux études de cas : aménagement de la nature dans la zone de bois et de bruyères d'Averbode et classes vertes combinées à un projet de location de vélos.

Le fichier *Excel* contient également une feuille présentant un aperçu clair des totaux pour chaque feuille.

Réalisation de l'analyse ascendante

Pour les besoins de l'analyse ascendante, un fichier Excel composé de 15 feuilles a été conçu en guise d'instrument.

Aperçu des feuilles :

- Démarrage : typologie des mesures et actualisation des chiffres-clés (correction pour inflation)
- Impact 1 : approche au niveau entreprise
- Feuille additionnelle impact 1
- Impact 2 : tourisme et loisirs, approche basée sur la demande A
- Impact 3 : tourisme et loisirs, approche basée sur la demande B
- Impact 2 et 3 : tourisme et loisirs, approche basée sur la demande (suite)
- Impact 4 : approche axée sur les entreprises, autre
- Feuille additionnelle impact 4
- Impact 5 : changement de fonction des sols
- Impact 6 : gestion de l'espace naturel
- Impact 7 : effets temporaires
- Impact 8 : effets indirects
- Impact 9 : effets non estimés
- Impact total
- Sources

Analyse descendante

L'approche descendante – l'analyse *top down* – explique la différence, en termes d'économie régionale, entre la position initiale de la région et la situation en vigueur lors d'une année de mesure ultérieure, ces deux situations étant comparées avec les développements observés en Flandres ou en Belgique. Cette notice explique comment mettre sur pied un modèle incluant la position initiale et les prévisions pour les développements économiques régionaux. L'annexe 3 est une analyse descendante pour la zone concernée.

Plausibilité

Dans l'analyse de plausibilité, les résultats des analyses descendante et ascendante sont comparés et sont, dans la mesure du possible, pourvus d'un commentaire qualitatif. Le tableau 2 donne un aperçu des résultats pouvant être obtenus à l'issue de l'analyse descendante et de l'analyse ascendante ainsi que la conclusion pouvant être tirée concernant l'efficacité de la politique.

Tableau 0.2 Comparaison des analyses ascendante et descendante : évaluation de l'efficacité

Descente	Négatif	Positif	Négatif	Positif	Négatif	Positif
Ascendante	Négatif	Négatif	Neutre	Neutre	Positif	Positif
Evaluation de l'efficacité	Négatif, suivant la mesure dans laquelle cette situation est davantage imputable à la conjoncture ou à la politique	Négatif	Résultats de projet négligeables lors de développements conjoncturels négatifs	Négatif	Moyennement positif, mais pas suffisant pour un changement de tendance	Positif, suivant la mesure dans laquelle cette situation est davantage imputable à la conjoncture ou à la politique

Naturellement, nous nous attendons au moins à obtenir des résultats positifs au niveau des sous-projets. Mais nous n'avons aucune garantie en la matière. Des résultats négatifs au niveau des sous-projets ne donneront probablement pas lieu à une évaluation positive du projet Merode dans son ensemble, à moins que les facteurs environnementaux (conjoncture ou niveau sectoriel) ne se soient avérés à ce point négatifs qu'en fin de compte, les résultats ne sont pas aussi mauvais qu'ils en ont l'air. L'analyse de plausibilité se prête également à un examen plus approfondi visant à déterminer l'existence ou non d'une synergie économique entre les projets et la mesure dans laquelle cette synergie apparaît dans les analyses descendante et ascendante.

Possibilités et limitations

L'instrument permet de déterminer les effets économiques d'un grand nombre d'activités différentes. Des simplifications doivent néanmoins être apportées, veut-on obtenir un instrument en tant soit peu compréhensible (schéma de calcul). C'est également nécessaire en vue de la démocratisation de la méthode. Comme tout modèle, cet instrument est donc également une simplification de la réalité, ce qui entraîne inévitablement des limitations. Au moment d'appliquer cette méthode, il convient de tenir compte des effets suivants :

- Echelle géographique et « fuites » : la partie du chiffre d'affaires indirect / de la valeur ajoutée qui est dépensée en dehors de la zone.
- Evincement : imaginez que les mesures prises dans le cadre du projet rural donnent lieu à un accroissement des dépenses touristiques. Il est possible que cela entraîne dans la même région une hausse du nombre de visiteurs dans le café 1 et une réduction dans le café 2. C'est cet effet que nous appelons évincement ou encore substitution. En tenant compte, dans les calculs, de dépenses additionnelles ainsi que d'un chiffre d'affaires supplémentaire, nous avons essayé d'éviter ce genre de problèmes. Mais un phénomène d'évincement peut toujours apparaître sous une forme ou une autre.
- Substitution : il s'agit des effets économiques de la zone d'étude qui se font au détriment du chiffre d'affaires, de la valeur ajoutée et de l'emploi (juste) en dehors de la zone d'étude.
- Poids mort (« Dead weight ») : l'effet économique observé serait de toute façon survenu, même sans les mesures découlant du projet rural.
- Problème d'agrégation : l'instrument ne tient pas compte des effets renforçateurs ou modérateurs d'une mesure / d'un sous-projet sur un autre. Il est donc tout simplement impossible d'additionner les résultats de la méthode pour les différentes mesures mises en oeuvre simultanément dans une même zone. La priorité va bien sûr à la création de mesures se renforçant mutuellement, par exemple la promotion des produits régionaux et la réalisation d'attractions touristiques. Mais il est tout à fait possible que certaines mesures aient également un effet modérateur l'une sur l'autre. Il est crucial de tenir compte de ces deux effets.

Afin de veiller à ce que la méthode reste la plus simple possible, nous avons choisi de ne pas corriger tous ces effets au sein de la méthode. Il est dès lors essentiel que l'utilisateur comprenne bien ces effets et les intègre en tant qu'aspects qualitatifs lors de la présentation des résultats finaux.

Décision

En dépit de ces limitations, nous sommes parvenus à nous faire une image claire de l'importance économique potentielle des mesures et sous-projets faisant partie intégrante d'un projet rural intégral. Nous avons illustré cela dans les deux études de cas qui ont été calculées au moyen de l'instrument (annexe 1 et 2). Nous partons du principe que cet instrument va s'avérer utile lors de l'estimation de l'impact économique du projet rural « Les bois de Merode et alentours » et d'autres projets similaires.

Summary

The Flemish Land Agency (VLM) has asked BUITEN Consultancy - *Economy & Environment* to design an instrument with which to measure the economic impact of projects and measures within the framework of the rural project on "The Merode forest and environs", also known as "De Merode".

Additional information about this rural project can be found on www.demerodeonline.be.

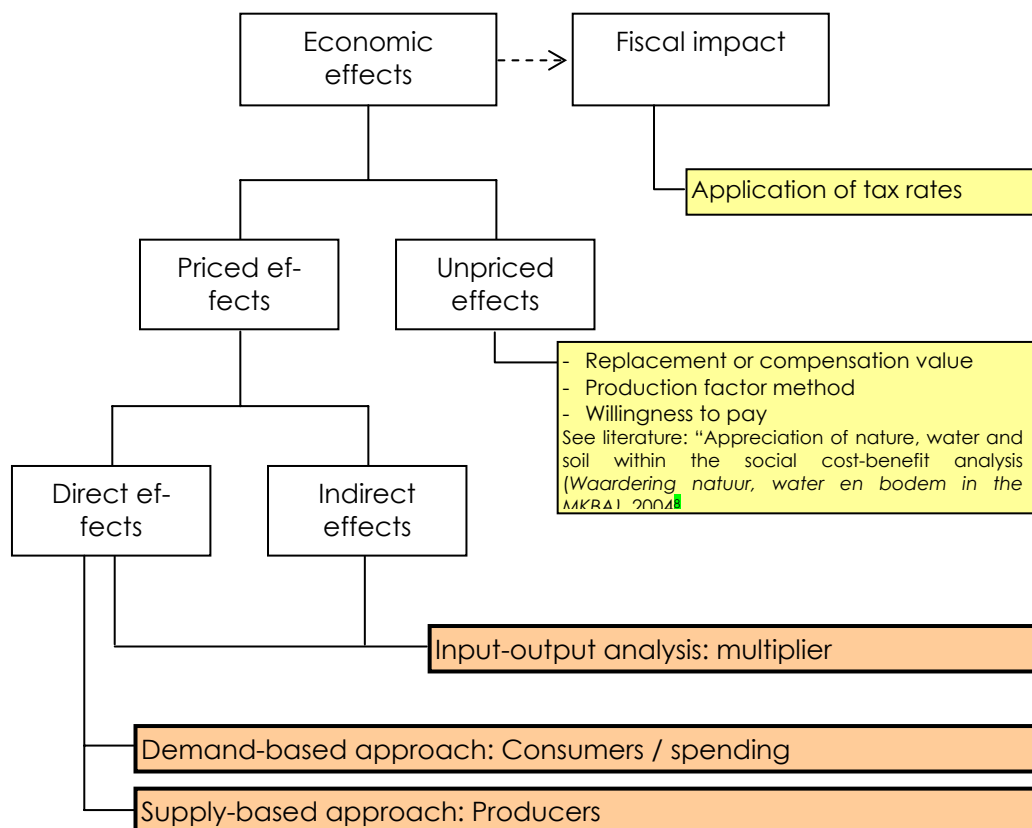
This instrument consists of these guidelines (explanation) and a series of Excel worksheets. A literature study also formed part of this research. This summary deals with the possibilities and limitations presented by the instrument and looks at the set-up and content of the instrument.

Literature study

The literature study deals with three research questions. First of all, it looks at the categorisation of the economic effects of spatial interventions; secondly, it deals with the known methods for calculating these economic effects; and thirdly, it investigates which of these methods could be applied in this project.

Figure 0.1 is a diagrammatic representation of a categorisation of economic effects and types of calculation method for gaining insight into those effects. Not all possible calculation methods are suitable and useable in an instrument used to measure the economic effects of a rural project. This literature study covers all the methods contained in the diagram below. The methods applied in the instrument are marked in orange.

Figure 0.1 Diagrammatic overview of the categorisation of economic effects and calculation methods

The characteristics of the instrument are:

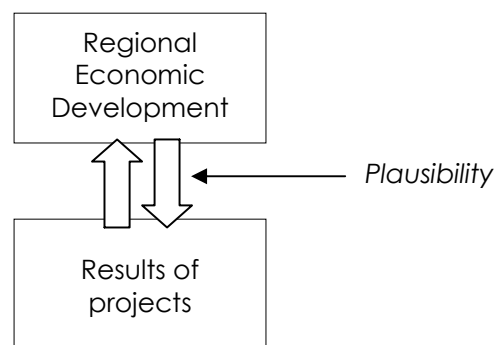
- the instrument is suitable for both prior application (ex ante) and later application (ex post);
- the instrument can be applied more broadly than just to the “De Merode” project or the study area;
- The instrument focuses on the economic effects in the region, and is explicitly not a social cost-benefit analysis. Unpriced effects (for example, positive effects on biodiversity) and avoided costs (such as lower social costs due to increased road safety) form no part of this methodology. Although these effects are mentioned, they are not quantified.

Design of the method

In determining the economic impact of the rural project, a combination of a bottom-up analysis and a top-down analysis will be applied, as well as the plausibility of a link between the two:

7. A bottom-up approach by means of determining and adding together **results from the various sub-projects** and measures.
8. A top-down approach by means of analysing **regional economic development**, and looking at how the development in the project area relates to development in Flanders or Belgium as a whole;
9. Analysis of the **relationship between the results of the rural project and the economic development in the region**. What was the impact of the rural project as a whole on the regional economic development of the region?

Figure 0.2 “Top-down” and “Bottom-up” analysis and link on the basis of plausibility

Bottom-up analysis

The bottom-up approach focuses on demonstrating the economic impact of the rural project by determining the individual results of the different sub-projects and – where possible – adding them together. Since the rural project consists of various sub-projects and measures in various sectors (from nature management to agricultural, educational and tourism projects) and with wide-ranging results, several calculation methods are necessary to show the economic impact.

The various types of possible measures have been collected together in a typology: a generalised overview of measures that could be implemented within the rural project (see table 0.1 on the following page). The different calculation methods are linked with the typology. A separate worksheet has been created for each calculation method in the Excel file (as well as an additional sheet if necessary). The following diagram presents an overview of the types of measures, the results, the calculation method used and the corresponding Excel worksheets.

Table 0.1 Overview of the types of measures, the results, the calculation method used and the corresponding Excel worksheets

Type of measure	Result	Method	Worksheet
Encouragement of production / reputation of regional products	Increase in production volume of regional products, greater product differentiation, regional products better known within various target groups. Reduction in cost price, improved business profitability Extra turnover resulting from the new branch. Extra added value of agricultural products / extra turnover and employment Lower cost price per unit, greater margins / improved competitiveness.	Approach at company level	Impact 1
Measures for improvement of agricultural environmental efficiency			
Improvement of agricultural business operations (e.g. land exchange)			
Encouragement of tourist-recreational activity			
Encouragement of places on small-scale care farm schemes			
Encouragement of farm shops			
Improvement of tourism & recreation business operations			
Development of tourism packages			
Encouragement of entrepreneurship in SMEs			
Energy production based on new sources	Appeal of environment / enlarged public space, increased recreation opportunities: More appealing for holiday-makers and tourists, increasing tourists' familiarity with the region.	Tourism & Recreation demand-based approach A	Impact 2
Nature conservation / afforestation			
Landscape restoration			
Restoration of cultural-historical elements			
Art projects			
Recreational infrastructure	Number of visitors to event More overnight stays Turnover from accommodation relating to field trips	Tourism & Recreation demand-based approach B	Impact 3
Regional promotion / compilation of tourist brochure			
Cultural events / exhibitions			
Encouragement of tourist-recreational activity			
Encouraging increased capacity of overnight accommodation	Increased chain sales, product innovations, import substitution Improvement of productivity	Business-oriented approach, other	Impact 4
Education, e.g. countryside field trips			
Collaborations / forming networks in the region	Increased / reduced yield from land resulting from change in function	Change in function of land	Impact 5
Training			
Nature conservation / afforestation	Yields resulting from agricultural nature conservation and/or nature conservation by farmers	Nature conservation	Impact 6
All measures with investments	Temporary employment, spending and added value	Temporary effects	Impact 7
All measures with priced effects	Various indirect economic effects	Indirect effects	Impact 8
Measures for improvement of agricultural environmental efficiency	Decline in negative environmental impact Achievement of nature objectives Achievement of landscape objectives Preservation of cultural history Less desiccation, more water storage, improved water quality Increased road safety Improvement of level of facilities in the countryside / quality of life Increased involvement of population in strengthening regional identity Reinforced regional identity Awareness of nature and culture of Merode area	Unpriced effect, no method	Impact 9
Nature conservation / afforestation			
Landscape restoration			
Restoration of cultural-historical elements			
Improving sustainability of water system			
Traffic measures			
Improvement of level of facilities in the countryside			
Art projects			
Cultural events / exhibitions			
Regional promotion / compilation of tourist brochure			
Education, e.g. countryside field trips			

A step-by-step explanation has been included in this document (the guidelines) for each of the worksheets. In appendices 1 and 2, the instrument is applied to two case studies: nature management in the Averbode forest and heathland, and countryside field trips combined with a bicycle hire project.

The Excel file also included a worksheet in which the totals per worksheet are presented in a well-structured manner.

Carrying out bottom-up analysis

An instrument has been designed for the execution of the bottom-up analysis, consisting of an Excel file with 15 worksheets.

Overview of worksheets:

- Start: typology of measures, and actualisation of key figures (correction for inflation)
- Impact 1: approach at company level
- Additional sheet, Impact 1
- Impact 2: tourism and recreation demand-based approach A
- Impact 3: tourism and recreation demand-based approach B
- Impact 2&3: tourism and recreation demand-based approach, continued
- Impact 4: business-oriented approach, other
- Additional sheet, Impact 4
- Impact 5: change in function of land
- Impact 6: nature conservation
- impact 7: temporary effects
- Impact 8: indirect effects
- Impact 9: unpriced effects
- Total impact
- Resources

Top-down analysis

In the top-down approach, the difference between the region's starting position and the situation in a later measurement year is described in regional-economic terms, both situations being compared against development in Flanders or Belgium as a whole. The guidelines set out how a model can be set up using the starting position and the prognosis for regional-economic development. Appendix 3 contains such an analysis for the study area.

Plausibility

The plausibility analysis compares the results of the top-down analysis and the bottom-up analysis with each other and, where possible, provides a qualitative explanation. Table 2 presents an overview of the possible outcomes of both the top-down and bottom-up analyses and the conclusion that can be drawn from this regarding the effectiveness of the policy.

Table 0.2 Linking the bottom-up and top-down analyses: assessment of effectiveness

Top-down	Negative	Positive	Negative	Positive	Negative	Positive
Bottom-up	Negative	Negative	Neutral	Neutral	Positive	Positive
Assessment of effectiveness	Negative; depending on the extent to which this is more attributable to the economic situation or policy	Negative	Negligible result of projects in cases of negative economic development	Negative	Moderately positive, but not sufficient to break the trend	Positive; depending on the extent to which this is more attributable to the economic situation or policy

Naturally, we expect at least positive results at sub-project level, but this is not certain. Negative results at sub-project level will probably not lead to a positive assessment of the Merode project as a whole unless it is clear that the environmental factors (economic situation or sector-related) were negative to such an extent that the results are not as bad as they might appear. The plausibility analysis also lends itself well to a further consideration of whether or not there is economic synergy between projects and the extent to which that synergy can be seen in the top-down and bottom-up analyses.

Possibilities and limitations

The instrument is suitable for determining the economic effects of very diverse activities. Simplifications are necessary in order to end up with a reasonably clearly structured instrument (calculation model). This is also necessary in order to optimise the accessibility of the method. As is the case with every model, this instrument is therefore also a simplification of the truth, and this of course brings complications. In applying this method, account must be taken of the following effects:

- Geographical scale and "leakage": the proportion of the indirect turnover / added value spent outside the research area.
- Displacement: Imagine that measures taken within the rural project result in increased tourist spending. It is possible that this could lead to more visitors going to café 1, but fewer to café 2 within the same region. We call this the displacement effect, or substitution. By calculating on the basis of extra spending and extra turnover, we endeavour to avoid this problem. However, displacement can always occur in some form or another.
- Substitution: relates to economic effects in the study area at the expense of turnover, added value and employment outside the study area (sometimes only just outside the area).
- "Dead weight": the observed economic effect would have occurred anyway, even without the measures arising from the rural project.
- Aggregation problem: the instrument does not take into account amplifying or weakening effects of one measure or sub-project on another. It is therefore not possible to simply add together the outcomes of the method for different measures implemented simultaneously in the same area. Naturally, the aim is to devise measures that strengthen each other, for example the promotion of regional products and the realisation of tourist attractions, but measures that weaken each other's effects are also possible. One must take both possible effects into account.

In order to keep the method as simple as possible, the decision was made not to correct all these effects within the method. As a result, it is important that the user properly understands these effects and bears them in mind as qualitative aspects in the presentation of the final results.

Decision

Despite the limitations, we have succeeded in gaining a clear impression of the potential economic significance of measures and sub-projects that form part of an integrated rural project. This is illustrated by the two case studies, which have been calculated with the aid of the instrument (appendices 1 and 2). We expect the instrument to be useful in estimating the economic impact of the rural project on "The Merode forest and environs" and similar projects.

Zusammenfassung

Die flämische Landgesellschaft ("Vlaamse Landmaatschappij", VLM) hat das Büro "BUITEN", das Büro für Wirtschaft und Umwelt, darum gebeten, ein Instrument zu entwerfen, das die wirtschaftlichen Auswirkungen von Projekten und Maßnahmen im Rahmen des ländlichen Projekts "Die Wälder von Merode und Umgebung", auch "Merode" genannt, messen kann. Zusätzliche Informationen zu dem ländlichen Projekt können Sie auf www.demerodeonline.be finden.

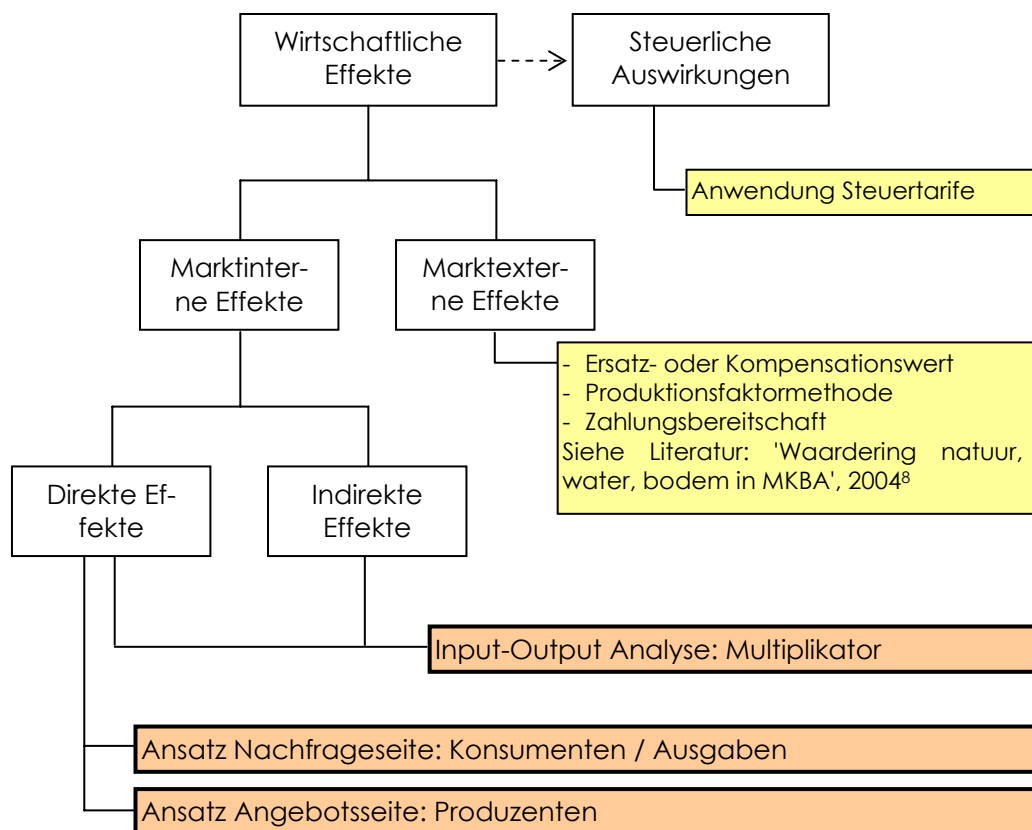
Dieses Instrument besteht aus dem vorliegenden Leitfaden (Erläuterung) und aus ein paar Excel-Arbeitsblättern. Auch eine Studie zur vorhandenen Literatur bildete einen Bestandteil dieser Forschungsarbeit. Diese Zusammenfassung behandelt die Möglichkeiten und Beeinträchtigungen des Instruments und geht auf Konzept und Inhalt desselben ein.

Literaturstudie

Die Literaturstudie befasst sich mit drei Forschungsfragen. Zunächst geht man auf die Einteilung der wirtschaftlichen Effekte von räumlichen Eingriffen ein, an zweiter Stelle geht man auf die Methoden ein, die zum Berechnen dieser wirtschaftlichen Effekte bekannt sind. Schließlich wird untersucht, welche dieser Methoden für die Anwendung innerhalb dieses Projekts brauchbar sind.

Abbildung 0.1 gibt eine Einteilung von wirtschaftlichen Effekten und Methodenerichtungen zum Erhalt von Einsichten bezüglich dieser Effekte schematisch wieder. Nicht alle möglichen Berechnungsmethoden eignen sich und können in einem Instrument zum Messen des wirtschaftlichen Effekts eines ländlichen Projekts zur Anwendung kommen. In der Literaturstudie werden alle Methoden aus dem unten stehenden Schema behandelt. Die Methoden, die in dem Instrument angewandt werden, sind orange markiert.

Abbildung 0.1 Schematische Übersicht Einteilung wirtschaftliche Effekte und Berechnungsmethoden

Die Kennzeichen des Instruments sind:

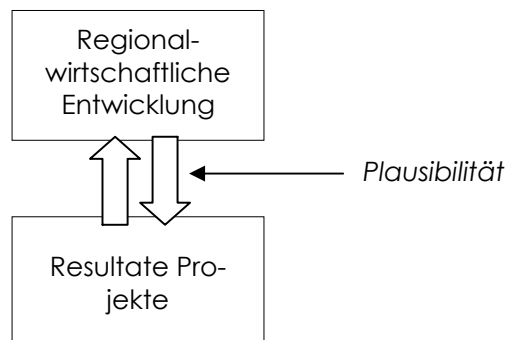
- Das Instrument soll sowohl zur Anwendung im Vorfeld (*ex ante*) als auch im Nachhinein (*ex post*) geeignet sein;
- Das Instrument ist breiter als nur für das Projekt "De Merode" oder das Forschungsgebiet anwendbar;
- Das Instrument richtet sich auf die wirtschaftlichen Effekte in dem Gebiet und ist ausdrücklich keine soziale Kosten-Nutzen-Analyse. Marktexterne Effekte (zum Beispiel positive Effekte in Bezug auf die Biodiversität) und vermiedene Kosten (zum Beispiel geringere soziale Kosten durch eine vermehrte Verkehrssicherheit) sind ein Teil dieser Methodik. Diese Effekte werden sehr wohl erwähnt, jedoch nicht quantifiziert.

Konzept der Methode

Zum Bestimmen der wirtschaftlichen Auswirkungen des ländlichen Projekts wird die Kombination einer Analyse von unten nach oben (*bottom up*) und von oben nach unten (*top down*) und eine Verbindung der beiden auf der Grundlage von Plausibilität angewandt:

10. Ansatz von unten nach oben, indem man die **Ergebnisse der verschiedenen Teilprojekte** und die Maßnahmen bestimmt und addiert.
11. Ansatz von oben nach unten, indem man eine Analyse der **regionalen wirtschaftlichen Entwicklung** macht und betrachtet, wie sich die Entwicklung im Projektgebiet gegenüber der Entwicklung in Flandern oder ganz Belgien verhält;
12. Analysieren des **Zusammenhangs zwischen den Resultaten des ländlichen Projekts und der wirtschaftlichen Entwicklung in dem Gebiet**. Was waren die Auswirkungen des ländlichen Projekts als Ganzes auf die regional-wirtschaftliche Entwicklung des Gebiets?

Abbildung 0.2 'Top down'- und 'Bottom up'-Analyse und ihre Verbindung auf Basis der Plausibilität

Bottom up-Analyse

Der Ansatz von unten nach oben, die *bottom up*-Analyse, richtet sich darauf, die wirtschaftlichen Auswirkungen des ländlichen Projekts bildlich darzustellen, indem man die verschiedenen Teilprojekte bestimmt und – soweit möglich – addiert. Da das ländliche Projekt aus verschiedenen Teilprojekten und Maßnahmen in unterschiedlichen Sektoren (von Landschaftsgestaltung bis hin zu landwirtschaftlichen, didaktischen und touristischen Projekten) und mit unterschiedlichen Ergebnissen besteht, benötigt man mehrere Rechenmethoden, um die wirtschaftlichen Auswirkungen bildlich darzustellen.

Die verschiedenen Typen von möglichen Maßnahmen sind in einer Maßnahmentypologie vereint: eine generelle Übersicht über Maßnahmen, die sich innerhalb des ländlichen Projekts durchführen lassen (siehe Tabelle 0.1 auf der nächsten Seite). Mit der Maßnahmentypologie sind die verschiedenen Rechenmethoden verbunden. In der Excel-Datei ist für jede Rechenmethode ein separates Arbeitsblatt (eventuell auch ein Hilfsblatt) erstellt. Das nachfolgende Schema vermittelt eine Übersicht über die Maßnahmetypen, das Ergebnis, die angewandten Rechenmethoden und die dazugehörigen Arbeitsblätter.

Tabelle 0.1 Übersicht über die Maßnahmetypen, das Resultat, die angewandten Rechenmethoden und die dazugehörigen Arbeitsblätter

Maßnahmetyp	Resultat	Methode	Arbeitsblatt
Stimulieren Produktion / Bekanntheit regionale Produkte	Anstieg Produktionsvolumen regionale Produkte, größere Produktvielfalt, regionale Produkte bekannter bei verschiedenen Zielgruppen Senkung Selbstkostenpreis, verbesserter Unternehmensertrag Zusätzlicher Umsatz in Folge von neuer Branche. Zusätzlicher Mehrwert agrarische Produkte / zusätzlicher Umsatz und Beschäftigung Geringerer Selbstkostenpreis pro Einheit, höhere Gewinnspannen / bessere Konkurrenzposition.	Ansatz Unternehmensniveau	Auswirkung 1
Maßnahmen Verbesserung agrarische Umwelteffizienz			
Verbessern Unternehmensführung agrarisch (z.B.			
Stimulieren touristisch-freizeitmäßige Betriebsamkeit			
Stimulieren Behindertenarbeitsplätze kleiner Maßstab			
Stimulieren agrarische Geschäfte			
Verbessern Unternehmensführung Tourismus & Freizeit			
Entwickeln von touristischen Pauschalangeboten			
Stimulieren Unternehmertum kleine und mittlere Betriebe			
Energieproduktion auf Grundlage von Verwendung neuer			
Landschaftsgestaltung / Bewaldung	Attraktivität Umgebung / öffentlicher Platz vergrößert, mehr Freizeitmöglichkeiten: attraktiver für Erholungssuchende und Touristen, Vergrößerung Namensbekanntheit Region bei Touristen.	T&F Ansatz Nachfrageseite A	Auswirkung 2
Landschaftswiederherstellung			
Wiederherstellung kulturhistorische Elemente			
Kunstprojekte			
Freizeitmäßige Infrastruktur			
Werbung für die Region / Erstellen touristische Broschüre	Anzahl Besucher / Veranstaltung Mehr Übernachtungen Umsatz Aufenthalt für Klassen	T&F Ansatz Nachfrageseite B	Auswirkung 3
Kulturelle Veranstaltungen / Ausstellungen			
Stimulieren touristisch-freizeitmäßige Betriebsamkeit			
Stimulieren Erweiterung UnterkunftsKapazität			
Erziehung, z.B. Landschulprojekte	Größerer Absatz, Produktinnovationen, Imports substitution Produktivitätsverbesserung	Unternehmensorientierter Ansatz übrige	Auswirkung 4
Zusammenarbeitsverband / Netzwerkbildung in der Region			
Weiterbildung	Mehr / weniger Ertrag Böden in Folge von Funktionsänderung	Funktionsänderung Böden	Auswirkung 5
Landschaftsgestaltung / Bewaldung			
Landschaftsgestaltung / Bewaldung	Ertrag in Folge von agrarischer Naturverwaltung und/oder Naturverwaltung durch Landwirte	Naturverwaltung	Auswirkung 6
Alle Maßnahmen mit Investitionen	Befristete Beschäftigung, Ausgaben und Mehrwert	Befristete Effekte	Auswirkung 7
Alle Maßnahmen mit marktinternen Effekten	Verschiedene indirekte wirtschaftliche Effekte	Indirekte Effekte	Auswirkung 8
Maßnahmen Verbesserung agrarische Umwelteffizienz	Abnahme Öko-Steuer Verwirklichen Naturziele Verwirklichen Landschaftsziele Wahrung Kulturgeschichte Geringere Austrocknung, größerer Wasservorrat, bessere Wasserqualität Vergrößerung Verkehrssicherheit Verbesserung Einrichtungen ländliche Region / Lebensqualität Größeres Engagement Bevölkerung Verstärkung regionale Identität Verstärkte Identität Gebiet Bewusstsein Natur und Kultur Merodegebiet	Marktexterner Effekt, keine Methode	Auswirkung 9
Landschaftsgestaltung / Bewaldung			
Landschaftswiederherstellung			
Wiederherstellung kulturhistorische Elemente			
Konservieren Wassersystem			
Verkehrsmaßnahmen			
Verbessern Einrichtungsniveau ländliche Region			
Kunstprojekte			
Kulturelle Veranstaltungen /Ausstellungen			
Werbung für die Region / Erstellen touristische Broschüre			
Erziehung, z.B. Schullandprojekte			

In dieses Dokument (Leitfaden) wurde bei jedem der Arbeitsblätter eine schrittweise Erläuterung aufgenommen. In den Anlagen 1 und 2 wurde das Instrument auf zwei Fälle angewandt: Landschaftsgestaltung Averbode Wald und Heide sowie Landschulprojekte in Kombination mit Radverleih.

In die Excel-Datei wurde auch ein Arbeitsblatt aufgenommen, in dem die Gesamtzahlen pro Arbeitsblatt übersichtlich wiedergegeben sind.

Durchführen *bottom up*-Analyse

Zum Durchführen der *bottom up*-Analyse wurde ein Instrument entworfen, das aus einer Excel-Datei mit 15 Arbeitsblättern besteht.

Übersicht Arbeitsblätter:

- Start: Maßnahmentypologie und Updaten Kennziffern (Inflationsanpassung)
- Auswirkung 1: Ansatz Unternehmensebene
- Hilfsblatt Auswirkung 1
- Auswirkung 2: Tourismus und Freizeitgestaltung Nachfrageseite Ansatz A
- Auswirkung 3: Tourismus und Freizeitgestaltung Nachfrageseite Ansatz B
- Auswirkung 2&3: Tourismus und Freizeitgestaltung Nachfrageseite Ansatz Fortsetzung
- Auswirkung 4: Unternehmensorientierter Ansatz übrige
- Hilfsblatt Auswirkung 4
- Auswirkung 5: Funktionsveränderung Böden
- Auswirkung 6: Naturverwaltung
- Auswirkung 7: befristete Effekte
- Auswirkung 8: indirekte Effekte
- Auswirkung 9: marktexterne Effekte
- Auswirkungen insgesamt
- Quellen

Top down-Analyse

Im Ansatz von oben nach unten – in der *top down*-Analyse – wird der Unterschied in regional-wirtschaftlicher Hinsicht zwischen der Ausgangsposition der Region und der Situation in einem späteren Messungsjahr beschrieben, beide verglichen mit der Entwicklung von Flandern oder ganz Belgien. In dem Leitfaden wird erläutert, wie ein Modell mit der Ausgangsposition und der Prognose der regional-wirtschaftlichen Entwicklung konzipiert werden kann. In Anlage drei wurde solch eine Analyse für das Studiengebiet aufgenommen.

Plausibilität

In der Plausibilitätsanalyse werden die Resultate der *top down*-Analyse und der *bottom up*-Analyse verglichen und, wenn möglich, mit einer quantitativen Erläuterung versehen. In Tabelle 2 geben wir einen Überblick über mögliche Resultate sowohl der Analyse von oben nach unten als auch derjenigen von unten nach oben sowie die Schlussfolgerung, die man daraus über die Effektivität der Strategie ziehen kann.

Tabelle 0.2 Verbindung Analyse von unten nach oben und von oben nach unten: Urteil über die Effektivität

Top down	Negativ	Positiv	Negativ	Positiv	Negativ	Positiv
Bottom up	Negativ	Negativ	Neutral	Neutral	Positiv	Positiv
Urteil Effektivität	Negativ, hängt vom Verhältnis ab, ob dies mehr der Konjunktur oder der Strategie zuzu-schreiben ist	Negativ	Geringes Resultat Projekte bei negativer Konjunktur-entwicklung	Negativ	Gemäßigt positiv, aber nicht ausreichend für eine Trendwende	Positiv, hängt vom Verhältnis ab, ob dies mehr der Konjunktur oder der Strategie zuzu-schreiben ist

Wir erwarten natürlich zumindest positive Resultate auf Teilprojektebene, aber dies ist nicht sicher. Negative Resultate auf Teilniveaubene werden vermutlich nicht zu einem positiven Urteil über das Merode-Projekt als Ganzes führen, es sei denn, es ist klar, dass die Umgebungsfaktoren (Konjunktur oder Sektor) so negativ waren, dass die Resultate noch in jeder Hinsicht besser ausfallen als erwartet. Die Plausibilitätsanalyse eignet sich auch gut für eine nähere Betrachtung über die (nicht) vorhandene wirtschaftliche Synergie zwischen Projekten und dem Ausmaß, in dem die Synergie in den Analysen von oben nach unten und von unten nach oben sichtbar wird.

Möglichkeiten und Beeinträchtigungen

Das Instrument eignet sich dafür, die wirtschaftlichen Effekte sehr unterschiedlicher Aktivitäten zu bestimmen. Um ein einigermaßen übersichtliches Instrument (Rechenschema) zu erhalten, benötigt man Vereinfachungen. Diese benötigt man auch, um die Zugänglichkeit der Methode zu optimieren. Wie jedes Modell ist daher auch dieses Modell eine Vereinfachung der Realität, was natürlich Beeinträchtigungen mit sich bringt. Bei der Anwendung der Methode muss man folgende Effekte berücksichtigen:

- Geografischer Maßstab und Abflusseffekte: der Teil des indirekten Umsatzes / des Mehrwerts, der außerhalb des Forschungsgebiets ausgegeben wird.
- Verdrängung: Angenommen, dass durch Maßnahmen aus dem ländlichen Projekt mehr touristische Ausgaben getätigt werden, dann kann sein, dass dies zu einem vermehrten Besuch in Kneipe 1 führt, aber zu weniger Besuch in Kneipe 2 innerhalb des Gebiets. Den Effekt nennen wir Verdrängung oder Substitution. Indem wir mit zusätzlichen Ausgaben und einem zusätzlichen Umsatz rechnen, bemühen wir uns, dieses Problem auszugrenzen, eine gewisse Form von Verdrängung kann jedoch jederzeit stattfinden.
- Substitution: Diese betrifft wirtschaftliche Effekte im Forschungsgebiet, die auf Kosten von Umsatz, Mehrwert und Beschäftigung (gerade) außerhalb des Forschungsgebietes gehen.
- 'Dead weight': Der wahrgenommene wirtschaftliche Effekt wäre auf jeden Fall aufgetreten, auch ohne die Maßnahmen, die sich aus dem ländlichen Projekt ergeben.
- Aggregationsproblem: Das Instrument berücksichtigt nicht die sich verstärkenden oder abschwächenden Effekte der/des einen Maßnahme / Teilprojekts gegenüber der/dem anderen. Die Addition der Resultate der Methode für verschiedene Maßnahmen, die in demselben Gebiet gleichzeitig verwirklicht werden, ist dadurch nicht mehr ohne Weiteres möglich. Natürlich strebt man nach Maßnahmen, die einander verstärken, zum Beispiel nach Werben mit regionalen Erzeugnissen und nach dem Verwirklichen von touristischen Attraktionen, aber Maßnahmen, die die gegenseitigen Effekte abschwächen, sind auch denkbar. Man muss beide Effekte berücksichtigen.

Um die Methode so einfach wie möglich zu halten, hat man sich dafür entschieden, diese Effekte innerhalb der Methode nicht alle zu korrigieren. Dadurch ist es wichtig, dass der Benutzer diese Effekte gut versteht und als qualitative Aspekte sehr wohl in die Präsentation der Endergebnisse mit einbezieht.

Beschluss

Trotz der Beeinträchtigungen ist es uns gelungen, ein klares Bild der potentiellen wirtschaftlichen Bedeutung von Maßnahmen und Teilprojekten zu erhalten, die Teil eines integralen ländlichen Projekts sind. Dies wird an Hand von zwei Fällen illustriert, die mit Hilfe des Instruments berechnet wurden (Anlage 1 und 2). Wir vertrauen darauf, dass das Instrument beim Einschätzen der wirtschaftlichen Auswirkungen des ländlichen Projekts "Die Wälder von Merode und Umgebung" und gleichartiger Projekte hilfreich sein wird.

Bureau voor Economie & Omgeving

BUITEN

In opdracht van:

VLAAMSE LANDMAATSCHAPPIJ
DE ZORG VOOR DE OPEN RUIMTE IN VLAANDEREN

Vlaamse Landmaatschappij - Antwerpen

Cardijnlaan 1
2200 Herentals
België

T: 014/ 25.83.00
F: 014/ 25.83.99

info@vlm.be

BUITEN, Bureau voor Economie & Omgeving BV

Postbus 5036
3502 JA Utrecht
Nederland

T: 0031 30 231 89 45
F: 0031 30 236 78 40

info@BureauBUITEN.nl
www.BureauBUITEN.nl

